

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Ivana Lučića 3

**Slika saveznika u zagrebačkom dnevnom tisku 1914./1915. i
1917./1918. godine**

Diplomski rad

Student: Karlo Babuder

Mentor: dr. sc. Ivica Šute

Zagreb, 2015.

Sadržaj

1.UVOD.....	5
1.1 Prvi svjetski rat kao prekretnica.....	5
1.2 <i>Jutarnji list</i> i <i>Obzor</i> do početka i za vrijeme Prvog svjetskog rata.....	8
2. SLIKA SAVEZNIKA U ZAGREBAČKOM DNEVNOM TISKU.....	10
2.1 Slika saveznika 1914./1915. – Srbija.....	10
2.1.1 Odnosi Austro-Ugarske i Srbije do početka Prvog svjetskog rata.....	10
2.1.2 Strah od jugoslavenstva.....	11
2.1.3 Sarajevski atentat.....	13
2.1.4 Bitke na Ceru i Kolubari.....	17
2.1.5 Poraz i okupacija Srbije 1915. godine.....	21
2.2 Slika saveznika 1914./1915. – Rusija.....	23
2.2.1 Korijeni sukoba Austro-Ugarske i Rusije.....	23
2.2.2 Početak rata s Rusijom.....	25
2.2.3 Panslavizam.....	27
2.2.4 Vojska.....	30
2.2.5 Bitka kod Gorlica.....	33
2.3. Slika saveznika 1914./1915. – Velika Britanija.....	34
2.3.1 Odnosi Austro-Ugarske i Velike Britanije do Prvog svjetskog rata.....	34
2.3.2 Početak rata.....	36
2.3.3 Britanski ekonomski monopol.....	38

2.3.4 Vojska.....	40
2.3.5 Japanska intervencija i rasizam.....	42
2.3.6 Islamska opasnost.....	43
2.4 Slika saveznika 1914./1915. – Francuska.....	46
2.4.1 Austro-Ugarska i Francuska do početka Prvog svjetskog rata.....	46
2.4.2 Početak rata.....	48
2.4.3 Državni poredak.....	50
2.4.4 Patriotizam.....	51
2.4.5 Bitka na Marni.....	53
2.5. Slika saveznika 1914./1915. – Sjedinjene Američke Države.....	55
2.5.1 SAD do početka Prvog svjetskog rata.....	55
2.5.2 Odnosi Velike Britanije i SAD-a.....	56
2.5.3 Američka pomoć Antanti.....	58
2.6 Slika saveznika 1914./1915. – Italija.....	60
2.6.1 Odnosi Italije i Austro-Ugarske do izbijanja Prvog svjetskog rata.....	60
2.6.2 Talijanska neutralnost 1914. godine.....	62
2.6.3 Ulazak Italije u rat 1915. godine.....	64
2.7 Događaji 1916. godine.....	67
2.8 Slika saveznika 1917./1918. – Srbija.....	69
2.8.1 Srbija nakon okupacije.....	69
2.8.2 Sudbina Srbije.....	70

2.8.3 Kraj rata.....	72
2.9 Slika saveznika 1917./1918. – Rusija.....	74
2.9.1 Rusija u zadnjim ratnim godinama.....	74
2.9.2 Februarska revolucija.....	75
2.9.3 Oktobarska revolucija.....	78
2.9.4 Mir u Brest-Litovsku i poslijeratna Rusija.....	80
2.10. Slika saveznika 1917./1918. – Velika Britanija.....	83
2.10.1 Velika Britanija u drugoj polovici rata.....	83
2.10.2 Pitanje mira.....	84
2.11. Slika saveznika 1917./1918. – Francuska.....	86
2.11.1 Francuska 1916. godine.....	86
2.11.2 Kriza u Francuskoj 1917. godine.....	87
2.11.3 Kraj rata.....	89
2.12. Slika saveznika 1917./1918. – Sjedinjene Američke Države.....	91
2.12.1 Uloga SAD-a do ulaska u rat.....	91
2.12.2 Ulazak SAD-a u rat.....	92
2.12.3 Put prema miru.....	93
2.13 Slika saveznika 1917./1918. – Italija.....	95
2.13.1 Italija u ratnoj 1916. godini.....	95
2.13.2 Borbe s Italijom 1917. godine.....	96
2.13.3 Kraj rata i talijanski teror.....	98

3. ZAKLJUČAK.....	100
4. Bibliografija.....	105
5. Summary.....	107

1. UVOD

1.1 Prvi svjetski rat kao prekretnica

Prvi svjetski rat je u svakom pogledu bio prekretnica, kako u životu čovjeka, tako i u političkim odnosima za vrijeme, a pogotovo nakon rata. Promjene na koje je utjecao taj dotad najkrvaviji rat u povijesti čovječanstva s razlogom ga svrstavaju u jednu od prekretnica svjetske povijesti. Ovdje ću navesti i obrazložiti koje su to promjene i na koji su način utjecale na čovjeka i političke odnose u svijetu.

U drugoj polovici 19. stoljeća dolazi do ogromnog razvoja industrije koji je potaknut otkrićem i velikim iskorištavanjem novih izvora energije, prvenstveno nafte i plina. Osim toga otkriva se i novi način dobivanja čelika. Nakon toga uporaba čelika postaje sve veća. Postaje nezamjenjiv pogotovo u vojnoj industriji¹. Sve ovo omogućuje razvoj novog naoružanja koje se koristi u Prvom svjetskom ratu, što je i jedan od razloga tako velikom broju žrtava. Godine 1906. Britanci rade revoluciju u pomorskom ratovanju napravivši prvi *dreadnought*, koji je preteča današnjih bojnih brodova. Radilo se o brodu koji je naoružan topovima velikog kalibra koji su bili dovoljni za uništavanje bilo kojeg broda u ono vrijeme. Nakon Britanaca i Nijemci počinju graditi svoje *dreadnoughte*, čime se razvija utrka u pomorskom naoružanju između te dvije zemlje.² Nijemci u Prvom svjetskom ratu najviše upotrebljavaju podmornice kako bi izolirali Veliku Britaniju i presjekli puteve kojima se na otok dovoze sirovine.³ Kako bi se obranili od te nove prijetnje, Britanci razvijaju nosače zrakoplova, pošto su se podmornice jedino mogle uočiti iz zraka. U početku su to bili mali zrakoplovi koji su polijetali s palube *dreadnoughta*, da bi se na kraju rata razvili u oružje koje je bilo neizostavno u svakoj ratnoj mornarici. U ratu i zrakoplovi pronalaze svoje mjesto. Od prvog leta braće Wright, zrakoplovi se ubrzano razvijaju. U početku služe samo za izviđanje neprijateljskih položaja, dok ih se kasnije oprema strojnicama i bombama i pretvara u novo ubojito oružje.⁴ Od pješačkog se oružja u borbu uvode strojnice, bacači plamena,⁵ a po prvi se put koriste i bojni otrovi (najpoznatiji je bio *iperit* koji su prvi upotrijebili Nijemci 1915.

---

¹ Livia Kardum, *Suton stare Europe: Europska diplomacija i Prvi svjetski rat* (Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga, 2009.), 12. (dalje: Kardum, *Suton stare Europe*)

² David Stevenson, *1914.-1918. Povijest Prvog svjetskog rata* (Zagreb: Fraktura, 2014.), 41., 42. (dalje: Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*)

³ Pierre Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat* (Zagreb: Golden Marketing – Tehnička knjiga, 2008.), 507. (dalje: Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*)

⁴ Ibid. 506.

⁵ Kardum, *Suton stare Europe*, 12.

godine).⁶ Revoluciju u kopnenom ratovanju rade Britanci kada 1916. godine u bitci na rijeci Sommi uvode tenk, koji je danas nezamjenjiv u svakoj vojsci.⁷

Kraj rata donosi promjenu političkih odnosa u svijetu, a pogotovo u Europi koja je bila najviše pogođena ratom. U Europi se raspadaju četiri velika carstva: Austro-Ugarska Monarhija, Njemačko Carstvo, Rusko Carstvo i Osmansko Carstvo. Od ovdje spomenutih, samo će Rusija i Njemačka ostati važan čimbenik svjetske politike. Austrija i Turska, iako strateški važne, gube status velesile.⁸ Ruske revolucije, koje su bile potaknute ogromnim ljudskim gubicima ruske vojske, dovode na vlast komuniste predvođene Lenjinom, te se javlja nova ideologija i novi ustroj vlasti. S komunizmom se javlja i novi politički sustav – totalitarizam – koji označava da je sva vlast u rukama jedne organizacije. Takav će sustav imati i talijanski fašizam i njemački nacizam.⁹ Prvi svjetski rat je najviše pogodio Europu, što je i razumljivo, pošto su najteže i najkrvavije borbe vođene upravo na europskom tlu. Upravo zbog toga Europa gubi status centra tadašnjeg svijeta. Nakon rata taj centar postaju Sjedinjene Države. SAD ulaze u rat na strani Antante tek 1917. godine i svojom vojnom i financijskom pomoći daju prednost državama Antante koja na kraju rezultira kapitulacijom Centralnih sila.¹⁰

Prvi svjetski rat bio je velika trauma kako za vojnike koji su na fronti držali položaje pri najtežim vremenskim uvjetima, tako i za civile. Mnogi su umirali od gladi i bolesti. Rat je bacio svjetlo na dotada rijetke, ali i neke dotad nepoznate medicinske probleme.¹¹ Vojnici na fronti, ukopani u rovove, patili su od tzv. *rovovskog stopala*. Iako su tu bolest opisali još u vrijeme Napoleonova pohoda na Rusiju 1812. godine, u Prvom svjetskom ratu broj vojnika koji je patio od tog problema dosegao je neviđene razmjere. Radi se naime o gljivičnoj infekciji stopala zbog boravka u higijenski neadekvatnim uvjetima i zbog boravka vojnika u mokrim čarapama i cipelama dulje vrijeme. Kako vojnici u rovovima nisu mogli držati noge suhima ova se bolest ubrzo raširila. Ukoliko se nije tretirala mogla je dovesti i do amputacija stopala.¹² Drugi problem čest na fronti u Prvom svjetskom ratu bio je tzv. *šok od granatiranja* (eng. *shell shock*). Zbog velikog stresa i bojazni za vlastiti život vojnici su se jednostavno

---

⁶ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 291.

⁷ Ibid., 291.

⁸ Tvrtko Jakovina, *Trenuci katarze: Prijelomni događaji u 20. stoljeću* (Zagreb: Fraktura, 2013.), 25., 26., 27. (dalje: Jakovina, *Trenuci katarze*)

⁹ Kardum, *Suton stare Europe*, 319.

¹⁰ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 299.

¹¹ Ibid., 508.

¹² Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 319., 320.

sledili i nisu se mogli micati. Kako bolest prije toga nije bila nigdje opisana, zapovjednici su njihovu paralizu jednostavno protumačili kukavičlukom i poslali pred vojni sud, a neki su vojnici osuđeni i na smrtne kazne.¹³ Godine 1918. pojavila se i pandemija gripe koja se nazivala Španjolskom gripom, upravo zbog velikog broja oboljelih i umrlih u Španjolskoj. Bolest je pogađala kako vojnike na fronti, tako i civile. Trajala je do 1920. godine, a u tom je periodu u svijetu umrlo oko 50 milijuna ljudi.¹⁴ Upravo zbog velikog broja ranjenih u Prvom svjetskom ratu dolazi do razvoja medicine, te se diljem svijeta razvijaju razni medicinski instituti. Primjerice, godine 1917. u Zagrebu je osnovan Medicinski fakultet, dok su prije toga ljudi s ovih prostora koji su htjeli studirati medicinu morali odlaziti u Beč.

Kraj rata donosi i velike promjene u odnosima muškarca i žene, tj. radi se korak prema spolnoj ravnopravnosti. Prije rata smatralo se da je zadaća žene da brine o djeci i kući, dok su muškarci radili i donosili prihod kojim su prehranjivali cijelu obitelj. Izbijanjem rata većina je muškaraca mobilizirana, te odlaze na front, dok žene s djecom ostaju kod kuće. Kako je rat sve više iscrpljivao i materijalne i ljudske resurse zaraćenih država, žene više nisu samo ostajale kod kuće s djecom, nego su zauzimale mjesta muškaraca u tvornicama oružja i streljiva, te se pokazalo kako mogu obavljati taj posao jednako dobro kao i muškarci. Zbog toga se krajem rata ženu više ne doživljava samo kao kućanicu, nego kao radnicu koja se može brinuti sama o sebi. Ipak, potrebno je bilo još dosta vremena nakon toga da bi se izjednačila prava muškarca i žene.¹⁵

Tema ovog rada bit će prikazati sile Antante u zagrebačkom dnevnom tisku kroz 1914., 1915., 1917. i 1918. godinu. Prikazat će se Srbija, Francuska, Rusija, Italija, Velika Britanija i Sjedinjene Države. Novine iz kojih ću crpiti podatke bit će *Jutarnji list* i *Obzor*. Rad je podijeljen na 3 dijela: *Uvod*, *Slika saveznika u zagrebačkom dnevnom tisku*, i *Zaključak*. U uvodu se objašnjava važnost Prvog svjetskog rata i promjene koje je on donio, kako na vanjskopolitičkoj sceni, tako i u životu običnog čovjeka, te se opisuje razvoj *Obzora* i *Jutarnjeg lista*, dnevnih novina koje su glavni povijesni izvor ovog rada. U središnjem ću dijelu rada posebno prikazati svaku zemlju Antante, te način pisanja o njima u zagrebačkim novinama kroz događaje vezane specifično za pojedinu zemlju. U zaključku se uspoređuju pisanja o silama Antante s početka rata i s kraja rata. Cilj je rada usporediti novinske članke koji su izlazili o pojedinim zemljama na početku i na kraju rata, te prikazati promjenu

---

¹³ Ibid., 321.

¹⁴ Vladimir Draženović, Andreja Barišin, "Usporedba pandemijskog virusa A/H1N1/ iz 1918. godine s potencijalnim pandemijskim virusom A/H5N1 iz 2005. godine" u *Infektološki glasnik* 26 (Zagreb, 2006.) 19.-23.

¹⁵ <http://povijest.net/?p=393>

(ukoliko je do nje došlo) u načinu prikazivanja zemalja Antante. Pošto se najveći dio rada bazira na novinskim člancima zagrebačkih novina, nezaobilazno je poslužiti se imagologijom (granom komparativne književnosti koja se bavi proučavanjem književnih predodžbi o stranim zemljama i narodima) i njenim metodama.¹⁶ Uz praćenje događaja u ratu kroz novinske članke, nastojat ću i objasniti zašto se na neki način pisalo o nekim temama u novinama, koliko su ti događaji bili "nacionalno obojani", te kakav se učinak želio postići među čitateljima tih novina.

1.2 Jutarnji list i Obzor do početka i za vrijeme Prvog svjetskog rata

Donošenje Oktroiranog ustava 1849. godine i uspostava neoapsolutizma bio je težak udarac hrvatskom novinarstvu koje je tek bilo u povojima. Zabranjena je bila svaka stranačka djelatnost, a novine, koje su mogle slobodno izlaziti, bile su podvrgnute žestokoj cenzuri. Padom neoapsolutizma 1860. oživljava politički život u Hrvatskoj, a time i novine opet mogu izlaziti.¹⁷

Godine 1860. počinje izlaziti list *Pozor*, tada glasilo Narodne stranke. List mijenja ime godine 1867. i tada se naziva *Novi Pozor*. Već se 1869. godine preimenuje u *Zatočnik*, a potom u *Branik*. Od 1871. godine konačno dobiva ime *Obzor*, ime koje će nositi do 1941. godine kada uspostavom NDH prestaje izlaziti. *Obzor* je obilježio cijelu generaciju hrvatskih novinara, a osim toga je i širio zapadnjačke ideje među svojim čitateljima. Bio je list hrvatske građanske inteligencije koja se zanosila zapadnjačkim idejama ustavnosti, parlamentarizma, demokracije i federalizma, idejama koje su pogotovo primamljivo zvučale ljudima koji su živjeli u Habsburškoj Monarhiji, odnosno od 1867. godine Austro-Ugarskoj.¹⁸ Ti su ljudi shvaćali koliko austrijske vlasti i njihovo centralističko uređenje štete gospodarskim i političkim interesima Hrvatske, što je bio razlog njihove zanesenosti zapadnjačkim idejama. Zbog zapadnjačkih ideja i stavova iznošenim na njegovim stranicama, *Obzor* i njegovi urednici su dolazili u čest sukob sa austrijskim vlastima. Godine 1864. (tada još *Pozor*), njegov urednik Ivan Perkovac završava u zatvoru što je bila dotad neviđena praksa u

---

¹⁶ Dukić, Darko, Blažević, Zrinka et. al. ur., *Kako vidimo strane zemlje: Uvod u imagologiju*, (Zagreb: Srednja Europa, 2009.), 5.

¹⁷ Božidar Novak, *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005.), 37., 38. (dalje: Novak, *Hrvatsko novinarstvo*)

¹⁸ Ante Gavranović "U borbi za nacionalni identitet: Kratka povijest hrvatskog novinarstva" u *Medianali*, sv. 3, br. 6, 2009.

Hrvatskoj. Perkovac je bio prvi zatvoreni novinar u Hrvatskoj u 19. stoljeću. Vrhunac popularnosti list doživljava za vrijeme banovanja Khuena Hedervarya kada je bio vodeći list po broju zaplijenjenih primjeraka.¹⁹ Sve to pridonosi popularnosti tog lista. Godine 1906. urednik *Obzora* postaje Milivoj Dežman, i list dobiva novu dimenziju. *Obzor* postaje izvanstranačko glasilo i prekida sa liberalnim klerikalizmom koji je prisutan od početka njegova izlaženja (u čemu se vidi utjecaj Jusipa Jurja Strossmayera) i postaje kulturno naprednjački list.²⁰ Godine 1914. nakon, objave rata Srbiji, list nije prestao sa izlaženjem kao mnogi drugi, ali je bio podvrgnut žestokoj ratnoj cenzuri.

Početak 20. stoljeća donosi revoluciju u hrvatskom novinarstvu. Godine 1907. donesen je novi Zakon o štampi, koji dopušta kolportažu, tj. ulično prodavanje novina. Samim time novine postaju dostupne većem broju ljudi, što omogućava pojavu informativnog novinarstva. U takvim uvjetima počinje izlaziti i *Jutarnji list*. Prvi broj *Jutarnjeg lista* izašao je dana 28. veljače 1912. godine. Urednik lista je Milutin Cihlar Nehajev, tada najznačajniji romanopisac hrvatske moderne. Za razliku od *Obzora*, u kojem prevladavaju liberalne zapadnjačke ideje, *Jutarnji list* kreće potpuno drugim smjerom. Iako su u hrvatskom puku bila još relativno svježa sjećanja na razdoblje Khuenova banovanja i na gušenje građanskih sloboda, list poziva na suradnju s Ugarskom smatrajući kako Hrvatska nema drugog izbora, te da je povezivanje s Ugarskom jedini preduvjet opstanka Hrvatske. Zbog takvog političkog nazora, novnari *Jutarnjeg lista* podupiru komesarijat bana Slavka Cuvaja. Dvije godine nakon početka izlaženja lista izbija rat i na snagu stupa stroga ratna cenzura. *Jutarnji list*, uz *Obzor* i *Novosti* nastavlja s izlaženjem, ali je podvrgnut cenzuri. List preživljava rat i nastavlja s izlaženjem sve do 1941. i dolaska ustaškog pokreta na vlast u Hrvatskoj.²¹

---

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

²¹ Novak, *Hrvatsko novinarstvo*, 95.

2. SLIKA SAVEZNIKA U ZAGREBAČKOM DNEVNOM TISKU

2.1 Slika saveznika 1914./1915. - Srbija

2.1.1 Odnosi Austro-Ugarske i Srbije do početka Prvog svjetskog rata

U drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća Austro-Ugarska je daleko od moći koju je nekoć imala. Ipak ona se i dalje smatra velesilom i važnim faktorom u europskoj politici jer je i dalje velika i važna država. Prostire se na 676 tisuća kilometara kvadratnih i broji oko 50 milijuna stanovnika. Međutim, u Monarhiji vodeću ulogu imaju austrijski Nijemci i Mađari koji čine manjinu stanovništva u Monarhiji. Ostatak čine Hrvati, Srbi, Slovenci, Talijani, Ukrajinci, Poljaci, Česi, Slovaci i Rumunji. Upravo je u tome bila najveća slabost Monarhije. Bečke i peštanske vlasti nisu pristajale ni na kakav kompromis i nisu tim narodima dopuštale nikakav oblik samouprave što bi ojačao Monarhiju. Ipak je potrebno spomenuti kako je razdoblje austro-ugarske vlasti pokrenulo određene modernizacijske procese na koje tada ljudi nisu obraćali pažnju, pošto im je gorući problem bila represija Beča i Pešte. Iznimku čine Hrvati, koji su Hrvatsko-ugarskom nagodbom iz 1868. godine dobili poseban status unutar ugarskog dijela Monarhije.²² Ipak, Mađari su na svaki način željeli onemogućiti i otežati provođenje Nagodbe kako bi ostvarili vlastite interese. U vanjskoj politici Monarhija vodi politiku *Drang nach Osten*, odnosno prodor na istok, ekspanzionističku politiku prodora prema Bliskom Istoku preko Balkana na štetu Osmanskog Carstva. U toj politici dobiva i saveznika, Njemačku, što je potvrđeno 1879. godine sklapanjem saveza te dvije sile. U skladu s tom politikom, godine 1878. Austro-Ugarska dobiva pravo okupacije Bosne i Hercegovine, koju i anektira 1908. godine.²³

Srbija je u drugoj polovici 19. stoljeća relativno mlada država. Nakon dva srpska ustanka iz 1804. i 1815. godine, Srbija 1830. godine dobiva autonomiju u sklopu Osmanskog Carstva. Nakon poraza Osmanskog Carstva u ratu protiv Rusije 1878. godine i ruskog prodora na Balkan, saziva se Berlinski kongres iste godine na kojem Srbija dobiva neovisnost na čelu s dinastijom Obrenovića.²⁴ Važnu ulogu pri međunarodnom priznanju Srbije na Berlinskom kongresu odigrala je Austro-Ugarska. Naime, Monarhija je pružila diplomatsku pomoć Srbiji, ali je Srbiji nametnut ugovor kojim postaje ovisna o Austro-Ugarskoj. Monarhiji su trebale

---

²² Darko Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe 19. i 20. stoljeća*, (Zagreb: Alinea, 2005.) 163. (dalje: Dukovski, *Povijest Srednje i jugoistočne Europe*)

²³ Ibid. 209.

²⁴ Ibid. 193.

industrijske sirovine i poljoprivredni proizvodi koji su se mogli nabaviti u Srbiji. S druge strane, Srbija nije smjela sklapati nikakve međudržavne ugovore bez pristanka Beča.²⁵ Do promjene takve prakse dolazi godine 1903. kada je ubijen srpski kralj Aleksandar Obrenović i njegova supruga Draga. Na srpsko prijestolje dolazi tada već ostarjeli Petar Karađorđević. Primjena dinastije značila je i promjenu srpske vanjske politike. Srbija se okreće od Austro-Ugarske prema Rusiji u kojoj vidi zaštitnicu svojih interesa i pravoslavne vjere. Istodobno promjena dinastije značila je i povratak ideji Velike Srbije, koja je za Obrenovića bila potisnuta.²⁶ Od tog događaja, pa do izbijanja Prvog svjetskoga rata, neprestano rastu napetosti između Srbije i Austro-Ugarske. Čak i nakon atentata na Aleksandra Obrenovića, Srbija je još ovisna o Austro-Ugarskoj. To se mijenja godine 1906. kada Srbija potpisuje trgovinske sporazume s Bugarskom i Rumunjskom. Beč na to reagira, te počinje carinski rat Srbije i Austro-Ugarske, poznatiji kao *rat svinja* koji traje do 1911. godine i iz kojeg Srbija izlazi kao pobjednik, te se oslobađa austro-ugarskog utjecaja.²⁷ Nova kriza u odnosima dviju zemalja izbija kada Austro-Ugarska 1908. godine anektira Bosnu i Hercegovinu. Srbija, koja BIH smatra svojim interesnim područjem odbija priznati aneksiju, a sličnog je stava i Osmansko Carstvo, jer je BIH formalno još uvijek osmanska pokrajina. Samo zahvaljujući naporima njemačke i britanske diplomacije tada ne dolazi do rata. Pod ruskim pritiskom Srbija priznaje aneksiju, a Osmansko Carstvo dobiva novčanu odštetu od Austro-Ugarske i priznaje gubitak BIH. Zbog svih tih događaja Srbija je trn u oku Austro-Ugarske.²⁸ Kako se bliži početak Prvog svjetskog rata, intenzivira se i srpska propaganda među južnoslavenskim narodima koji žive u Austro-Ugarskoj koji Srbiju sve više vide kao *Pijemont južnih Slavena*. Položaj Srbije jača nakon pobjeda u Balkanskim ratovima kada Srbija udvostručuje svoj prijeratni teritorij, što je još jedna briga više za bečke i peštanske vlasti.

2.1.2 Strah od jugoslavenstva

Stoljeća boravka Hrvata u habsburškoj državnoj zajednici i državna represija izazvaju bujanje nezadovoljstva u Hrvatskoj. Iako svjesni potrebe promjena, hrvatski narod je smatrao da se sam za njih ne može izboriti, te da se treba povezati s ostalim južnoslavenskim narodima u Monarhiji. Iz toga se rađa ideja jugoslavenstva koja će obilježiti hrvatsku povijest druge

---

²⁵ Ibid. 245.

²⁶ Ibid. 245.

²⁷ Ibid. 247.

²⁸ Ibid. 249.

polovice 19 i gotovo cijelog 20. stoljeća. Novu snagu pokret dobiva kada na Berlinskom kongresu 1878. godine Srbija dobiva samostalnost od Osmanskog Carstva. Nakon osamostaljenja Srbije, južnoslavenski je narodi Monarhije vide kao *Pijemont južnoslavenskog ujedinjenja*, odnosno državu koja bi trebala okupiti južnoslavenske zemlje Monarhije s ciljem stvaranja nove jugoslavenske države.²⁹ Sve do Prvog svjetskog rata, ta je politika bila neostvariva.³⁰

Zbog jugoslavenstva je Austro-Ugarska vidjela u Srbiji najveću prijetnju svojoj balkanskoj politici, odnosno *Drang nach Osten*. Zato ju je nastojala, nakon Berlinskog kongresa, što više vezati uz sebe kako bi je na taj način mogla kontrolirati i osigurati svoju dominaciju na Balkanu, ali i unutrašnju stabilnost. Ubojstvo kralja Aleksandra Obrenovića 1903. godine bila je prijelomnica odnosa Austro-Ugarske i Srbije nakon koje se oni nikad više nisu popravili. Austro-ugarski strah od jugoslavenstva bio je prisutan i u novinskim člancima. Tisak je nastojao Srbiju posebno ocrniti u očima Hrvata, jer bi se u slučaju zbližavanja Hrvata i Srba, kao najjačeg južnoslavenskog naroda u Austro-Ugarskoj, Monarhija vjerojatno raspala, a ako se ne bi raspala, izgubila bi izvor sirovina i tržište za svoje proizvode. Jugoslavenstvo se smatra samo srpskom zamkom kako bi se stvorila Velika Srbija i neizravno se poziva Hrvate da ne nasjedaju velikosrpskoj propagandi. Srbija samo pokušava stvoriti *narodno jedinstvo* gdje ga nema, *a jer to nije moguće, kušalo se je staviti na njezino mjesto manje vredni doduše, ali ipak jedini mogući surogat: kulturno jedinstvo, iz kojega je nacionalno i političko tek imalo niknuti*³¹. Što se tiče Hrvata, Srbi smatraju, *da su Hrvati i Hrvatstvo za njih tako neznatan faktor, da bi im sami pali u krilo kao zrela jabuka, kad bude jednom obračunano s monarkijom*³². Zbog toga je ovaj rat *osobito važan za nas Hrvate, jer se tuj radi u prvom redu o našoj koži*³³. U želji da se razdvoji Hrvate od Srba, novine nastoje pokazati koliko se Hrvatska razlikuje od Srbije. U tome se često piše o atentatu na kralja Aleksandra Obrenovića iz 1903. godine nakon kojeg na srpsko prijestolje dolazi Petar Karađorđević. Zbog toga što su atentat počinili pripadnici organizacije *Crna ruka*, koji su sudjelovali i u atentatu na nadvojvodu Franju Ferdinanda, za Austro-Ugarsku je glavni krivac za taj atentat srpski kralj Petar. Zato se piše kako Hrvati ne mogu stupiti u bilo kakvu vezu sa Srbima jer im je na vlasti

---

²⁹ O razvoju jugoslavenstva pogledati radove Nikše Stančića (*Hrvatska i jugoslavenska opcija, Hrvatska politika i nastanak Jugoslavije* itd.)

³⁰ Hrvoje Matković, *Suvremena politička povijest Hrvatske* (Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1995.), 22. (dalje: Matković, *Suvremena politička povijest Hrvatske*)

³¹ *Jutarnji list*, God. 3., br. 811. 25. rujna 1914.

³² Ibid.

³³ *Jutarnji list*, God. 3., br. 749. 15. kolovoza 1914

čovjek koji se je *zločinačkim načinom popeo na prijestolje, zločinačkim načinom hotio je proširiti svoju vlast, te koji ne može ni živjeti, ako ne spletkari*³⁴ dok su Hrvati oduvijek vezani za kulturnu civilizaciju te su oni *pitomci kulturnoga zapada, te ne žele da dodju pod vladu dinastije, koja je krvlju okaljala prijestolje prije, nego li je na njega sjela, da sjednu za isti stol s ljudima, koji su svoga kralja i kraljicu umorili, te im lješine – kroz prozor bacili.*³⁵ Način na koji je on došao na vlast se *ne može se naći nigdje niti u poviesti monarkije u obće, a niti u poviesti Hrvatske.*³⁶

2.1.3 Sarajevski atentat

Atentat na austro-ugarskog prijestolonasljednika Franju Ferdinanda u Sarajevu 28. lipnja 1914. bila je kap koja je prelila čašu u odnosima Srbije i Austro-Ugarske. Iako je bilo većih kriza i prije atentata, samo su spletovi okolnosti i diplomatski napori velesila uspjeli spriječiti veći europski sukob. Uzimajući u obzir što se sve događalo do atentata, Austro-Ugarska ovo više nije mogla tolerirati. Svi dokazi u istrazi su upućivali da se atentat isplanirao u Beogradu i da je srpska vojska dala oružje atentatorima i pomogla im pri prelasku srpsko-austro-ugarske granice. Nedvojbeno je da su atentatori imali podršku iz Srbije, ali još ni danas nije dokazano da je srpski državni vrh imao ikakve veze sa spomenutim zločinom.³⁷ Čak ni nakon atentata, nitko nije vjerovao da je ovo bio početak dotada najkrvavijeg svjetskog sukoba, već je sve izgledalo kao početak novog balkanskog sukoba. Međutim, nakon što je Rusija dala podršku Srbiji, sve je krenulo nizbrdo.

Od atentata, pa sve do austro-ugarske objave rata Srbiji, dnevni je tisak bio pun huškačkih članaka o Srbiji, pošto je bilo poznato da je Srbija bila neosporno upletena u organizaciju atentata. U ovome je prednjačio *Jutarnji list*, koji je, kako je već navedeno, bio prougarski raspoložen, pa bi ga se time moglo okarakterizirati kao režimski list. Hipoteze koje se javljaju u člancima o Srbiji u tim danima možemo podijeliti na tri glavne grupe, koje ću sada navesti i objasniti svaku od njih.

---

³⁴ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1288. 24. listopada 1915

³⁵ *Jutarnji list*, God. 3., br. 729. 28. srpnja 1914.

³⁶ *Jutarnji list*, God. 3., br. 763. 26. kolovoza 1914.

³⁷ Vijoleta Herman Kaurić, "Prvi svjetski rat: više ili manje poznate činjenice" u *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije: časopis za pastoralnu orijentaciju*, (Đakovo, 2014.), 616. (dalje: Herman Kaurić, *Prvi svjetski rat: više ili manje poznate činjenice*)

Prva grupa su hipoteze o srpskoj kulturi. Atentat u Sarajevu bio je dotad neviđena praksa u povijesti, kada jedna država preko jedne organizacije pomaže organiziranje atentata na prijestolonasljednika druge države. To se tumačilo kao miješanje Srbije u unutarnje prilike u Austro-Ugarske, te se kao takvo moralo kazniti. Stil pisanja kojim novinari *Jutarnjeg lista* pišu o Srbiji pun je ironije i epiteta. Tako se Srbiju opisuje kao *zavjereničku, himbenu i nekulturnu*,³⁸ dok se rat Austro-Ugarske protiv Srbije tumači kao *kulturna misija monarkije*,³⁹ jer je misija Austro-Ugarske da Srbiju vrati na pravi put zapadne kulture, iako ova to nije ničim zaslužila. U prvim danima nakon sarajevskog atentata, kada se još vjerovalo da će, ako dođe do sukoba između Austro-Ugarske i Srbije, taj sukob ostati lokaliziran, odnosno da se neće uplesti nijedna od velikih sila, piše se da sve europske sile vide u Srbiji *uzrok bojazni poremećenja europskog mira*,⁴⁰ i da ovakvim ponašanjem gubi *sve simpatije koje si je stekla za balkanskoga rata*.⁴¹ List ide još i korak dalje, te piše da Velika Britaniji i Rusija opominju Srbiju, te da je Srbija ne samo izgubila simpatije europskih sila, nego *da se simpatije Evrope nagiblju baš u zadnje vrijeme mnogo više monarkiji, nego li njoj*,⁴² što je, ako uzmemo u obzir političku situaciju koja je vladala u Europi u tom vremenu nerealno, jer su spomenute Velika Britanija i Rusija bile članice Antante, dok je Austro-Ugarska pripadala Centralnim silama, te one ne bi nikada stale na stranu Austro-Ugarske kao što se želi prikazati. Koliko su novinari *Jutarnjeg lista* pokušali ocrniti Srbiju i srpsku "nekulturu" zbog sarajevskog atentata, vidi se iz ovog citata: *Kraj svega toga je ona u svom bizantinizmu gledala dobro oko sebe i lukavo sakrivala sve svoje osnove i sve svoje pokušaje, da monarkiji naškodi, te se pri tom služila sredstvima, koja su u doba najdublje moralne dekadence bila nedopuštena, te se takovima i smatrala, koja ne bi dolikovala niti jednoj srednjoafričkoj crnačkoj državi, a kamo li državi, koja ne samo toliko do sebe drži, nego jošte od drugih poštovanje i ugled očekuje i zahtieva*.⁴³ Uzmemo li u obzir da je u vrijeme kada je ovaj članak napisan rasizam bio još uvelike raširen i kada se afričko crnačko stanovništvo smatralo nesposobnim stvoriti i voditi vlastitu državu, može se zaključiti da se Srbija smatrala vjerojatno najzaostalijom državom Europe, jer, s izuzetkom Rusije i Italije (što je razumljivo, pošto su ove dvije zemlje bile glavni suparnici Monarhije na vanjskopolitičkom planu), nijedan članak ovakvog tipa nije napisan za vrijeme rata o bilo kojoj drugoj sili Antante.

---

³⁸ *Jutarnji list*, God. 3., br. 729. 28. srpnja 1914.

³⁹ *Jutarnji list*, God. 3., br. 732. 20. srpnja 1914.

⁴⁰ *Jutarnji list*, God. 3., br. 711. 11. srpnja 1914.

⁴¹ Ibid.

⁴² *Jutarnji list*, God. 3., br. 720. 22. srpnja 1914.

⁴³ *Jutarnji list*, God. 3., br. 732. 20. srpnja 1914.

Druga grupa hipoteza nastoji istaknuti Austro-Ugarsku u odnosu na Srbiju, tj. pokazati zašto je Austro-Ugarska bolja od Srbije. Novine pišu, da je razlog što je Srbija organizirala atentat na nadvojvodu Franju Ferdinanda taj što je ovaj, u slučaju kada bi došao na prijestolje preuredio monarhiju u trijalističku, te bi tako i južni Slaveni u Monarhiji dobili svoj udio u vlasti. Tako su poteze Franje Ferdinanda tumačili i u Srbiji i u Monarhiji. Ipak, danas se zna da je namjera nadvojvode bila drukčija. On nije nastojao preurediti Monarhiju u trijalističku, što su mnogi tako tumačili zbog njegova zblizavanja s južnim Slavenima, već je htio srušiti dualizam i uspostaviti hegemoniju Austrije kakva je postojala do Nagodbe 1867. godine.⁴⁴ Zbog trijalističke politike nadvojvode, prema novinama, Srbija "mrzi" Austriju. *Mržnja* je motiv koji se u ovom periodu često koristi u člancima. Ipak, Austro-Ugarska ne mrzi Srbiju jer *ta Srbija je za monarkiju i suviše neznatna, a da bismo ju mogli mrziti*,⁴⁵ što je jedan od načina kako se nastoji Monarhiju pokazati u boljem svjetlu u odnosu na Srbiju. Nakon atentata, u novinama se razmahala antisrpska propaganda, kojoj je cilj bio pridobiti narod za rat protiv Srbije. Jer, iako formalna istraga o atentatu još nije bila završena, bečke su vlasti bez obzira na njene rezultate planirali vojno se obračunati sa Srbijom. Novine tada počinju sa člancima u kojima se čude, što već nije došlo do rata. Ovo se koristi kako bi se prikazala moralnost Monarhije, te se piše kako je jedini razlog što Monarhija još nije krenula u rat protiv Srbije *uztrpljivost jačega*.⁴⁶ Monarhija još nije izgubila vjeru da se Srbija može i mora vratiti na pravi put i *da se poprimi prava ona uljudba srca i uma, koja od barbarina čini člana kulturnoga društva*.⁴⁷ Vraćajući se u povijest, novinari *Jutarnjeg lista* se zgražaju što je Srbija upletena u atentat na *priestolonasljednika one države, kojoj toliko duguje*.⁴⁸ Ovdje je vidljivo pozivanje na diplomatsku podršku koju je Srbiji pružila Austro-Ugarska na Berlinskom kongresu kada je Srbija dobila nezavisnost. To, prema tisku, čini atentat *ne samo gadnim, nego barbarskim*.⁴⁹

Treću grupu čine hipoteze o srpskim političarima, prvenstveno Nikoli Pašiću kao srpskom premijeru. Kako su se od atentata do izbijanja rata iz dana u dan sve više zaoštravale napetosti između Srbije i Austro-Ugarske, tako su se i u tisku mogli naći sve pogrdniji članci u kojima se svaka rečenica namjerno krivo tumačila kako bi se raspirila mržnja. Tako je, primjerice srpski premijer Nikola Pašić izjavio u jednom intervjuu da vrijeme radi za Srbiju,

---

⁴⁴ Jakovina, *Trenuci katarze*, 15.

⁴⁵ *Jutarnji list*, God. 3., br. 732. 20. srpnja 1914.

⁴⁶ *Jutarnji list*, God. 3., br. 721. 23. srpnja 1914.

⁴⁷ *Jutarnji list*, God. 3., br. 732. 20. srpnja 1914.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ *Jutarnji list*, God. 3., br. 732. 20. srpnja 1914.

misleći na to da će vrijeme pokazati da Srbija nije upletena u atentat. U istom je broju *Jutarnjeg lista* izašao novi članak koji je protumačio ovu Pašićevu rečenicu kao formalno priznanje Pašića da je Srbija upletena u atentat. Ističe se čuđenje što je Pašić, koji je obrazovan čovjek i vješt političar, rekao da vrijeme nešto radi, te bi on trebao znati da "vrieme" ne radi ništa, nego da ljudi rade u "vremenu", pak je vrlo velika šteta, što gospodin Pašić nije rekao, koji su to ljudi, koji rade za nas, za Srbiju? Gospodin Pašić misli, da, "oni" ne sudjeluju u zavjerama, ali da znadu dobro, da za njih rade drugi ljudi u vremenu, a oni da samo čekaju na rezultat te rabote. Kad bi čovjek hotio biti zloban, mogao bi bez velika muke iz tih rieči gospodina Pašića konstruirati celo i čitavo priznanje – kad bi to obće bilo potrebito.⁵⁰ U člancima, koji su izlazili od atentata u Sarajevu do izbijanja rata, Nikola Pašić je jedini srpski političar koji se spominje imenom i kojega se smatra glavnim odgovornim za loše odnose između Srbije i Austro-Ugarske. Ostale se srpske političare ne imenuje, ali se o njima piše kao o skupu. Naziva ih se *gujinjim leglom*, u kome su našli poticaja Čabrinovići i Principi, iz kojega je potekla paklena zavjera, te da je jedino pravedno da gvozdena ruka sada segne u onaj osinjak, koji je smetao miru monarkije, koji je upravo bezprimjernom drzkošću radjao gamad.⁵¹

Obzor, za razliku od *Jutarnjeg lista*, napetim odnosima Austro-Ugarske i Srbije pristupa s posve druge strane. Kao list hrvatske građanske inteligencije, u njemu ne nalazimo huškačkih članaka. Prema *Obzoru*, u Beču još uvijek nema hladnog prosudjivanja i potrebne veće koncepcije, kad se opet posiže za starom metodom.⁵² Pod starom metodom se podrazumijeva zahtjev Beča da austro-ugarski istražitelji istraže atentat u Beogradu, što se smatralo zadiranjem u unutarnje poslove Srbije. Ipak, *Obzor* ne poriče umješnost Srbije u atentat. Piše se da *oficielna Srbija nije potpunoma nevinna, to tim više, što mirno pušta, da nacionalisti provadjaju protu-austrijsku propagandu*,⁵³ ali da to ipak nije razlog ovakvim koracima Austro-Ugarske, te da Srbija Austro-Ugarskoj nije prijetnja jer *položaj Srba u Bosni nije ni izdaleka tako jak, da bi odgovarao pretjeranim zahtjevima Srba stavljenima iz Beograda*⁵⁴. Ovo je jedan od rijetkih primjera neutralnog pisanja u zagrebačkim novinama neposredno prije izbijanja rata.

---

⁵⁰ *Jutarnji list*, God. 3., br. 718. 19. srpnja 1914.

⁵¹ *Jutarnji list*, God. 3., br. 724. 26. srpnja 1914.

⁵² *Obzor*, God. 52., br. 180. 2. srpnja 1914.

⁵³ *Obzor*, God. 52., br. 180. 2. srpnja 1914.

⁵⁴ *Ibid.*

2.1.4 Bitke na Ceru i Kolubari

Bojni planovi u Prvom svjetskom ratu bili su poznati još godinama prije izbijanja sukoba. Planove je izradilo njemačko vrhovno zapovjedništvo već ranije određivši glavne protivnike i saveznike u tom sukobu: rat će se voditi protiv Velike Britanije i Francuske na zapadu, a protiv Rusije na istoku. U sukobu Njemačka će sigurno imati pomoć Austro-Ugarske s kojom ima zajedničke vanjskopolitičke ciljeve. Njemački ratni plan predviđao je da se Francuska porazi za najviše četiri tjedna, što bi značilo prije nego što ruska vojska na istoku bude spremna za borbu, odnosno prije nego što se u Rusiji uspješno provede mobilizacija. Ako bi se ipak Rusija prije očekivanja spremila za borbu, Njemačka je na istoku ostavila male snage kako bi zaštitila Istočnu Prusku, a najveći teret borbi na Istočnom bojištu trebala je podnijeti Austro-Ugarska. Tek po uspješnom završetku borbi na Zapadnom bojištu, njemačka je vojska trebala stići sa zapada i pomoći austro-ugarskoj vojsci u borbi protiv velike ruske vojske.⁵⁵

Nijemci u tom planu nisu uključili Srbiju iz razloga što nitko nije vjerovao da bi Srbija trebala uopće ući u taj sukob, a ako se u njega uključi, ona je suviše slaba da bi mogla igrati značajniju ulogu. Zbog toga je Austro-Ugarska većinu svojih snaga odlučila poslati na Istočno bojište, u Galiciju, dok je za Srbiju bilo predviđeno nekoliko divizija, tzv. *kaznena ekspedicija*, koju je vodio Oscar Potiorek.⁵⁶ Iako nitko to nije očekivao, Srbija je bila u prednosti pred austro-ugarskom vojskom. Moral vojnika je bio vrlo visok, što je bila posljedica uspješnog vođenja balkanskih ratova, a i srpski su časnici bili puno iskusniji od austro-ugarskih. Austro-Ugarska, s druge strane, nije ratovala od poraza u ratu protiv Pruske 1866. godine, a bila je slabo opremljena i neuvježbana, te se jedino mogla osloniti na svoju brojčanu nadmoć. Osim toga, kako i država, tako je i vojska bila heterogena, te su vojnici bili prisilno unovačeni i morali su se boriti za državu koju nisu smatrali svojom. Entuzijizam zbog vođenja rata bio je vidljiv samo kod mlađe generacije. O tome nam govori i zapis Marka Oreškovića, kasnijeg člana KPJ i istaknutog sudionika partizanskog pokreta: "Nisam tada ni slutio što su ratne strahote. Smatrao sam to čak nekim veseljem... Na polasku bio sam raspoložen kao i ostali, gledali smo na rat kao na neku prijatnu zabavu. Nije mi bilo jasno zašto su majke toliko plakale..."⁵⁷ Nažalost, ta je iluzija razbijena već u prvim danima rata.

---

⁵⁵ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 174.

⁵⁶ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 134.

⁵⁷ Filip Hameršak, *Tamna strana Marsa* (Zagreb: Naklada Ljevak, 2013.), 273. (dalje: Hameršak, *Tamna strana Marsa*)

Ratne operacije protiv Srbije kreću nekoliko dana nakon objave rata. Austro-ugarska vojska je ušla u Srbiju preko rijeka Drine i Save. Kako srpska vojska nije bila dovoljno jaka da nadzire cijelu austro-ugarsko-srpsku granicu, povukla se do Šumadije, te je organizirala obranu tako da su manje vojne jedinice nadzirale sva strateški važnija mjesta koja nisu bila međusobno previše udaljena, tako da je u slučaju napada glavnina vojske mogla brzo priteći u pomoć napadnutom mjestu. Ovakav je plan značio da je srpska vojska morala prepustiti austro-ugarskoj vojsci neka mjesta koja u slučaju napada ionako ne bi mogla obraniti. Tako je austro-ugarska vojska prilično lako zauzela Šabac, Loznicu i Lešnicu. Tada austro-ugarska vojska kreće prema Beogradu i kod planine Cer se susreće s glavninom srpske vojske koja je krenula u protunapad. Iako brojčano slabiji, Srbi su uspjeli poraziti znatno veću austro-ugarsku vojsku koja se dala u bijeg prema rijeci Drini. Bitka je trajala od 15. kolovoza, a službeno je završila 24. kolovoza kada je srpska vojska ponovno zauzela Šabac i izbila na rijeku Savu, odnosno granicu Srbije i Austro-Ugarske. Obje su strane imale velike žrtve, Srbija između 3 i 5 tisuća poginulih i 15 tisuća ranjenih. Austro-ugarski su gubici bili znatno veći, 8 tisuća poginulih i 30 tisuća ranjenih. Ova je srpska pobjeda bila značajna za moral Antante koja je u početku rata gubila bitke, a ujedno je bila i prva pobjeda Antante u ratu.⁵⁸ Nakon propale kampanje, svjedočanstvo o bezglavom austro-ugarskom povlačenju preko Drine nam donosi Frane Dubravčić, tada vojnik 79. pukovnije: "Dok je pontonski most na Drini stajao, bila je na njemu stiska svih rodova vojske: pješadije, topništva, konjanika, trenaa, bolnice. Svi su hitali k mostu sa željom da što prije prijeđu na drugu obalu. Zbog napredovanja Srba nije bilo vremena čekati prijelaz svih trupa. Kad su pioniri digli most dinamitom u zrak, zavladao je očaj među onima koji su ostali na desnoj obali rijeke. Drina je duboka i brza, a neprijatelj za vratom i svaki će čas nadoći! Oni koji su znali plivati, brzo su se svukli i zaplivali. Oni koji nisu znali plivati, uhvatili su se čvrsto za ruke, sve njih pet do deset, pa obučeni gazili u vodu dok ih struja ne bi povukla, zamotala i prevarila. Vidjelo se kako je voda nosila pojedince i čulo se kako zovu u pomoć, ali su doskora nestajali s površine. A oni koji nisu imali odvažnosti ući u vodu i ostali su prijeko, dospjeli su u zarobljeništvo."⁵⁹

U početku austro-ugarske vojne kampanje u Srbiji novine javljaju o velikim uspjesima. Umanjuju se austro-ugarske žrtve, a razlog "malih" austro-ugarskih žrtava je što su Srbi *slabi strielci*.⁶⁰ Tako su novine popratile i zauzeće Šabca, jedinog važnijeg grada koji su

---

⁵⁸ Ibid. 138, 139.

⁵⁹ Frane Dubravčić, *Živ sam i dobro mi je!*, (Otočac: Katedra čakavskog sabora pokrajine Gacke, 2002.), 25. (dalje: Dubravčić, *Živ sam i dobro mi je!*)

⁶⁰ *Jutarnji list*, God. 3., br. 751. 16. kolovoza 1914.

austro-ugarske čete uspjele zauzeti u prvim danima rata. Ipak, kada je 16. kolovoza došlo do bitke na Ceru, novine više nisu donijele nikakve vijesti iz Srbije. Nekoliko dana nakon poraza kod Cera, kada su na srpskom frontu austro-ugarski vojnici u punom povlačenju prema Drini, novine donose članak koji spominje *sjajne pobjede našeg oružja na srbskom ratištu*,⁶¹ a kao razlog zašto nema više vijesti iz Srbije navodi se *da naše čete napreduju, pa se iz taktičkih razloga ne javlja i ne smije javljati o njihovom kretanju*.⁶² Ipak, čitajući izneđu redaka možemo vidjeti da je austro-ugarska vojska imala gubitke znatno veće nego što je to javljano u novinama. Krajem kolovoza izlazi članak u kojem piše da su *privremene zagrebačke bolnice, u kojima su sada smješteni ranjenici, sve su popunjene*,⁶³ te da se lakši ranjenici moraju odvesti u druge gradove. Imajući na umu da su u Hrvatsku dolazili pretežito ranjenici sa srpskog fronta, može se zaključiti da su to žrtve koje su stradale u Cerskoj bitci. Kao dodatni dokaz toj tvrdnji u članku piše da su 2 vlaka-bolnice bili na srpskom frontu, te da je *jučer ovdje bio drugi od ta dva vlaka*⁶⁴. U tim bi danima bilo pogubno za moral kako vojske, tako i stanovništva, priznati da je austro-ugarska pretrpila poraz od malene srpske vojske, pogotovo zbog svih onih napisa u novinama koji su obećavali brzu pobjedu, a Srbiju okarakterizirali kao *liliputsku državu, koja nema ni toliko stanovnika, koliko Austro-Ugarska ima bajuneta*.⁶⁵

Iako je pretrpjela gubitke u Cerskoj i kasnije u Drinskoj bitci, Austro-Ugarska nije odustala od svog plana pokoravanja Srbije. Štoviše, moglo bi se reći da se kasnije situacija i donekle okrenula u njenu korist. Naime, uvidjevši da se Austro-Ugarska sama ne može nositi s ruskom vojskom na Istočnom frontu, Njemačka je bila prisiljena prebaciti neke svoje divizije sa zapada na istok zbog čega je na koncu i zaustavljena pred Parizom, u bitci na Marni. Prebacivanje njemačke vojske na front protiv Rusije omogućilo je i austro-ugarskoj vojsci da se ponovno koncentrirala na Srbiju. Uvidjevši da je napad preko Drine završio neuspjehom zbog teškog terena koji onemogućuje manevre vojske, Potiorek se odlučuje za napad iz dva pravca: prvi će biti preko Drine i Save, dok će drugi biti preko Dunava. U napad se kreće početkom studenog. Srpska je vojska bila već izmorena, a i nedostajalo joj je topničkog streljiva zbog čega nije mogla odbiti napadače. Vojska se dala u bijeg, te je tako Beograd predan austro-ugarskim snagama. Srpsku je vojsku tada od kapitulacije spasio jedan od najboljih generala, Živojin Mišić. On odlučuje povući srpsku vojsku na položaj iza rijeke

---

⁶¹ *Jutarnji list*, God. 3., br. 755. 20. kolovoza 1914.

⁶² *Ibid.*

⁶³ *Jutarnji list*, God. 3., br. 767. 30. kolovoza 1914.

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ *Jutarnji list*, God. 3., br. 749. 15. kolovoza 1914.

Kolubare kako bi odmorna dočekala austro-ugarsku vojsku koja se dosta iscrpljivala u manevrima po Srbiji.⁶⁶ Dvije se vojske susreću na Kolubari 16. studenog i srpska vojska zaustavlja austro-ugarsko napredovanje, te 3. prosinca kreće u protunapad, dok se austro-ugarska vojska mora ponovno povući do Drine, a srpska vojska ulazi u Beograd koji je austro-ugarska vojska napustila. Tako je i drugi pokušaj osvajanja Srbije završio porazom za Austro-Ugarsku, ali ovaj put s mnogo većim žrtvama: oko 30.000 poginulih, 173.000 ranjenih i 70.000 zarobljenih vojnika. S druge je strane Srbija imala 22.000 poginulih, 91.000 ranjenih i 19.000 zarobljenih.⁶⁷

Novine su početak bitke popratile gotovo na istin način kao i prvu austro-ugarsku invaziju na Srbiju. Pisalo se o napredovanju vojske, te o broju zarobljene vojne opreme, te o broju zarobljenih i ubijenih srpskih vojnika. Sve su to bile brzojavne vijesti. Duži se članci mogu pročitati tek neposredno prije i nakon pada Beograda, dana 3. studenog. Tada se počinje hvaliti snaga austro-ugarske vojske, te se piše kako su da su htjeli već mogli zauzeti grad, jer *Beograd nije nipošto nikakova moderna tvrđava, te ne bi stajalo nikakove muke, dobiti ga u svoje ruke, ali bi taj posjed bio od velikoga tereta, jer dok teren iza Beograda nije u našim rukama, dotle bi održanje njegovo stajalo mnogo truda i vezalo bi toliki broj naših četa.*⁶⁸ Osim veličanja snage vojske, piše se da je pad Beograda samo *sud Njegove pravde vječne*⁶⁹ jer je *Beograd je kroz decenije bio utočište sviju nezadovoljnika monarkije, sviju njezinih javnih ili skrovitih neprijatelja.*⁷⁰ U želji da se srpska vlada što više ocrni, novine žele prikazati kako su Srbi nezadovoljni u svojoj državi, te da su ulazak austro-ugarske vojske dočekali kao oslobođenje. Primjerice: *Međutim su ostale naše čete pjevajući veselo prošle kroz Valjevo, a srbske su djevojke bacale cvieće na naše vojnike.*⁷¹ Kako je austro-ugarska vojska napredovala kroz Srbija, tako su i novine javljale o njihovom položaju i očekivala se završna borba u kojoj će se Srbija konačno poraziti. Međutim, nakon poraza na rijeci Kolubari novine šute, te se samo jednim kratkim brzojavom javlja da je austro-ugarska vojska napustila Beograd. Tek nekoliko dana nakon bitke pojavljuje se članak u kojem se nastoji objasniti zašto je došlo do poraza u Srbiji. Tako *Jutarnji list* smatra da Srbija nije važna, te *da su naše operacije na jugu, proti Srbiji, o ovom velikom ratu samo epizode od sporedne*⁷² važnosti jer

---

⁶⁶ Andrej Mitrović, *Srbija u Prvom svjetskom ratu*, (Beograd: Srpska književna zadruga, 1984.), 114.

⁶⁷ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 147, 148.

⁶⁸ *Jutarnji list*, God. 3., br. 908. 20. studenog 1914.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ *Jutarnji list*, God. 3., br. 912. 22. studenog 1914.

⁷² *Jutarnji list*, God. 3., br. 956. 19. prosinca 1914.

je jedino važno što se zbiva na sjevernom bojištu.⁷³ Jasno je da su ovo bila samo opravdanja, te da se list smatrao dužnim pružiti svojim čitateljima nekakav razlog što Srbija nakon nekoliko mjeseci rata još nije poražena opravdavajući to time da se Monarhija morala angažirati u akciji protiv Rusije. Pravi je razlog neuspjeha austro-ugarske vojne kampanje bio slab borbeni moral i heterogenost vojske, te neiskustvo zapovjednika. Posljedice Cerske i Kolubarske bitke su za Austro-Ugarsku bile narušeni moral kako vojske, tako i stanovništva, dok je Srbija, posve neočekivano, uspjela zadržati daleko moćnijeg protivnika, vezati za sebe značajan broj austro-ugarskih snaga i donekle olakšati posao ruskoj vojsci, te odgoditi okupaciju za gotovo godinu dana.

2.1.5 Poraz i okupacija Srbije 1915. godine

Činjenica da je Srbija u 1915. godinu ušla kao nepokorena država iznenadila je mnoge, kako u taboru Antante, tako i u taboru Centralnih sila. Štoviše, čak ni jedan dio njenog teritorija nije bio okupiran, jer je, osim na Balkanskom bojištu, Austro-Ugarska morala većinu svojih snaga angažirati na istoku protiv Rusije, ali i (od svibnja 1915. godine) protiv Italije. Nastojeći ohrabriti Srbiju za daljnju borbu na strani Antante, britanski ministar vanjskih poslova Edward Grey je, u suradnji sa svojim francuskim i ruskim kolegama, sastavio tzv. *Greyev nacrt*, prema kojem su Srbiji obećane kompenzacije na račun Austro-Ugarske nakon završetka rata, Prema planu, Srbija bi dobila Bosnu i Hercegovinu, Slavoniju, Bačku i jadransku obalu od rta Ploče do južno od Cavtata. Tom trgovinom hrvatskim teritorijem postalo je jasno da sile Antante hrvatski teritorij vide samo kao kompenzacijsko područje.⁷⁴ Period zatišja na balkanskom frontu vladao je do početka listopada 1915. godine. Uvidjevši da je austro-ugarska vojska u tako lošem stanju da sama neće moći poraziti ni malenu Srbiju, njemačka vrhovna komanda odlučuje vojno slomiti Srbiju, te šalje renomiranog generala Mackensena, čovjeka koji je postigao velike uspjehe na Zapadnoj fronti.⁷⁵ Razlog njemačke pomoći Austro-Ugarskoj protiv Srbije bio je, osim što je podigao bitno narušeni moral austro-ugarske vojske, i taj što bi porazom Srbije Austro-Ugarska mogla svoju vojsku prebaciti na istok i pomoći u borbi protiv Rusa, koji su, iako loše opremljeni i uvježbani, i dalje predstavljali problem zbog svoje brojčane nadmoći. Srbija se našla u iznimno teškoj situaciji. Nije se mogla nadati nikakvoj pomoći od Velike Britanije i

---

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Matković, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, 35, 36.

⁷⁵ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 227.

Francuske koje su bile zauzete ratovanjem na zapadu, dok joj je ponestajalo borbeno sposobnih ljudi, oružja i streljiva.⁷⁶ Da situacija bude još gora, osim Austro-Ugarske i Njemačke, trebalo je pripaziti i na novog potencijalnog neprijatelja – Bugarsku. Bugarska je još od vremena Balkanskih ratova imala aspiracije na srpski teritorij i samo je čekala priliku da ga se domogne.⁷⁷ Neposredno pred napad Centralnih sila, bugarska se vojska počela okupljati na srpsko-bugarskoj granici, te su Srbi shvatili što ih čeka. Tražili su zeleno svjetlo od Antante da preventivno napadnu bugarsku vojsku prije nego što se spremi za rat, ali Velika Britanija i Francuska su tada još pregovarale s Bugarskom pokušavajući je uvjeriti da uđe u rat na njihovoj strani. Time je bila zapečaćena sudbina Srbije.⁷⁸

Njemačka i austro-ugarska vojska kreću u napad 7. listopada. Ubrzo osvajaju Beograd i Srbima je jedina šansa, da izbjegnu potpuno uništenje, bila da se povuku na jug i nekako dokopaju Soluna gdje su se trebale iskrcati britanske i francuske postrojbe preostale od Galipoljske kampanje. Taj je plan spriječila Bugarska, koja je napala Srbiju s istoka i presjekla srpskoj vojsci put do Soluna. Jedini put, koji je još ostao otvoren, bio je put prema zapadu, preko teško prohodnih albanskih planina do Jadranskog mora. Na tom je putu dosta vojnika stradalo od hladnoće i napora, ali se vojska na kraju probila do mora, te ih je Antantina mornarica prebacila na otok Krk. Iako poražena, srpska je vojska preživjela, te se na Krku oporavljala do travnja 1916. godine. Tada je prebačena na Solunski front, gdje se je borila do kraja rata.⁷⁹

Pisanje u novinama u vrijeme poraza i okupacije Srbije možemo podijeliti u dvije faze. U prvoj se fazi pisanje bitno ne razlikuje od huškačkih članaka kakve smo već imali prilike vidjeti u danima prije izbijanja rata. Tako se može pratiti svojevrsno veselje, nakon početka ofenzive njemačke i austro-ugarske vojske, što je sada konačno Srbija u problemu iz kojeg se više ne može izvući i što je konačno došlo vrijeme *kad će ta velika zločinka dobit plaću, koju je deset puta, a ne samo jedanput zaslužila*⁸⁰. Međutim, nakon poraza austro-ugarske vojske u bitkama na Ceru i Kolubari, ovdje je vidljiv oprez kada se piše o Srbiji, pošto se već dva puta izvukla iz naizgled bezizlazne situacije. Srbija se *hvata za slamku,*

---

⁷⁶ Ibid. 228.

⁷⁷ Ibid. 225.

⁷⁸ Ibid. 227.

⁷⁹ Kardum, *Suton stare Europe*, 146.

⁸⁰ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1273. 9. listopada 1915.

*izigrava dugo sve napore pravde*⁸¹, ali svi su ti pokušaji, prema novinama, *trzaji silni, ali bit će i zadnji*.⁸²

Nakon pada Beograda počinje druga faza u pisanju *Jutarnjeg lista* o Srbiji. Iako se i dalje ne dvoji da je Srbiju stigla zaslužena kazna, novine pišu o Srbiji sa dozom sažaljenja, koje čak prelazi u divljenje. Dok je u početnim mjesecima rata Srbija bila glavni krivac, sada se to svaljuje prvenstveno na Veliku Britaniju, te na nekim mjestima Rusiju i Italiju. Ipak, i dalje se srpske političare smatra odgovorinim za situaciju u Srbiju, ali se ovdje prvi put od početka rata razdvaja srpski narod od srpskih političara. Citiram: *Nešto je užasna, gledati čitav jedan narod, kako se s dušom bori, narod sam po sebi valjan i radin i dobar, ali izkvaren i obmamljen od svojih vodja i prvaka, narod natjeran od svoje vlade u sudbinu, od koje ga više nitko na svijetu ne može osloboditi*.⁸³ U novinama iskazuju divljenje čak i srpskoj vojsci zbog hrabrosti kojom se u borbi suprostavila daleko jačem i brojčano nadmoćnijem neprijatelju. Srpskoj se vojsci iskazuje poštovanje zbog *tvrdokorne uztrajnosti kojom se bori, te kojom na dušak pije do dna gorki svoj kalež*.⁸⁴ S druge strane, glavna se krivica za položaj Srbije i stradanja koja je prošla u ratu svaljuje na Veliku Britaniju i Rusiju koje Srbiji *ni kapljice krvi nisu joj ostavili, koju bi mogla proliti za englezke i ruske interese*.⁸⁵ Nakon poraza i okupacije Srbije članci u kojima se spominje Srbija postaju izuzetno rijetki, te se počinje pisati o drugim članicama Antante koji su tada predstavljali gorući problem za Monarhiju.

2.2 Slika saveznika 1914./1915. - Rusija

2.2.1 Korijeni sukoba Austro-Ugarske i Rusije

"Dugo 19. stoljeće" bilo je prilično burno za odnose Austro-Ugarske, odnosno Habsburške Monarhije i Ruskog Carstva. U tom su periodu Austro-Ugarska i Rusija prešli put od prijateljstva, preko zaoštavanja odnosa, pa sve do sukoba u Prvom svjetskom ratu.

Nakon Napoleonovih ratova, na Bečkom je kongresu uspostavljena ravnoteža snaga gdje su glavne sile bile Habsburška Monarhija, Velika Britanija, Rusija i Pruska. Zajednički

---

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid.

⁸³ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1323. 26. studenog 1915.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid.

im je cilj bio sačuvati europski mir zajedničkom suradnjom, a kao glavnog su neprijatelja okarakterizirali Francusku, koja je težila dominacijom na europskom kontinentu, kao što je to radila Njemačka na početku 20. stoljeća.⁸⁶ Da je u takvoj situaciji došlo do većeg europskog sukoba, Habsburška bi Monarhija svakako bila u najtežoj situaciji zbog svog položaja u sredini kontinenta. S druge su je strane iznutra razdirali međunacionalni sukobi. Kako bi se osigurala od toga, Monarhija se približava Rusiji kako bi barem s jedne strane bila sigurna.⁸⁷

Odnosi Austro-Ugarske i Rusije počinju se zaoštavati zbog sve većeg slabljenja Osmanskog Carstva, te se pojavljuje pitanje tko će dobiti osmanske teritorije na Balkanu. Austro-Ugarska se za Balkan počinje zanimati tek nakon 1866. kada je bila poražena u dva rata: prvi put od Pijemonta kada je 1861. stvorena Kraljevina Italija, a Monarhija je ostala bez teritorija u sjevernoj Italiji, a drugi put je 1866. nakon bitke kod Sadove izbačena iz ujedinjenja njemačkih zemalja pošto se Pruska odlučila za koncept "Male Njemačke" s Hohenzollernima na čelu. Monarhija, koja se smatrala velesilom i kao takva se morala širiti, je nakon toga imala samo jedan put kojim se još mogla širiti – na Balkanu.⁸⁸ Tu se njezini interesi sukobljavaju s interesima Rusije, koja Balkan smatra svojim područjem zbog velikog broja slavenskih naroda koji na njemu žive i čijom se zaštitnicom Rusija smatra. S druge strane, Rusija želi od Osmanskog Carstva dobiti tjesnace Bospor i Dardanele kako bi imala izlaz na Sredozemno more i tako ojačala svoju trgovinu, a i dobila luku koja se zimi ne smrzava.⁸⁹ Osim što Rusija zadire u područja koja Monarhija smatra svojom interesnom sferom, u bečkim krugovima postoji bojazan od utjecaja koji bi Rusija, kao najjača slavenska zemlja, mogla imati na slavensko stanovništvo koje živi u Monarhiji. Stoga je razumljivo da je za Beč prodiranje na Balkan bilo pitanje opstanka Monarhije.

Rusko-turski rat 1877.-1878. završava pobjedom Rusije i stvaranjem Sanstefanske Bugarske pod ruskim pokroviteljstvom. Zbog toga se 1878. godine saziva Berlinski kongres na kojem se Bugarska dijeli na Kneževinu Bugarsku i Istočnu Rumeliju kako bi se suzbio ruski utjecaj na Balkanu. Iste godine Austro-Ugarska dobiva pravo okupacije Bosne i Hercegovine.⁹⁰ Nova potencijalna prilika za rusko širenje utjecaja na Balkanu bila je promjena dinastije u Srbiji, kada 1903. umjesto Obrenovića dolaze Karađorđevići, te se Srbija okreće Rusiji od koje ima diplomatsku podršku, što se vidi u vrijeme aneksijske krize kada

---

⁸⁶ Henry Kissinger, *Diplomacija*, (Zagreb: Golden marketing, 2000.), 71. (dalje: Kissinger, *Diplomacija*)

⁸⁷ Ibid. 75, 76.

⁸⁸ Ibid. 121.

⁸⁹ Ibid. 86.

⁹⁰ Dukovski, *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe*, 192, 193.

Srbija prigovara Austro-Ugarskoj radi aneksije Bosne i Hercegovine.⁹¹ Tada je rat izbjegnut samo diplomatskim naporima velesila i činjenicom da se Rusija nije potpuno oporavila od poraza u ratu s Japanom 1905. godine.⁹² Ipak, odnosi Rusije i Austro-Ugarske i dalje ostaju napeti, što će na koncu kulminirati Prvim svjetskim ratom.

2.2.2 Početak rata s Rusijom

Rusija 1914. godine nije bila u situaciji u kakvoj je bila 1908. godine, za aneksijske krize, te je odlučila djelovati. Kako su se već godinama njezini interesi sukobljavali s austro-ugarskim na Balkanu, kada je Austro-Ugarska dala ultimatum Srbiji, Rusija ju je poduprla kako bi nastavila svoju politiku učvršćivanja na Balkanu i spriječila Austro-Ugarsku u ostvarivanju iste. Osim toga, Rusija se 1914. godine oporavila od poraza u ratu s Japanom iz 1905. godine, te je Srbiju odlučila poduprijeti i iz razloga što to nije učinila 1908. kada je bila vojno preslaba da bi mogla riskirati rat. S druge strane, Austro-Ugarska je 1914. bila spremna za novi balkanski rat, a ne za najveći sukob svih vremena, te se ne bi mogla sama nositi s Rusijom.⁹³

U skladu s takvom vanjskopolitičkom situacijom, novine donose članke koji nastoje svoje čitatelje uvjeriti da do rata s Rusijom neće doći. *Jutarnji list* se počinje baviti Rusijom tek nekoliko dana prije početka rata, te se piše da Rusija ne odobrava akcije koje Monarhija poduzima protiv Srbije, te da *ako veliko-srbski pokret, u kojem srbska vlada nema nikakovoga udjela, može pružiti izliku za kakav ratni podhvat, to onda ukrajinski pokret, što ga je stvorila austro-ugarska diplomacija i koji ona podupire, nije nikakova izlika, već opravdan razlog za isti postupak sa strane Rusije.*⁹⁴ Ipak, ovakvi članci su već bili izlazili i u ranijim situacijama u kojima su odnosi Austro-Ugarske i Rusije bili napeti, te nisu bili ništa novo i ljudi nisu doživljavali kao uvod u rat. Kao dodatno uvjerenje da do rata između Rusije i Monarhije neće doći, novine se pozivaju na članke iz ruskih novina, te pišu da Rusija *ne misli na nikakovo neprijateljstvo prema monarkiji.*⁹⁵ Ono što je zanimljivo je činjenica da novine pišu da neće

---

⁹¹ Ibid. 248.

⁹² Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 116.

⁹³ Ibid. 147.

⁹⁴ *Jutarnji list*, God. 3., br. 722. 24. srpnja 1914.

⁹⁵ *Jutarnji list*, God. 3., br. 733. 31. srpnja 1914.

doći do rata između Austro-Ugarske i Rusije čak 1. kolovoza, na dan kad je Njemačka objavila Rusiji rat pošto je ova odbila prekinuti mobilizaciju. Štoviše, u člancima se iznose razlozi zbog kojih Rusija neće ući u rat s Monarhijom, te se navodi da Rusija neće *Srbiji za volju provocirati obćenitu evropsku konflagraciju mašajući se za oružje*.⁹⁶ U nekim se člancima ide toliko daleko da se pokušava prikazati da je Rusija na strani Austro-Ugarske u sporu sa Srbijom, te se piše da jedne petrogradske novine donose članak u kojem *pišu u simpatičnom načinu za monarkiju, ilustrira vrlo zgodno naš odnošaj prema Srbiji, veleći da je monarkija kao čovjek, kojega je neprijatelj dugo vremena mučio i zadavao mu jada. Austro-Ugarska je konačno odlučila, da dovikne Srbiji.: Na koljena! Priznaj svoje grieh pred svetom i zakuni se, da ne ćeš više dirati u našu državu!*⁹⁷

Situacija se mijenja nakon 1. kolovoza, kada Njemačka objavljuje rat Rusiji, te se nakon toga znalo da ni Austro-Ugarska, kao njemačka saveznica, neće moći ostati izvan tog sukoba. Tada počinju izlaziti članci koji se isključivo baziraju na unutarnje stanje u Rusiji, te se želi prikazati da će, kada dođe do sukoba Austro-Ugarske i Rusije, Rusija biti brzo poražena. U skladu s time, prikazuje se nezadovoljstvo stanovništva u Rusiji, piše se da oni ne žele rat je *svi se još živo sjećaju grozota rusko-japanskog rata*.⁹⁸ Kao posljedica toga, Rusija ima problema s mobilizacijom te se *vojni obvezanici tek se pod silu javljaju, oružnici i redari tjeraju ih nataknutim bodovima u vojarnje*.⁹⁹ S druge se strane želi prikazati koliko su Rusi nezadovoljni režimom Nikole II., te zbog toga ruski narod jedva čeka da Njemačka i Austro-Ugarska poraze Rusiju kako bi se oslobodili carskog režima. Citiram: *Viest o ulazu njemačkih i austro-ugarskih četa u Poljsku, primila je u Odesi inteligencija sa žaljenjem, da Njemačka i Austro-Ugarska samo oslobadjaju Poljake, a da ostale Ruse i nadalje ostavljaju pod knutom carevom. Rusi da će blagosloviti dan , kada će ih Austro-Ugarska izbaviti izpod strašnoga jarma*.¹⁰⁰ Austrougarskom objavom rata Rusiji, članci dobivaju novi karakter. Izbijanjem rata Njemačke i Rusije pozornost se posvećuje lošem unutarnjem stanju u Rusiji, ali kada počinju borbe Rusije i Austro-Ugarske, sve se češće spominje i Srbija, te se počinje ocrnjivati Rusija . Tako se Rusiji sve više zamjera ulazak u rat *da zakrili kraljoubilačku Srbiju*.¹⁰¹ Slično kao i kod pisanja o Srbiji, napada se ruska kultura *radi koje im ni Zului ne će nenaviditi*,¹⁰² te da

⁹⁶ *Jutarnji list*, God. 3., br. 734. 1. kolovoza 1914.

⁹⁷ *Jutarnji list*, God. 3., br. 729. 28. srpnja 1914.

⁹⁸ *Jutarnji list*, God. 3., br. 743. 9. kolovoza 1914.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ *Jutarnji list*, God. 3., br. 749. 15. kolovoza 1914.

¹⁰¹ *Jutarnji list*, God. 3., br. 866. 27. listopada 1914.

¹⁰² Ibid.

zbog podupiranja Srbije od epiteta "nekulturnog naroda" *ne će Rusiju osloboditi ni legija njihovih pisaca od najstarijih početaka ruske literature preko Puškina, Turgenjeva i Tolstoja sve ovamo do divljaka Arcibaševa.*¹⁰³ Kako će borbe na Istočnom frontu postajati sve teže, a austrougarski gubici sve veći, tako će rasti broj ovakvih članaka, kako bi se javno mnijenje pridobilo za rat protiv izravnog austrougarskog takmaca za dominaciju na Balkanu.

2.2.3 Panslavizam

Pokreti za suradnju među slavenskim narodima uvijek su predstavljali problem austro-ugarskim vlastima. Slaveni su kao etnički najbrojnija skupina u Austro-Ugarskoj bili izrazito nezadovoljni, te su slavenski pokreti mogli ugroziti hegemoniju Nijemaca i Mađara u Monarhiji. Krajnja bi posljedica, ako bi se tim pokretima dopustilo da vode svoju politiku, bila smrt Monarhije i samim time gubitak statusa velesile. To se vidjelo na primjeru jugoslavenstva, od kojega bi najviše koristi imala Srbija. Međutim, još je veća opasnost za Monarhiju bio panslavizam, koji je potencijalno mogao biti sredstvo širenja Rusije i jačanja njezinog položaja na Balkanu na štetu Austro-Ugarska i Osmanskog Carstva.

Ideja panslavizma polazi od razmišljanja da svi slavenski narodi tvore jednu cjelinu i da se kao takvi trebaju ujediniti, prvo na kulturnom polju, a zatim na političkom. Krajni cilj toga bio bi prestanak ugrožavanja Slavena od drugih etničkih skupina. Korijeni panslavizma sežu još u srednji vijek gdje ih nalazimo u Nestorovom ljetopisu koji o Slavenima govori kao o cjelini. I drugi autori kroz povijest pišu o Slavenima kao o cjelini (Orbini, Pribojević), ali prvi je konkretno razradio ideju panslavizma Juraj Križanić u 17. stoljeću koji smatra da se slavenski narodi trebaju ujediniti na čelu s Rusijom kao najjačom slavenskom zemljom. Daljnji poticaj panslavizmu dolazi s Herderom, koji smatra da se prvo slavenski narodi trebaju kulturno povezati, a kasnije i politički.¹⁰⁴

Godine 1848. u Pragu se sastaje Prvi sveslavenski kongres na kojem se sastaju predstavnici svih slavenskih naroda, osim Rusa. Od samog je početka Kongresa dolazilo do svađa između prisutnih delegata po nacionalnoj osnovi, pa do organiziranja slavenskih naroda nije došlo. Kongres je na kraju prekinut izbijanjem revolucija u Pragu. Iako se i kasnije

---

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ <http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=46465>

pokušalo ponovno organizirati sličan slavenski skup, ti su pokušaji propali zbog austrijskih i, što je zanimljivo, ruskih vlasti.¹⁰⁵

Carska Rusija je u početku bila izrazito neprijateljski raspoložena prema panslavistima i pokretu kao takvom. Ruski su političari u njemu vidjeli ideje ruskih revolucionara, od kojih je M. A. Bakunjin i sam sudjelovao na kongresu u Pragu, a dolazio je u doticaj sa socijalističkim i anarhističkim idejama. Međutim, Rusija kasnije uviđa da mogu imati od panslavizma više koristi nego što su u prvom trenutku i bili svjesni, te se ideje pokreta počinju koristiti za opravdavanje ruskih imperijalističkih ciljeva. Rusija se počinje predstavljati kao zaštitnica slavenskih naroda koji žive pod vlašću Austro-Ugarske i Osmanskog Carstva kako bi učvrstila svoj položaj na Balkanu. U ostvarenju tih ciljeva najviše su joj koristile Bugarska i Srbija. Nakon što se Rusija počela širiti na Dalekom Istoku, a posebice nakon poraza u ratu s Japanom ideje panslavizma slabe. Nasuprot ideji panslavizma, početkom 20. stoljeća počinje se javljati neoslavizam, prema kojem bi slavenski narodi trebali surađivati na svim poljima, ali bez vodeće države, u ovom slučaju Rusije. Rusi se ipak nisu u potpunosti odrekli ideja panslavizma, te su ih vješto iskoristili kako bi naveli slavenske države da osnuju Balkanski savez i u Balkanskim ratovima oslabe Osmansko Carstvo, što je bio i cilj Rusije. Na kraju Rusija koristi panslavizam kao razlog za potporu Srbiji nakon austro-ugarskog ultimatumu, iako ju na to nije obvezivao nikakav saveznički ugovor, što je na kraju ovaj sukob i pretvorilo u svjetski rat.¹⁰⁶

Slično kao i kod jugoslavenstva, austro-ugarske su se vlasti plašile i prijetnje panslavizma, iako panslavizam nije bio toliko opasan kao jugoslavenstvo. Jedinu narodi koji su mogli prihvatiti panslavizam kao opciju bili su Česi i Slovaci zbog represija koje su austro-ugarske vlasti vršile nad njima, ali se to nije nikada dogodilo. Što se ostalih slavenskih naroda Austro-Ugarske tiče, Ukrajinci i Poljaci su dijelom živjeli u sastavu Ruskog Carstva gdje su njihove sunarodnjake ruske vlasti maltretirale i nad njima provodile nasilnu rusifikaciju, te nisu željeli ni pod koju cijenu prihvatiti panslavističke ideje. Kod Južnih Slavena u Monarhiji ideja jugoslavenstva je bila daleko raširenija, prihvatljivija i lakše ostvarljiva od panslavističke, tako da se panslavizam nije na ovim prostorima ukorijenio. Ipak ga se, sudeći po novinskim člancima, doživljava kao prijetnju.

---

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Ibid.

Stajalište Austro-Ugarske, koja se ogleda i u novinama, bilo je da "panslavizma" nema, ali da postoji "panrusizam", to jest izrabljivanje ostalih slavenskih plemena u naroda u korist jakosti i veličine Rusije.¹⁰⁷ Posljedice širenja panslavističkih ideja bile bi da ćemo svi mi, koji se zagrijavamo za slavensku solidarnost pod hegemonijom Rusije, danas sutra biti Rusi.¹⁰⁸ Kako bi se potkrijepile tvrdnje da je panslavizam samo način kako bi se Rusija raširila i učvrstila na Balkanu, prikazuje se kako se ruski caristički režim odnosi prema pripadnicima drugih slavenskih naroda koji žive u sastavu Rusije. Citiram: *Koliko je Rusiji do slavenstva, to dokazuju Poljaci, a koliko joj je u obće do slobode, do pravednost i čovječnosti, to pokazuju njezine finske i njemačke pokrajine. Rieke slavenske krvi tekle su poljanama Ukrajine i Poljske, a cincarski postupak i zakulisne ogavne spletke u Bugarskoj i Rumunjskoj svjedoče dosta glasno za to, što ima da očekuje od Rusije onaj, koji u istinu misli, da Rusija radi za Slavenstvo.*¹⁰⁹ Ovo je jedan od rijetkih primjera gdje novine ispravno analiziraju ciljeve jedne od neprijateljskih strana tokom rata.

Od slavenskih naroda koji su živjeli u Austro-Ugarskoj, Hrvati su bili u najboljem položaju. Jedini su imali nekakvu autonomiju u sklopu ugarske polovice Monarhije, pravo na vojsku (hrvatsko-slavonsko kraljevsko domobranstvo u sklopu ugarskog Honvéda) i hrvatski kao zapovjedni jezik, iako su Mađari na sve načine pokušali kršiti odredbe Hrvatsko-ugarske Nagodbe sve do raspada države 1918. godine. Takvom politikom i dodjeljivanjima takvih prava Hrvatima, jasno je da ih se smatralo najvećim "slavenskim" problemom Monarhije. Isto se tako smatralo da je Hrvatska pogodno tlo za širenje panslavističkih ideja, te se te ideje nastojalo ocrniti u novinskim člancima. Tako se Rusiju, kao nositeljicu panslavističkih ideja, nastoji ocrniti i prikazati je kao najveću protivnicu Hrvata, jer *Rusija se zauzima za onu Srbiju, koja hoće da nedopuštenim i opakim sredstvima sebi i srbstvu osvoji prije svega Bosnu i Hercegovinu, a onda i sve ostale dielove "neoslobodjenih srbskih krajeva". Habzburška monarhija si je Herceg-Bosnu anektirala; aneksijom postala je Bosna dielom monarhije, kojoj pripadamo i mi, te nam je bezuvjetno došla bliže. Proti tome ustaje Srbija sa svojom "zavjetnom misli", a Rusija je u tom podupire. Upravo je nerazumljivo, kako se može itko od Hrvata zagrijavati za vlast, koja vodi takovu politiku.*¹¹⁰ Kako bi se Hrvate udaljilo od Rusije, kao što je bio slučaj kada se pisalo o Srbiji, novine posvećuju mnogo pažnje naglašavanju razlika između Hrvatske i Rusije nastojeći pokazati zašto te zemlje ne mogu živjeti u jednoj

---

¹⁰⁷ *Jutarnji list*, God. 3., br. 738.4. kolovoza 1914.

¹⁰⁸ *Ibid.*

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ *Jutarnji list*, God. 3., br. 738.4. kolovoza 1914.

državi. Najveća razlika Hrvata i Rusa je kultura. Citiram: *Naša kultura, hrvatska kultura, nikla je u posve drugom izvoru, nego li ruska. Mi imamo tako malo srodnosti i sličnosti s Rusima, da znači nanašati istini nasilje, kad bi danas tko kušao dokazati, da nas s Rusima spajaju ikakovi kulturni elementi. Naša kultura je zapadnjačka, ne iztočnjačka, rimska, a ne grčka, njemačka i romanska, a ne bizantska i ruska.*¹¹¹

Osim želje da se što više odvoji slavenske zemlje, naročito Hrvatsku od Rusije, novine žele prikazati kako je Austro-Ugarska jedina zemlja koja brine za slavenske interese, te da će slavenski narodi samo propasti ukoliko dođu pod rusku vlast. Tako se govori da je Monarhija jedina zemlja na svijetu gdje slavenski narodi mogu biti slobodni. Citiram: *U istinu imade samo jedna država, u kojoj se Slaven danas može osjećati i priznati Slavenom, a da se ne mora bojati za se i za svoju sigurnost, a to je Austro-Ugarska monarhija. Naša braća Slovenci, koji su na udarcu njemačkoj najezi, te imadu od nje mnogo da pate, nisu uzalud za Austriju tako oduševljeni, a onima koji se oduševljavaju za Rusiju, svjetovali bi, da makar na kratko vrijeme podju onamo, te da se uvjere, kako je u Rusiji svakome Slavenu, koji nije u prvom pogledu ili Rus ili orudje u ruskim rukama.*¹¹² Uoči Prvog svjetskog rata slovenski je pjesnik Ivan Cankar u jednoj rečenici sažeo stanje u južnoslavenskim zemljama Austro-Ugarske: "U Bosni sabor bez prava, u Hrvatskoj Cuvajev apsolutizam, u Dalmaciji veleizdajnički procesi, u Sloveniji nasilno ponjemčivanje – to je jugoslavenska politika službene Austrije".¹¹³ Uzevši to u obzir, teško je netko mogao povjerovati u novinske napise o brizi Monarhije za slavenske narode.

2.2.4 Vojska

Od svih vojski Antante početkom Prvog svjetskog rata, ruska je vojska bila u daleko najgorem stanju. Velike nedostatke ruske vojske pokazao je već poraz u ratu s Japanom 1905. godine od kojeg se ruska vojska nekoliko godina oporavljala. Pod tim oporavkom smatralo se samo obnavljanje ljudskog potencijala vojske. Ruska je vojska bila strahovito loše naoružana, a vojna industrija nije zadovoljavala potrebe opremanja ogromne vojske koju je Rusija na temelju svog ljudskog potencijala mogla podići. Godine 1914. od 25 milijuna vojnih obveznika koji su bili zreli za odlazak u rat, Rusija je mogla opremiti i poslati u rat tek 8

---

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Jakovina, *Trenuci katarze*, 11.

milijuna.¹¹⁴ Osim nedostatka vojne tehnike, veliki problem ruske vojske bio je i oficirski kadar koji je bio zastrašujuće loše obrazovan, a većina je časnika na položaje dolazila putem različitih veza i korupcije.¹¹⁵ Ruska vojna taktika bila je zastarjela i oslanjala se na juriše bajunetama i sabljama umjesto na topovsku i puščanu paljbu.¹¹⁶ U sukobu kakav je bio Prvi svjetski rat, ovakva je taktika bila recept za propast i uzrok ogromnim ljudskim žrtvama.

Prometna mreža u Rusiji, koja je bila bitan faktor u ratno vrijeme jer je o njoj ovisila brzina prebacivanja vojske do fronte, bila je također u lošem stanju. Upravo su na tom ruskom nedostatku Nijemci bazirali Schlieffenov plan, odnosno poraz Francuske prije nego što Rusija bude spremna za borbu kako bi se izbjegao rat na dvije fronte. Sile Antante ruski su prometni nedostatak pokušale riješiti obilnim kreditiranjem, ali usprkos tome Rusija je na početku rata imala tek jednu desetinu njemačke željezničke kilometraže po kvadratnom kilometru.¹¹⁷ Ipak, Rusi su 1914. godine uspjeli mobilizirati vojsku prije njemačkih očekivanja i napasti Istočnu Prusku te tako spasiti Francusku. Ruski je položaj na početku rata bio teži nego britanski i francuski. Dok su Britanci i Francuzi geografski bili relativno blizu, Rusija je na drugoj strani bila sama i potpuno odsječena od svojih saveznika i sama je snosila teret borbi na ogromnom Istočnom frontu protiv Njemačke i Austro-Ugarske. Zbog nedostatka vojne tehnike, Rusi su ovisili o uvažanju vojne opreme iz Velike Britanije i Francuske, što se moglo učiniti dvjema rutama: sjeverno od obala Norveške do ruskih luka na sjeveru zemlje ili južno Sredozemnim morem, kroz Bospor i Dardanele do ruskih luka na Crnom moru. Nakon zatvaranja tjesnaca Bospora i Dardanela, Rusija je pomoć mogla dobivati samo sjevernom rutom, koja je zbog zaleđivanja bila plovna samo ljeti. Time se još više otežao položaj Rusije.

Usprkos katastrofalnom stanju ruske vojske, na početku rata se od nje mnogo više očekivalo upravo zbog brojčane premoći ruske vojske. U skladu s time zagrebačke novine pišu o ruskoj vojsci kao o *neizcrpivom ruskom rezervoaru ljudi*¹¹⁸ i *parnom valjku*¹¹⁹ koji melje sve pred sobom. Ovu frazu *Jutarnji list* donosi iz francuskih i britanskih novina koje očekuju brzi kraj rata samo zbog Rusije. Nakon velikih poraza Rusije, pogotovo nakon 1915. godine, ove se dvije fraze počinju koristiti kako bi se odala počast austro-ugarskim za hrabrost i *nečuvenu energiju kojom su odolievale naši hrabri vojnici deseterostrukome neprijatelju*,¹²⁰

---

¹¹⁴ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 161.

¹¹⁵ Kardum, *Suton stare Europe*, 84.

¹¹⁶ Ibid. 85.

¹¹⁷ Ibid. 84.

¹¹⁸ *Jutarnji list*, God. 3., br. 950.15. prosinca 1914.

¹¹⁹ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1091.14. travnja 1915.

¹²⁰ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1161.21. lipnja 1915.

te kako su veliki porazi Rusije samo dokaz *kako nijedan rezervoar na svijetu nije neizcrpiv, pa ni ruski rezervoar ljudi,*¹²¹ te da se austro-ugarska vojska *malo imade bojati numeričke ruske premoći.*¹²²

Kako je rat sve više odmicao i kako je postajalo jasnije da se Rusija sama ne može oduprijeti Austro-Ugarskoj i Njemačkoj, novine počinju pisati da je razlog tome karakter i borbene sposobnosti ruskih vojnika, te se češće pojavljuju članci u kojima se te vojnike i časnike omalovažava. Ističu se dva velika problema ruske vojske: nepismenost i alkoholizam. Ruski vojnici i časnici *u velikom svom dielu simpatiziraju previše sa rakijom i drugim žestokim pićima,*¹²³ te da se zbog pijanstva ruskih vojnika mora posezati za *drakonskim mjerama: zabranom uživanja alkohola.*¹²⁴ Osim toga, *ruska vrhovna vojna uprava je u sadašnjem ratu došla do spoznaje, da je ondje, gdje se vodi rat s najmodernijim sredstvima, vojnik analfabeta prava propast,*¹²⁵ te je zbog velikih ruskih žrtava propala ruska teorija *po kojoj je onaj to bolji vojnik, što je manje obrazovan.*¹²⁶ Ruski vojnici smatrani su kukavicama, *jer se silno boje pruskih četa,*¹²⁷ te ih se uspoređuje sa Srbima, ali kao potpunu suprotnost. Srbe se opisuje kao fanatične vojnike, dok su Rusi potpuno suprotno. Citiram: *Za Srbe je rat nešto strastvena i potrebita, dočim Ruse gone na krda u smrt; zato se tada šire pred našom frontom čitave ravnice pune lješina, koje su tako strašne, da se i starom okorjelom vojniku kosa ježi.*¹²⁸ Jedino što održava rusku vojsku na okupu je disciplina. Citiram: *Takovi prizori nisu baš iznimke, ako i nisu pravilo, jer se napokon taj slabi moral Rusa nadoknadjuje bezobzirnošću ruske discipline. Koliko puta smo na svoje oči vidjeli, da bi se prednji redovi i te kako rado predali, ali ih brzo volja prodje, kad stražnji redovi stanu na nje pucati.*¹²⁹ Neupitno je loše stanje ruske vojske u Prvom svjetskom ratu, ali razlozi nisu bili oni koji se navode u novinama. Za rusku je katastrofu i ogromne gubitke bio odgovoran nedostatak vojne tehnike, ali u jednakoj mjeri i represivni režim ruskog cara zbog kojeg je vojska bila demoralizirana te se nije borila onako kako se to od nje očekivalo.

---

¹²¹ Ibid.

¹²² Ibid.

¹²³ *Jutarnji list*, God. 3., br. 743.9. kolovoza 1914.

¹²⁴ Ibid.

¹²⁵ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1053.6. ožujka 1915.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ *Jutarnji list*, God. 3., br. 743.9. kolovoza 1914.

¹²⁸ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1095.18. travnja 1915.

¹²⁹ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1095.18. travnja 1915.

2.2.5 Bitka kod Gorlica

Iako u lošem stanju, demoralizirana i neuvježbana, ruska je vojska i takva predstavljala veliku opasnost za austro-ugarsku vojsku. Već je početkom rata postalo jasno da se Austro-Ugarska neće sama moći nositi s Rusijom. Tako su Rusi zauzeli austro-ugarske dijelove Poljske, s tvrđavama Lavov¹³⁰ i Przemysl¹³¹, te čak provalili u neke ugarske županije, ali se većina vojske zaustavila na Karpatima. Jedina austro-ugarska nada je bila pomoć Njemačke.

Toga postaje svjesna i njemačka vrhovna komanda. Zbog velikog ruskog pritiska na austro-ugarsku vojsku, zapovjednik njemačkog glavnog stožera von Falkenhayn se boji da bi Austro-Ugarska mogla potpisati čak i separadni mir s Rusijom, što bi uvelike oslabilo njemački položaj i položaj Centralnih sila općenito. Zbog toga se odlučuje na ofenzivne akcije na Istočnom frontu kako bi se oslabio ruski pritisak na austro-ugarsku vojsku. Nijemci počinju prebacivati postrojbe sa Zapadnog na Istočni front, te se osniva novih 14 divizija koje vodi general Mackensen.¹³² Iako su Nijemci već ranije htjeli poduzeti veću ofenzivnu akciju protiv Rusa, nisu imali dosta ljudstva, dok prebacivanje sa Zapadnog fronta nije dolazilo u obzir, jer se smatralo da bi se time previše oslabio položaj njemačke vojske na Zapadu čime bi se dovela u pitanje stabilnost fronte. Polovicom 1915. godine situacija se nenadano mijenja u korist Njemačke. Zahvaljujući smionom planu britanskog Prvog lorda admiraliteta Winstona Churchilla prema kojem su se britanske i francuske postrojbe iskrcale na Galipolju, postalo je jasno da se time onemogućilo ofenzivno djelovanje Antante na Zapadnoj fronti. Zbog toga von Falkenhayn odlučuje pomoći Austro-Ugarskoj na istoku protiv Rusa.¹³³

Njemačke postrojbe kreću u napad 2. svibnja 1915., a već 4. svibnja Rusi su razbijeni kod Gorlica, te počinje masovno povlačenje prema istoku. Uz njemačku pomoć, austro-ugarska vojska potiskuje Ruse, te oslobađa austro-ugarski dio Poljske s tvrđavama Przemysl i Lavov. Nakon izbacivanja Rusa iz Galicije general Mackensen napreduje središnjim dijelom fronte, dok Hindenburg i Ludendorff kreću sa sjevera i dalje potiskuju Ruse. Na koncu se linija fronte stabilizira tek krajem rujna 1915., a rezultat tih borbi bio je porazan za Ruse. Osim gubitka zauzetih austro-ugarskih teritorija, izgubili su cijelu Poljsku i Litvu, te imali

---

¹³⁰ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 136.

¹³¹ Ibid. 246.

¹³² Ibid. 247.

¹³³ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 221.

žrtve od oko 1,4 milijuna vojnika.¹³⁴ Nakon ove velike pobjede na istoku, čelnici Centralnih sila su pogrešno smatrali da je ovim zauvijek slomljena ofenzivna moć Rusije, što su čak i nakon ovakve velike pobjede bile preoptimistične pretpostavke, što će Rusi i dokazati godinu dana nakon bitke.

Bitka kod Gorlica i kasnije operacije na Istočnom frontu bile su definitivno najveća pobjeda Centralnih sila protiv Rusije u cijelom ratu. Fronta se pomaknula 500 kilometara prema istoku i Rusija je izgubila velik broj vojnika i ratne opreme. Novine država Centralnih sila bile su pune hvale za svoje vojnike, a ni zagrebački *Jutarnji list* nije zaostajao. List je pun hvale za austro-ugarske vojnike (iako su oni imali malo zasluga u raspadu ruske fronte), te se piše da austro-ugarski vojnik, za razliku od ruskog ima *više pouzdanja, više inteligencije, više patriotizma, više duševne jakosti*,¹³⁵ što je na kraju najveći razlog ruskog poraza. S druge strane govori da ruska vojska više ne može *tako silomice okrenuti stvar jošte tako lahko namaknuti dovoljnih pričuva jednom na svoju stranu*.¹³⁶ Ruska vojska, nakon ovakvih poraza, *mora napokon i vojska uvidjeti i izgubiti ono malo povjerenja, što ga je do sad pokazivala prema svojim vodjama*¹³⁷ koji su glavni razlog ogromnih žrtava što ih je Rusija pretrpjela. Nakon bitke kod Gorlica, novine u Zagrebu žele stvoriti uvjerenje da je rat protiv Rusije gotov, te da se *ovi događaji mogu smatrati kamenom miljnikom na dugom putu razvitka ove ogromne vojne, te da se sve to biliže primiče čas, kad budemo s najvećom sigurnošću mogli računati na posvemašnje smalaksanje neprijatelja*.¹³⁸ Nasreću za sile Antante, ovo se nije ostvarilo, te je Rusija još neko vrijeme stvarala probleme Austro-Ugarskoj i Njemačkoj i sprečavala ih da cijelu svoju vojsku posvete rješavanju pat-pozicije na zapadu.

2.3 Slika saveznika 1914./1915. – Velika Britanija

2.3.1 Odnosi Austro-Ugarske i Velike Britanije do Prvog svjetskog rata

Velika Britanija je bila jedna od rijetkih europskih država s kojima se Austro-Ugarska nije sukobljavala ili čiji se interesi ni u jednom području nisu sukobljavali tokom 19. stoljeća. Razlozi se tomu mogu tražiti u politici Velike Britanije kakvu je vodila do Prvog svjetskog

---

¹³⁴ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 248.

¹³⁵ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1111.4. svibnja 1915.

¹³⁶ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1112.5. svibnja 1915.

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Ibid.

rata: u Europi treba održati ravnotežu snaga, kako bi na svjetskim morima Velika Britanija mogla voditi glavnu riječ. Austro-Ugarska joj na tom putu nije stajala, pa su odnosi među dvjema zemljama ostali dobri.

U 19. stoljeće Velika Britanija ulazi kao renomirana svjetska sila. Uspješno okončanje Napoleonovih ratova i uspostava poslijeratnog poretka na Bečkom kongresu samo su učvrstili britanski položaj vodeće svjetske sile. Kada je u Europi uspostavljena ravnoteža, koju je čuvala Sveta alijansa, Britanci su se povukli i nisu se više željeli mješati u europske poslove, već su se posvetili upravljanju svojim kolonijalnim imperijem.¹³⁹ Austrijski je ministar vanjskih poslova Klemens Metternich pokušao promijeniti britanske stavove i uključiti Veliku Britaniju u Svetu alijansu što je prošlo bez uspjeha. Britanski ministar vanjskih poslova Robert Castlereagh izjavio je da će Britanija intervenirati jedino ako zaista bude ugrožena europska ravnoteža, a da je dotad ona zadnja zemlja od koje Europa može očekivati pomoć. Razjedinjena Europa u kojoj nijedna zemlja ne može imati dominaciju savršeno se uklapala u britansku politiku.¹⁴⁰

Krimski je rat bio jedini europski sukob u koji se Velika Britanija uplela u 19. stoljeću. Iako ravnoteža snaga nije bila značajnije ugrožena, Velika je Britanija smatrala da bi rusko prodiranje na Balkan na štetu Osmanskog Carstva ugrozilo britanske interese u Mediteranu, te udruživši snage s Francuskom, Osmanskim Carstvom i Pijemontom ratuje s Rusijom. Osim interesa u Mediteranu, Velika je Britanija strahovala i od ruskog ekspanzionizma u Aziji koji bi mogao ugroziti i najvažniju koloniju – Indiju. Rusija se nadala pomoći Austrije i Pruske, s kojima je tvorila Svetu alijansu, ali do toga nije došlo. Austrija je proglasila neutralnost želeći održati dobre odnose s Rusijom, ali istovremeno strahujući od posljedica koje bi rusko širenje moglo imati na slavensko stanovništvo Monarhije. Neuspjeh te politike je doveo do sve hladnijih odnosa Monarhije i Rusije.¹⁴¹

Procesi ujedinjenja Njemačke i Italije šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća prošli su bez britanske intervencije. Britanski političari nisu u njima vidjeli ugrožavanje ravnoteže snaga u Europi. Francusko-pruski rat je čak odgovarao Velikoj Britaniji zbog kolonijalnih razmirica koje su imale u Africi, oko Sudana, što je riješeno tek krajem stoljeća. Nakon ujedinjenja Njemačka postaje najveći britanski problem kada počinje njezino

---

¹³⁹ Kissinger, *Diplomacija*, 71.

¹⁴⁰ Ibid. 76.

¹⁴¹ Ibid. 81.

kolonijalno širenje i intenzivni razvoj ratne i trgovačke mornarice što je uvelike ugrožavalo britansku dominaciju na svjetskim morima.¹⁴²

Godine 1879. Njemačka i Austro-Ugarska potpisuju savez,¹⁴³ kojem se 1882. pridružuje i Italija.¹⁴⁴ Ovaj je događaj bio prijelomni trenutak u austro-ugarsko-britanskim odnosima. Iako su ti odnosi i dalje dobri, nestalo je onog povjerenja između dvije zemlje koje je vladalo od kraja Napoleonovih ratova u kojima su se borile na istoj strani. Odgovor na ovakav razvoj događaja bilo je britansko potpisivanje sporazuma s Francuskom 1904.¹⁴⁵ i s Rusijom 1907. nakon podjele interesnih sfera u Aziji.¹⁴⁶ Svrstavanje Austro-Ugarske u jedan, a Velike Britanije u drugi blok obilježilo je odnose dviju zemalja sve do 1918. godine.

2.3.2 Početak rata

Srpanjska je kriza u Velikoj Britaniji dočekan kao još jedna u nizu kriza koje su proteklih godina potresale Balkan, tako da je se nije smatralo pretjerano ozbiljnom. Nitko se nije želio upletati u novi balkanski sukob u kojem nije vidio nikakvu korist za sebe. Problem nastaje kada Rusija počinje mobilizaciju nakon austrougarske objave rata Srbiji. Sustav savezništva suprotstavljenih blokova pobrinuo se za ostalo. Do 3. kolovoza Njemačka je bila u ratu s Rusijom i Francuskom. Od članica Antante nedostajala je samo Velika Britanija. Usprkos činjenici što su obje njezine saveznice bile u ratu s glavnim britanskim takmacem, izgledalo je da će Velika Britanija u ovom europskom ratu ostati neutralna. To je mogla učiniti ne kršeći odredbe ugovora s Francuskom i Rusijom.¹⁴⁷ Prekretnica se dogodila 3. kolovoza, kada Njemačka, nakon objave rata Francuskoj, napada Belgiju koja je proglasila neutralnost. Kršenje belgijske neutralnosti se u Londonu shvaća kao *causus belli*, te 4. kolovoza Velika Britanija objavljuje rat Njemačkoj. Njemački je napad na Belgiju i britanska intervencija predstavljeno kao pitanje časti, ali je zapravo pravi razlog bio mnogo dublji. Belgija je bila nasuprot britanskoj obali i njemačka je agresija bila pitanje nacionalne sigurnosti Velike Britanije.¹⁴⁸ Ipak, čak i da nije došlo do agresije na Belgiju, vrlo je vjerojatno da bi Velika Britanija intervenirala da spasi Francusku čijom bi kapitulacijom

---

¹⁴² Ibid. 127.

¹⁴³ Ibid. 138.

¹⁴⁴ Ibid. 139.

¹⁴⁵ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 109.

¹⁴⁶ Ibid. 115.

¹⁴⁷ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 82.

¹⁴⁸ Ibid. 83.

Njemačka postala dominantna sila u Europi. Krajem kolovoza Velika Britanija objavljuje rat i Austro-Ugarskoj.

Od početka Srpanjske krize zagrebačke novine izvještavaju o stavovima velikih sila, te se u tome ne izostavlja ni Velika Britanija. Nastoji se prikazati da je Velika Britanija na austrougarskoj strani u nastaloj krizi, te da će ona *nastojati Evropu od prieteće pogibelji rata očuvati ili bar borbu ograničiti*.¹⁴⁹ S druge je se strane prikazuje kao austrougarskog prijatelja koji *nema nikakvih obveza i interesa, da odlučno izstupi*.¹⁵⁰ Novine pozitivno ocjenjuju britanske napore očuvanja mira na Balkanu te ih se naziva *plemenitim motivima Sir Edwarda Greya*,¹⁵¹ ali se isto tako smatra da su ti pokušaji stigli prekasno. Ipak se govori da *Greyovi predlozi nisu bili u stanju zaustaviti početak rata, nu da posjeduju veliku važnost za lokaliziranje spora*.¹⁵² Ovi se svjetonazori u potpunosti mjenjaju britanskom objavom rata Njemačkoj, a kasnije i Austro-Ugarskoj.

Objava je rata, prema pisanju u novinama, u potpunosti zatekla Austro-Ugarsku. O ovom se postupku britanske vlade piše kao o *dokazu za međunarodno-pravne nazore današnjih englezkih državnika*,¹⁵³ te da on *prekrasno ilustruje poslovičnu perfidnost Velike Britanije*.¹⁵⁴ Nekoliko dana po izbijanju rata novine su pune članaka u kojima se nastoji čitateljima objasniti razloge britanske intervencije, ali na takav način da se što više ocrni britansku politiku. Njemački napad na Belgiju *nije na nikakav način mogao biti dovoljan uzrok, da povuče mač iz korica*, te se razlog se *ima po svoj prilici tražiti u potajnom kakovom ugovoru, koji veže Englezku sa trećom republikom*.¹⁵⁵ Krivnja za izbijanje rata se u potpunosti prebacuje na Veliku Britaniju i političare koji su se uvijek *trudili da nadju svedj novih uzroka, koji da taj rat zahtievaju*.¹⁵⁶ Uzme li se u obzir da je Velika Britanija željela ostati neutralna čak i u trenutku kada su joj oba saveznika bila u ratu, jasno je da su članci ovakvog tipa bili samo propagandnog karaktera, te da je bilo malo istine u njima.

---

¹⁴⁹ *Jutarnji list*, God. 3., br. 732.20. srpnja 1914.

¹⁵⁰ *Ibid.*

¹⁵¹ *Jutarnji list*, God. 3., br. 733.31. srpnja 1914.

¹⁵² *Ibid.*

¹⁵³ *Jutarnji list*, God. 3., br. 753.19. kolovoza 1914.

¹⁵⁴ *Ibid.*

¹⁵⁵ *Jutarnji list*, God. 3., br. 742.8. kolovoza 1914.

¹⁵⁶ *Ibid.*

2.3.3 Britanski ekonomski monopol

Velika Britanija ulazi u Prvi svjetski rat kao najjača svjetska sila, nesvjesna da će upravo taj sukob biti početak kraja njene dominacije u svijetu. Do početka sukoba sve je bilo gotovo idealno za Veliku Britaniju. Njeno je kolonijalno carstvo obuhvaćalo četvrtinu svijeta, a imalo je preko 400 milijuna podanika. Ekonomija se bazirala na industrijskoj proizvodnji na štetu prehrambenih proizvoda, koje je morala uvoziti iz inozemstva jer je samo 20% britanskog stanovništva živjelo na selu i bavilo se poljoprivredom. Ovakav tip ekonomije je funkcionirao sve dok su Britanci imali potpunu dominaciju u svjetskoj industrijskoj proizvodnji.¹⁵⁷ Ovo se mijenja ujedinjenjem Njemačke. Razvoj njemačke trgovačke i ratne mornarice dovodi u pitanje dominantan položaj Velike Britanije. Njemačka industrija se naglo povećava 90-ih godina 19. stoljeća, i njemački proizvodi počinju konkurirati britanskim.¹⁵⁸ Ipak, britanski gospodarski monopol, prvenstveno zbog kolonija i obilja resursa, nije nijednog trenutka dolazio u pitanje, što je posebno ljutilo Nijemce. Nakon izbijanja Prvog svjetskog rata, iako se u tome nisu ugrožavali austrougarski interesi, i Austro-Ugarska se okreće protiv britanske gospodarske dominacije. Preko novina te ideje dolaze i do običnog puka.

Prema novinskim člancima rat je izbio prvenstveno zbog Velike Britanije, *koja se nikako ne može sprijateljiti s mišlju, da osim nje može u obće i druga koja država ili vlast imati znatnijega udjela u svjetskoj trgovini.*¹⁵⁹ Osuđuju se britanske trgovačke metode i loše poslovanje, koje je uzrok "činjenici" da su njemački trgovci uspješniji od britanskih. Dok britanski trgovci ne razmišljaju o potrebama kupca te *ne prodavaju ono, što mušterija hoće, nego ono, što imadu u svom dućanu,*¹⁶⁰ njemački trgovac nastoji iz petnih žila, *da prouči želje i potrebe stranih kupaca,*¹⁶¹ te mu je *njihov ukus mu je poznat do zadnjih tančina.*¹⁶² Iako se vodi loša trgovačka politika, Velika Britanija želi pod svaku cijenu održati trgovački monopol gdje joj je Njemačka trn u oku, jer *ako Njemačka uznapreduje u onom tempu, koji je bila uzela, ako se ona nastavi i nadalje tako osiljavati, kako je počela, ne će dugo potrajati, pak će Njemačka u istinu postati ne samo pogibeljni, nego i uspješni takmac Velike Britanije*

---

¹⁵⁷ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 65.

¹⁵⁸ Ibid. 71, 72.

¹⁵⁹ *Jutarnji list*, God. 3., br. 833.8. listopada 1914.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Ibid..

¹⁶² Ibid.

*pogledom na njezin svjetski položaj.*¹⁶³ Kako bi očuvala taj status ona je objavila rat Njemačkoj zbog Belgije, jer je invazija na Belgiju bila prijetnja britanskom položaju, dok je to opravdala činjenicom *da ratuje samo u interesu slobode,*¹⁶⁴ ali istovremeno *zahtjeva za sebe pravo, da smije ozledjivati gotovo sve ugovore i tiranizovati sve one male države, koje tobože brani.*¹⁶⁵ Svjesna da gubi svoj dominantni položaj, Velika Britanija pokušava sve kako bi i dalje ostala svjetska sila: *Englezka osjeća, da se počimaju nešto malo rješavati okovi, kojima je sputala ostale evropske narode, pak je zato nahuckala Francuzku i Rusiju, neka zapodjenu rat, da tako jošte na neko vrieme osigura sebi prvenstvo, naime narodu, koji je prevalio vrhunac svoga razvitka, te već počima vidljivo nazadovati.*¹⁶⁶

Kako bi se što uvjerljivije opisala britanska dominacija, novinari je uspoređuju s dominacijom Kartage u starom vijeku. Velika Britanija i Kartaga su vrlo slične jer *osnivaju jednako svoju moć i prevlast nad drugima mnogo više na svom bogatstvu, nego li na ikakovom drugom osobitom svojstvu. I Englezka i Kartaga razširile su svoja krila preko cieloga poznatoga svieta, utemeljuju mnogobrojne kolonije i živu od onoga soka, što su ga izsisale drugim narodima. I Englezka i Kartaga groze se svemu sviету svojom flotom, punom plaćenika i svojom vojskom, koja je takodjer samo za to njihova, jer imaju novaca.*¹⁶⁷ Osim iste politike između dviju zemalja, one se vode i za istim vrijednostima koje su *strahovita hipokrizija, neiskreni patriotizam, koji misli samo na svoju kesu, brutalnost prema slabijima, bezobzirnost prema svakome nenasna gizda.*¹⁶⁸ Ovom se usporedbom želi naglasiti kako će i Veliku Britaniju zadesiti ista sudbina kao i antičku Kartagu, te da će Njemačka i Austro-Ugarska uništiti britansku dominaciju, kao što je Rim svojevremeno uništio kartašku. Sudeći po obilju članaka u novinama koji se bave britanskim ekonomskim monopolom, sa sigurnošću možemo reći da je on predstavljao veliku brigu Centralnim silama, pošto se same nisu mogle mjeriti s britanskim ekonomskim potencijalom. Na koncu je upravo to pomoglo silama Antante da izdrže u ratu dovoljno dugo, te je na neizravan način doprinio porazu Centralnih sila.

---

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ *Jutarnji list*, God. 3., br. 837.10. listopada 1914.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ *Jutarnji list*, God. 3., br. 744.3. rujna 1914.

¹⁶⁸ Ibid.

2.3.4 Vojska

Iako su se europske velesile pripremale za sukob godinama prije njegova izbijanja, jednom kada je do sukoba i došlo, nitko nije očekivao da će on zahtjevati tolike prirodne i ljudske resurse. Ovakvo je vođenje rata najviše zateklo Veliku Britaniju, koja nije razmišljala o angažmanu kopnene vojske u europskom ratu. Njezini su vođe smatrali da će se takav rat moći voditi oslanjajući se na tradicionalnu britansku snagu – njezinu flotu.¹⁶⁹ Zbog takve ratne politike Velika je Britanija bila jedina od zaraćenih država u kojoj nije postojala opća vojna obveza, te je početkom rata mogla poslati na ratište u Europu samo ekspedicijski korpus – BEF (British Expeditionary Force). Te su se ekspedicijske snage sastojale od 6 divizija, ali je u početku u Francusku upućeno samo 5 divizija jer je jedna bila potrebna u Irskoj u kojoj su se vlasti bojale nereda.¹⁷⁰ Kako vlada nije imala razrađen plan mobilizacije, samo joj je velik broj dragovoljaca omogućio značajniju vojnu prisutnost na kontinentu. Osim dragovoljaca, Britanci su velike gubitke pokrivali i dovodjenjem indijskog i afričkog porijekla.¹⁷¹ Odmicanjem rata i porastom gubitaka, postaje jasno da se mora uvesti opća vojna obveza koje je postigla željeni učinak 1916. godine i omogućila veće akcije na Zapadnom frontu, poput bitke na Sommi.

Potpuno je drugačije bilo stanje u ratnoj mornarici. Usprkos intenzivnoj njemačkoj brodogradnji, koju je od početka 20. stoljeća vodio njemački admiral Alfred von Tirpitz, Nijemci nisu mogli dostići Britance u broju brodova. Zbog britanske dominacije na morima, Nijemci izbjegavaju sukob s Britancima na moru, namjeravajući svoju flotu poslati u akciju samo u slučaju pat-pozicije u kopnenom ratovanju. Tako u cijelom ratu dolazi samo do jedne pomorske bitke, kod Jutlanda, koja je završila neriješenim ishodom, iako su Britanci izgubili više brodova. Svjesni da veće gubitke mogu zahvaliti samo sreći, njemačke je flota nakon bitke ostala u svojim lukama do kraja rata, te su se na moru oslanjali na podmornice, koje su pokušale izolirati britansko otočje, što im nije uspjelo.¹⁷²

Kako bi se umirila javnost, novine pišu o britanskoj vojsci kao o sili male borbene vrijednosti koja ne bi trebala zadavati pretjeranih problema njemačkoj vojsci. U vrijeme Prvog svjetskog rata uvriježen je naziv *Tommy* ili *Tommy Atkins* za sve britanske vojnike, pa

---

¹⁶⁹ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 311.

¹⁷⁰ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 161.

¹⁷¹ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 311.

¹⁷² Ibid. 388.

ga u tom obliku nalazimo i u zagrebačkim novinama. Tako se nalaze članci koji govore o britanskom vojniku kao o je *čudnovatom biću*¹⁷³ koji nije kao drugi vojnici. On ima dobru plaću, malo posla, ne vježba gotovo ništa, a prije svega zahtieva od svoga častnika vrlo uljudni postupak. Tom Atkins voli svoju crvenu uniformu i svoju malu kapu. On je liepo odjeven i drži do sebe.¹⁷⁴ Britanske se vojnike želi prikazati kao kukavice te se piše da je na poljanama Belgije i u francuzkim šumama pao mnogi Tom Atkins; znade se dapače, da je i bježao, a njemački izvještaji tvrde dapače, da je kao odlični športas mnogo brže bježao od francuzkih i belgijskih vojnika.¹⁷⁵ Jedino što zanima britanske vojnike je kako će svoje slobodno vrijeme trošiti i dangubiti po kavanama i klubovima ne brigajući se ni za što na svijetu, osim kako će postaviti kakav rekord u športstvu.¹⁷⁶ U novinama se napada i britanska ratna strategija i angažman britanske vojske. Prisutnost BEF-a u Francuskoj se naziva kukavnom "pomoću" od 50.000 momaka,¹⁷⁷ a shvaćanje ratne strategije se najbolje može vidjeti iz ovog citata: *S hladnim podsmjehom dopustit će Englezka, da danas razmrcvare Rusiju a sutra Francuzku, samo ako kraj toga ne pate njezina vojska, njezina mornarica, njezino bogatstvo, njezina svjetska vlast. Na tome ne će ništa promjeniti sva zapomaganja, koja dolaze iz Petrograda ili Pariza ili Rima. Englezka ne sili svoje radnike, da idu u strieljačke jarke, te da tamo pogibaju, nego u tvornice, da tamo rade za englezko bogatstvo.*¹⁷⁸ Iako novine smatraju da Velika Britanija vodi rat samo zbog zarade od rata, to nije u potpunosti točno. Rat se prije svega vodio radi očuvanja britanske dominacije na svjetskim morima.

Dok je rat na kopnu bio izjednačen, na moru to nije bio slučaj. U broju ratnih brodova sile Antante su bile u apsolutnoj prednosti. Ipak, novine u službi ratne propagande pokušavaju i tu činjenicu okrenuti u korist Centralnih sila. Zbog kvalitete njemačke ratne mornarice *Englezima nije drugo ništa preostalo, nego da se pouzdaju u svoju numeričku jakost.*¹⁷⁹ Kako velikih pomorskih bitaka u ratu gotovo i nije bilo, novine su popratile malene sukobe između britanskih i njemačkih brodova u kojima su najčešće njemački brodovi izvlačili kraći kraj. Ti se porazi nastoje umanjiti navodeći podatke da *se radi o nekoliko starijih njemačkih torpiljarka, koje su podlegle daleko jačim i daleko mnogobrojnijim neprijateljskim*

---

¹⁷³ *Jutarnji list*, God. 3., br. 900.15. studenog 1914.

¹⁷⁴ *Ibid.*

¹⁷⁵ *Ibid.*

¹⁷⁶ *Jutarnji list*, God. 3., br. 920.27. studenog 1914.

¹⁷⁷ *Jutarnji list*, God. 3., br. 784.10. rujna 1914.

¹⁷⁸ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1242.8. rujna 1915.

¹⁷⁹ *Jutarnji list*, God. 3., br. 870.29. listopada 1914.

brodovima,¹⁸⁰ ali njihova žrtva nije bila uzaludna jer su englezkoj trgovini naniele neizmjerne štete.¹⁸¹ Novine nastoje umanjiti važnost mornarica u ratu te pišu da na tečaj rata ta nuzgredna pobjeda ne će imati upravo nikakvih posljedica, to je prilično jasno, jer se rat ne će nipošto odlučiti na moru, nego na kopnu.¹⁸² Ipak, činjenica da je Antanta bila dominantna na moru, omogućila joj je dopremanje resursa koji su bili potrebni industriji, te je i to bio jedan od razloga sloma Centralnih sila.

2.3.5 Japanska intervencija i rasizam

Na azijski su kontinent europske velesile gledale kao na svoje područje širenja i ostvarivanja ekonomske dobiti. Zbog toga su s velikom zabrinutošću gledale na ubrzan razvoj Japana. Dok je ostatak Azije bio pod kolonijalnom upravom Europe, Japan je bio nezavisna država, koja je, kako su na to gledale europske sile, davao nadu ostalim azijskim narodima u vlastitu nezavisnost, ili je mogao zamijeniti Europu u ulozi kolonizatora. Japan je pozornost Europe na sebe usmjerio pobjedama u dvama važnim ratovima: kinesko-japanskim ratom iz 1895. i rusko-japanskim ratom 1904./1905. Pobjeda u ratu protiv Rusije priskrbila mu je status sile u usponu, ali je važnija je bila činjenica što je to bilo prvi put u povijesti čovječanstva da je neka rasa pobjedila bijelu rasu u ratu.¹⁸³ Činjenica da je početkom 20. stoljeća rasizam još uvijek bio duboko ukorijenjen u europskom društvu daje toj pobjedi posebnu težinu. Nakon poraza Rusije, koja je Japanu bila glavni neprijatelj na Dalekom istoku, Japan se okrenuo učvršćivanju svojeg položaja u Kini, koja mu je bila važna zbog industrijskih resursa koji su Japanu nedostajali. Izbijanjem rata u Europi 1914. godine, Japanci dobivaju i priliku da, pod okriljem Antante, učvrste svoj položaj u Kini. Naime, Njemačka je u Kini imala koncesiju na luku Tsingtao (danas Qingdao) koja je Japanu bila zanimljiva jer se preko nje mogao širiti prema kineskoj pokrajini Šantung.¹⁸⁴ Japanci su već 15. kolovoza poslali Njemačkoj ultimatum u kojem su zahtjevali predaju Tsingtaa Japanu. Pošto Njemačka nije pozitivno odgovorila, Japan joj je objavio rat 23. kolovoza 1914. Uslijedile su borbe za Tsingtao koji su Japanci okupirali u studenom. Ipak, sve nade da će

---

¹⁸⁰ *Jutarnji list*, God. 3., br. 858.22. listopada 1914.

¹⁸¹ *Jutarnji list*, God. 3., br. 948.15. prosinca 1914.

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 36.

¹⁸⁴ Kardum, *Suton stare Europe*, 107.

Japan pomoći Antanti u Europi su se pokazale neutemeljene, jer Japan je korist od europskog rata vidio samo u širenju svog utjecaja na Dalekom istoku.¹⁸⁵

Japanski se angažman u zagrebačkim novinama posebno zamjera Velikoj Britaniji koja je od 1902. godine bila u savezu s Japanom¹⁸⁶ i odigrala određenu ulogu u porazu Rusije u rusko-japanskom ratu. Velika Britanija *se je dakle poslužila u tom ratu "žutom pogibelju"*¹⁸⁷, što se uspoređuje *kako su se u svoje doba englezki kolonisti na Tasmaniji i Van Diemenovoj zemlji poslužili rubljem ljudi, koji su umrli od kozica, da njim zaraze nedužne urođenike onih predjela.*¹⁸⁸ Usporedba ljudi s virusima bolesti dosta govori o slici Japana u Monarhiji. Iako je bilo jasno da se Japanci neće uplitati u europski rat, *na Englezkoj će svakako ostati žig sramote, što je njezinim posredovanjem mongolska pasmina došla do toga, da se upliće u unutrašnjo-evropske stvari, koje za nju samu nisu od nikakove važnosti.*¹⁸⁹ Tokom rata Velika je Britanija mobilizirala najveći broj vojnika iz kolonija, posebice Afrikanaca i Indijaca, što je i logično, pošto je njeno kolonijalno carstvo zauzimalo četvrtinu svijeta. Zbog te činjenice, *Jutarnji list* osuđuje takvu britansku praksu, te smatra da su Britanci time pokazali *da su im Mongoli i Crnci bliži, nego li njihovi protivnici biele pasmine.*¹⁹⁰ Ukratko, Velikoj se Britaniji zamjera zalaganje za *kulturu divljaka.*¹⁹¹ Iako je angažman Japana u Prvom svjetskom ratu doprinio pobjedi Antante, on je prilično proširio svoj utjecaj u Aziji i na Pacifiku, što dolazi do izražaja u 30-im godinama 20. stoljeća. Prave nevolje Antante, kasnije Saveznika, s Japanom su tek počele.

2.3.6 Islamska opasnost

Izbijanjem rata za Antantu je od velike važnosti postalo pitanje stava Osmanskog Carstva. Iako oslabljeno unutrašnjim sukobima i gubicima europskog teritorija u ratu s Rusijom i Prvom balkanskom ratu, Osmansko je Carstvo još uvijek bilo velika i strateški važna zemlja. Svjesni vlastite zaostalosti u odnosu na europske zemlje, osmanski državnici

---

¹⁸⁵ Ibid. 108.

¹⁸⁶ Ibid. 107.

¹⁸⁷ *Jutarnji list*, God. 3., br. 759.23. kolovoza 1914.

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1008.22. siječnja 1915.

¹⁹⁰ Ibid.

¹⁹¹ Ibid.

pokušavaju sve kako bi unaprijedili, kako državnu upravu, tako i vojsku. U pitanju reorganizacije osmanske vojske najviše pomoći dolazi od Njemačke. Njemačka je za taj pothvat bila najprimjerenija, pošto joj u kopненоj vojsci u Europi nije bilo premca. Osim toga, bilo bi u najmanju ruku čudno da su Osmanlije tražili pomoć od Antante čija je članica bila Rusija, stoljetni neprijatelj Osmanlija i najveći neprijatelj opstanku Carstva.

Već u kolovozu 1914. Osmansko Carstvo potpisuje obrambeno-ofenzivni savez s Njemačkom, ali ne ulazi odmah u rat zbog nezavršenog novačenja osmanske vojske. Ipak, osmanske akcije nisu davale Antanti nikakve sumnje na čijoj će strani u ratu sudjelovati.¹⁹² Velikoj Britaniji je takav razvoj događaja bio znak za uzburku. Ako Osmansko Carstvo uđe u rat na strani Centralnih sila, zatvorit će Bospor i Dardanele, koji su bili od životne važnosti za opskrbu Rusije dovoljnim količinama ratne opreme kako bi ostala u ratu na strani Antante. S druge je strane osmanska vojska mogla vrlo lako ugroziti Egipat i Sueski kanal, koji je bio iznimno važan za opskrbu Antante resursima i ljudstvom iz kolonija. Međutim, postojao je još jedan problem – pitanje vjere. Turski je sultan bio vrhovni vjerski poglavar islamskog svijeta, koji je imao pravo proglasiti džihad – sveti rat protiv nevjernika. Bilo je realno očekivati da će sultan vjeru iskoristiti u političke svrhe i pokušati svetim ratom ugroziti stabilnost britanskih kolonija, koje su pretežno nastanjivali ljudi islamske vjeroispovijesti.¹⁹³ Nakon afere oko navodne prodaje brodova Göben i Breslau osmanskoj mornarici,¹⁹⁴ u studenom 1914. Osmansko Carstvo ulazi u rat na strani Centralnih sila.¹⁹⁵ Ovime su se otvorila još dva dodatna bojišta: afričko (između Velike Britanije i Osmanskog Carstva) i kavkasko (između Rusije i Osmanskog Carstva) što je značilo i dodatno opterećenje za Antantu.

Nakon ulaska Osmanskog Carstva u rat, zagrebačke novine ističu dva najveća problema Velike Britanije: Indiju i Egipat. Smatra se da će te dvije zemlje odvući najviše britanskih postrojbi iz Europe, ali ne iz razloga što će ih se trebati braniti od postrojbi Centralnih sila, nego zbog pobuna koje će tamo izbiti. Naime, nakon sultanova proglašenja džihada, očekivalo se da će se većnisko muslimansko stanovništvo Indije i Egipta pobuniti protiv britanske vlasti. U Indiji koja je *danas najljepši dragulj u sjajnoj kruni Velike Britanije*,¹⁹⁶ nije situacija toliko dobra kako se nastoji prikazati u Velikoj Britaniji. S jedne strane *englezki častnici, veletržci i bogatuni grade higijenske stanove, providjene svim*

---

¹⁹² Kardum, *Suton stare Europe*, 103.

¹⁹³ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 191.

¹⁹⁴ Kardum, *Suton stare Europe*, 104.

¹⁹⁵ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 191.

¹⁹⁶ *Jutarnji list*, God. 3., br. 844.14. listopada 1914.

*najboljim spravama za uzdržavanje zdravlja i provadjanje lagodna života,*¹⁹⁷ a s druge se strane *u isto doba na obali rieke pod vedrim nebom širi smrad sažganih lješina nebrojenih ljudi, koji su umrli od kuge ili kolere.*¹⁹⁸ U tisku se piše kako je nevjerojatno da u zemlji u kojoj postoje tolike razlike među pojedinim slojevima stanovništva još nije buknuła pobuna. Spominje se i velik broj raznih plemena u Indiji koja se međusobno sukobljavaju, ali im je ipak zajedničko *da mrže žarko svoje tlačitelje i gospodare zemlje Engleze.*¹⁹⁹ Osim problema s kojima se susreću Britanci u Indiji, moraju se čuvati i Japana. Prema novinskim člancima, pošto nemaju dosta vojnika za održavanje reda u Indiji, Britanci traže od Japana da preuzme obvezu održavanja reda u Indiji ukoliko bude potrebno, ali će on to iskoristiti kako bi dobio *ulogu azijskoga Albiona*, to jest, kako bi postao dominantna sila u Aziji. Indijce za takav razvoj događaja nije briga jer je britanska uprava toliko loša, *da će danas svaki spasitelj biti dobro došao indijskome narodu, pa makar to bio baš i Japanac.*²⁰⁰ Kako bi što manje vijesti o džihadu stiglo u Indiju, Britanci nastoje *Indiju hermetiski zatvoriti,*²⁰¹ što je nemoguće, te ipak dolaze neke vijesti u Indiju zbog čega *je nestalo onoga nimbusa nepobjedivosti*²⁰² što olakšava pobunu i Indiji.

Slične se stvari događaju i u Egiptu. Zamjera se način kojim Velika Britanija vlada Egiptom. Naime, *zemljom upravlja formalno regenat, koji u ime khediva Abbasa Hilmia II. vrši vladalačku vlast,*²⁰³ ali *vlada Egiptom Englezka, a Ruždi paša nije nego prosta kultura u rukama englezkoga zapovjednika Maxwella.*²⁰⁴ Zbog angažmana britanske vojske u Europi smatra se da će osmanska vojska brzo osvojiti Sueski kanal jer *na Suez u imade Englezka kojih 40 hiljada momaka vojske vrlo dvojbene vrijednosti,*²⁰⁵ dok *Osmansko Carstvo može danas na bojno polje staviti do 500.000 dobro oružanih i izvježbanih momaka.*²⁰⁶ Pretežno muslimansko stanovništvo Egipta *samo čeka na znak ustanka proti omraženim sinovima Albiona,*²⁰⁷ koji će potaknuti napredovanje osmanske vojske prema Suezu.

Osim Egipta i Indije, zemalja koje su bile najvažnije britanske kolonije i u kojima je živjelo najviše muslimana, u novinama se navode razlozi zbog kojih se Velika Britanija mora

---

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Ibid.

²⁰⁰ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1315.18. studenog 1915.

²⁰¹ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1342.15. prosinca 1915.

²⁰² Ibid.

²⁰³ *Jutarnji list*, God. 3., br. 954.18. prosinca 1914.

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ *Jutarnji list*, God. 3., br. 918.26. studenog 1914.

²⁰⁶ *Jutarnji list*, God. 3., br. 876.1. studenog 1914.

²⁰⁷ *Jutarnji list*, God. 3., br. 918.26. studenog 1914.

najviše bojati sultanova poziva u džihad. Naime Britanci su svojim stoljetnim iskorištavanjem najviše štetili muslimanima, te je zbog toga *je glavni šiljak cieloga panizlamskoga pokreta u prvom redu naperen proti Englezkoj, kao proti onoj državi, koja je u ovo zadnje doba najviše ponizila izlam.*²⁰⁸ Ulaskom Osmanskog Carstva u rat se očekuje izbijanje pobune muslimana jer *svaki moslem na svijetu znade, da se Turska ne bori samo za svoj obstanak, nego i za obstanak cieloga izlama.*²⁰⁹ Iako nikakvih pobuna muslimana u britanskim kolonijama tokom rata nije bilo, ipak je ulazak Osmanskog Carstva u rat bio dobitak za Centralne sile. Na bojištima se osmanska vojska borila s britanskom i ruskom vojskom i vezivala velik broj antantinih postrojbi, što je posebno do izražaja došlo na Istočnom frontu. Usporedimo li ulaske u rat 1914. godine, Japana na strani Antante i Osmanskog Carstva na strani Centralnih sila, može se reći da su Centralne sile više dobile ulaskom Osmanskog Carstva u rat, nego što je Antanta dobila angažmanom Japana.

2.4 Slika saveznika 1914./1915. - Francuska

2.4.1 Austro-Ugarska i Francuska do početka Prvog svjetskog rata

Krajem 18. stoljeća Francuska se nije pretjerano razlikovala od drugih velesila toga doba. Bila je uređena kao apsolutistička monarhija u kojoj je kralj imao potpunu vlast. Bogatstvo države bilo je osigurano prihodima iz kolonija i trgovine. Sve se činilo kako ništa ne može spriječiti daljnji francuski napredak. Uplitanje u dva rata je sve promijenilo. Francuska je sudjelovala u Ratu za austrijsko nasljeđe, a nakon toga je državu iscrpio Sedmogodišnji rat iz kojeg je izašla kao poražena, te izgubila utjecaj u sjevernoameričkim kolonijama.²¹⁰ Ta su dva rata, ali i francusko pomaganje Amerikancima u Američkom ratu za nezavisnost u potpunosti iscrpili državnu blagajnu, te je vladar tražio povećanje poreza, što je na koncu samo pokrenulo lavinu. Godine 1789. izbija Francuska revolucija, te se u narednim godinama Francuska iz apsolutističke monarhije pretvara u republiku, koja je svojim idejama slobode i jednakosti bila prijetnja tadašnjem europskom poretku.²¹¹ Ideje Francuske revolucije dovode mladu francusku republiku u sukob sa gotovo svim zemljama tadašnje Europe u kojem je opstanak republike visio o niti. Srećom za Francusku, ti su ratovi iznjedrili jednog od

---

²⁰⁸ *Jutarnji list*, God. 3., br. 876.1. studenog 1914.

²⁰⁹ *Jutarnji list*, God. 3., br. 876.1. studenog 1914.

²¹⁰ Kissinger, *Diplomacija*, 59.

²¹¹ Jean Carpentier i Francois Lebrun, ur., *Povijest Francuske*, (Zagreb: Barbat, 1999.), 186. (dalje: Carpentier, Lebrun, *Povijest Francuske*)

najvećih vojskovođa u svjetskoj povijesti – Napoleona. Iako su Napoleonovi ratovi poharali cijelu Europu, ideje slobode i jednakosti su se zahvaljujući tome proširile diljem Europe. Čak je i danas Napoleonov zakonik na snazi u nekim europskim državama.²¹²

Napoleonovim porazom, Velika Britanija, Austrija, Pruska i Rusija na Bečkom kongresu kroje novi europski poredak baziran na ravnoteži snaga. Zbog iskustava iz Napoleonovih ratova Francuska i ideje Francuske revolucije su okarakterizirani kao glavni europski sigurnosni problem. Ono što je Njemačka bila krajem 19. i početkom 20. stoljeća, to je bila Francuska na početku 19. stoljeća.²¹³ Republika je bila ukinuta i vraćena je dinastija Bourbona na francusko prijestolje. Nakon uspostave europske ravnoteže snaga, Francuska i dalje ostaje najpogodnija zemlja za izbijanje revolucije. U revolucijama 1848. godine srušena je dinastija Bourbona i ponovno uspostavljena republika koja će trajati do 1852. kada se Luj Napoleon Bonaparte proglašava carem pod imenom Napoleon III.²¹⁴

Prve godine vladavine Napoleona III. bile su razdoblje ekonomskog prosperiteta Francuske. Gospodarstvo i željeznička mreža se dalje razvijaju na što je presudan utjecaj imao razvoj raznih banaka i kredita. Ogledalo tog perioda je bio Pariz. U glavnom gradu Francuske grade se široki bulevari čime mu se daje novi izgled. Međutim, 1867. izbija ekonomska kriza i trend razvoja gospodarstva početnih godina se nije nastavio. Tada na površinu počinju izbijati problemi vladavine Napoleona III. Iako je došlo do razvoja gospodarstva, Napoleon III. je vladao apsolutistički čime je stekao mnogo neprijatelja.²¹⁵ Među najglasnijim kritičarima njegove vladavine bio je Adolphe Thiers, kasniji francuski predsjednik, koji traži od vladara uvođenje građanskih sloboda (individualna sloboda, sloboda tiska, sloboda izbora, pravo na slobodno narodno zastupanje i pravo parlamenta da upravlja državnim poslovima).²¹⁶ Napoleon III. vodi aktivnu vanjsku politiku i vodi ratove na koje se troši velika količina novaca. Porazom Austrije u ratu protiv Pruske, Pruska se počinje uzdizati i ujedinjavati njemačke zemlje. Napoleon III. zbog unutarnjih problema na Prusku nije obraćao pozornost sve dok nije postalo prekasno. Nakon jedne Bismarckove provokacije Napoleon III. objavljuje rat Pruskoj 1870. u kojem je Francuska pretrpjela strahovit poraz. Carstvo nestaje i uspostavlja se republika.²¹⁷ Prema odredbama mira Francuska je Njemačkoj morala predati Alsace i Lorraine, bogate pokrajine na sjeveroistoku zemlje. Otimanje Alsaca i Lorrainea, te

---

²¹² Kissinger, *Diplomacija*, 63.

²¹³ Ibid. 71.

²¹⁴ Carpentier, Lebrun, *Povijest Francuske*, 219.

²¹⁵ Ibid. 220.

²¹⁶ Ibid. 221.

²¹⁷ Ibid. 222, 223.

poniženje koje je francuska vojska pretrpjela u ratu 1870.-1871. bili su glavni razlozi trajnog neprijateljstva Francuske i Njemačke.

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća rast Njemačke postaje najveći sigurnosni problem Europe. Ubrzani razvoj industrije, te povećanje vojske i ratne mornarice postaje prijetnja Francuskoj koja još uvijek Njemačku vidi kao prijetnju. Nakon rješavanja problema oko kolonija u Africi, Francuzi zaboravljaju svoje stoljetno neprijateljstvo s Velikom Britanijom i kako bi se lakše suprotstavili Njemačkoj sklapaju sporazum o savezništvu poznatiji kao *Entente cordiale* (Srdačna Antanta). Sporazumi s Rusijom potpisani su još ranije, u razdoblju od 1891. do 1894. godine. Potpisivanjem sporazuma između Velike Britanije i Rusije 1907. godine konačno je završeno formiranje Antante.²¹⁸

Austrija, kasnije Austro-Ugarska se tokom cijelog 19. stoljeća sukobljavala s Francuskom. Vojska je nekoliko puta bila teško poražena u vrijeme Napoleonovih pohoda, od kojih je najteži poraz kod Austerlitza 1805. godine. Nakon Napoleonovog poraza Austrija postaje jedna od glavnih stupova europske ravnoteže snaga. Ipak, i nakon uspostave europske ravnoteže, Austrija se i dalje sukobljava s Francuskom. U ratu protiv Pijemonta, Pijemont podupire Francuska, zbog čije je podrške Austrija teško poražena kod Solferina 1859. godine kada gubi posjede u sjevernoj Italiji. Nakon podjele europskih sila u dva saveza. Austro-Ugarska i Francuska su se našle na suprotstavljenim stranama, što je na koncu dodatno pogoršalo njihove ionako napete odnose.

2.4.2 Početak rata

Srpanjska kriza je, kao i sve zemlje Antante, zatekla i Francusku. Nakon objave rata Njemačke Rusiji, francuske su vlasti shvatile da se sprema sukob, i da kao članica Antante, Francuska neće moći ostati izvan njega, pogotovo nakon što je njezinoj saveznicu objavljen rat. Francuska na to reagira općom mobilizacijom, na koju joj Njemačka odgovara ratom, ali tek nakon što su Nijemci krivotvorili podatke o napadu francuskih postrojbi na njemački teritorij i o francuskom bombardiranju Nürnberga.²¹⁹ Ovim se njemački rat protiv Francuske želio domaćoj javnosti predstaviti kao obrambeni kako bi se dobila podrška za njegovo vođenje. Činjenica je da Francuzi nisu željeli voditi rat 1914.-1918. Na to ih je natjerao

---

²¹⁸ Ibid. 252.

²¹⁹ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 80.

međunarodni položaj i ne prihvatiti sukob značio bi gubitak ugleda koji je mogao biti koban za zemlju koja se smatra velesilom. Iako se većina Francuza sjećala rata i poraza 1871. godine od Pruske, nije bilo otpora mobilizaciji jer se obrana zemlje smatrala svetom dužnošću svakog Francuza. Ulje na vatru je dolijevao status Alzaca i Lorrainea, od čijeg povratka Francuska nikad nije odustala.²²⁰

Od svih zemalja Antante, zagrebačke su novine Francuskoj posvetili najmanji broj članaka. Dok je kod ostalih zemalja, osim kod Srbije, prikazivano kako se zalažu za mir i čine sve kako bi ga očuvale, a nakon izbijanja rata ih proglašavaju nekulturnima i lažljivima, članci o Francuskoj se pojavljuju tek nakon izbijanja rata, dok se ranije o Francuskoj uopće ne piše. Novine po izbijanju rata donose samo članke o zlostavljanju austro-ugarskih podanika u Francuskoj. Osim njemačkih državljana u Francuskoj, *trpe i podanici Austro-Ugarske najteže progone.*²²¹ Pod tim se pojmom navodi protjerivanje austro-ugarskih državljana iz Francuske i pljenidba njihove imovine. Opisuju se teški uvjeti u kojima su ljudi morali napustiti zemlju, *morali su pješice otići preko granice, jer im nitko nije htio da dade kola.*²²² S druge su strane, *oni koji nisu htjeli otići brahijalnom su silom izgnani iz svojih stanova, a nitko ne će da im dade jesti ili piti.*²²³ Dok su Francuzi loše postupali s austro-ugarskim podanicima, novine ističu da se slične stvari nisu događale u austro-ugarskim gradovima. Također se piše da Austro-Ugarska može biti Francuskoj uzor, te da *treba gledati, kako Austro-Ugarska postupa sa srbskim podanicima, od kojih do sada nijedan nije prognan iz zemlje.*²²⁴ Najgora stvar koja se dogodila Francuzima u Austro-Ugarskoj bila je što su *restaurateri i kavanari budimpeštanski već su zaključili, da više ne će prodavati ni francuzkog šampanjca, ni drugih francuzkih pića.*²²⁵ Uzmemo li sve u obzir, na ovakve se članke treba gledati kao na tipične tekstove propagandnog karaktera, pogotovo na dio koji govori kako se treba ugledati na Austro-Ugarsku koja nije nijednog Srbina nije prognala iz zemlje. Činjenica je da su Srbi, koji nisu pobjegli iz zemlje, bili pod prismotrom, neki su rat proveli u zatvoru, a nemali ih je broj tamo i zlostavljan.

---

²²⁰ Carpentier, Lebrun, *Povijest Francuske*, 253.

²²¹ *Jutarnji list*, God. 3., br. 743.9. kolovoza 1914.

²²² Ibid.

²²³ Ibid.

²²⁴ Ibid.

²²⁵ Ibid.

2.4.3 Državni poredak

Tokom 19. i 20. stoljeća Francuska je prilično često mijenjala državni poredak. Nakon Francuske revolucije 1789. godine, Francuska postaje prva zemlja s republikanskim državnim uređenjem (1792.), zbog kojeg se i sukobila s većinom europskih zemalja koje su bile apsolutističke monarhije (izuzev Velike Britanije koja je bila parlamentarna monarhija).²²⁶ Za vrijeme Napoleona prvi se put nakon Revolucije vraća carstvo, da bi se nakon njegova pada na prijestolje vratila dinastija Bourbona, koja je vladala Francuskom do 1848. kada Francuska ponovno postaje republikom.²²⁷ Ta je republika trajala samo 4 godine, kada ju ukida Luj Napoleon Bonaparte, te se proglašava carem.²²⁸ To je carstvo opstalo sve do poraza u ratu protiv Pruske 1871. i ujedinjenja Njemačke.²²⁹ Od tada, pa sve do danas Francuska ostaje republika. Međutim, kada je republika prvi put proglašena u Francuskoj, ostatku je Europe to bilo nešto novo, tako da možemo reći da je Francuska 19. stoljeća bila poveznica starog i novog, pošto je nakon smaknuća cara Luja XVI. 1793. još dva puta vraćano Carstvo. Ipak, francuske su se republikanske ideje uspješno ukorijenile na europskom kontinentu, što se vidi iz činjenice da danas većina europskih zemalja ima manje-više republikansko uređenje.

Francusko eksperimentiranje s državnim uređenjem nije bilo najbolje popraćeno u zagrebačkom tisku. U vrijeme izbijanja Prvog svjetskog rata Francuska je već četrdesetak godina bila uređena kao republika (od 1871.), ali austro-ugarska ratna cenzura francusku čestu promjenu državnog uređenja u prošlosti nastoje prikazati slabom točkom Francuske koja će je koštati rata. Jedina politička opcija koja može spasiti zemlju su *konzervativni elementi, ti spasitelji u nevolji*.²³⁰ S druge strane stoje *radikalni elementi i liberali*,²³¹ kojima je samo bilo do vlasti, te *im nijedno sredstvo nije bilo dosta odvratno, a da se njim ne posluže, samo da na vladi ostanu*.²³² Upravo su te stranke bile najveći problem Francuske kroz povijest i razlog što Francuska nije napredovala kao što je trebala. Prema *Jutarnjem listu* ti se *radikalni elementi* ne razlikuju bitno ni u čemu, te kada bi jedna od takvih stranaka došla na vlast, ništa se bitno ne bi promijenilo, jer *nijedna stranka nije došla do vlade tim, da je popustila u svom programu, nego samo tim, da je bila jošte radikalnija, nego li je bila njezina predšastnica u*

---

²²⁶ Carpentier, Lebrun, *Povijest Francuske*, 189.

²²⁷ Ibid. 218.

²²⁸ Ibid. 219.

²²⁹ Ibid. 223.

²³⁰ *Jutarnji list*, God. 3., br. 823.2. listopada 1914.

²³¹ Ibid.

²³² *Jutarnji list*, God. 3., br. 743.9. kolovoza 1914.

vladi.²³³ Takve su stranke bile na vlasti u Francuskoj i 1914. godine, te će one biti *ne samo odgovorni za obćeniti neuspjeh Francuzke za sve poraze, koje je doživjela i koje će još doživjeti i kod zelenoga stola i na bojnopolju, nego će biti odgovorni i za to, što će iza njih doći na vlast bez dvojbe reakcionarni i natražnjački elementi, kojima su oni sami kroz toliko godina prostirali i pripravljal put.*²³⁴ Iako se nastojalo francusku vlast prikazati nesposobnom zbog čega će izgubiti rat, ona je početkom rata pozivajući se na "svetu dužnost svakog Francuza" uspjela mobilizirati dovoljno vojnika, ali i radnika u tvornicama što je na koncu uspjelo zaustaviti Nijemce na Marni u rujnu 1914. godine.

2.4.4 Patriotizam

Poraz Francuske u ratu protiv Pruske 1871. uvelike je utjecao na francusku vanjsku politiku kasnijeg razdoblja, ali i na obične francuske građane i vojne obveznike. Taj poraz nije bio samo poraz, već je to bilo poniženje Francuske od strane agresivnog neprijatelja koji je bio stalna prijetnja francuskoj samostalnosti i samom opstanku Francuske Republike. Njemačka okupacija bogatih francuskih pokrajina Alsacea i Lorrainea je još otežavala već prilično napete odnose dviju velesila.²³⁵ Zbog takvih odnosa francuske vlasti nisu imale problema s mobilizacijom masa za rat protiv Njemačke kada je ova Francuskoj u kolovozu 1914. objavila rat. Za francusku je vlast bilo od neizmjernog značaja predstaviti rat kao obrambeni, jer bi se u protivnom suočila s velikim prosvjedima koji bi zemlju koštali gubitka rata. Francuska je unutarnja politička scena bila podijeljena, stranke su se sukobljavale, a slično je stanje bilo i u društvu. No izbijanjem rata, sve su razlike bile zaboravljene. Zemlja je imala jednog neprijatelja, te je zbog toga i sačuvano jedinstvo zemlje.²³⁶ Najveći se otpor ratu očekivao kod socijalista, ali je on izostao. Francuske su stranke sklopile "sveti savez" jer je obrana zemlje bila važnija od međustranačkih razmirica. Kako su u početku davana obećanja da će rat trajati kratko, otpora nije bilo. Ipak, produljivanjem rata i sve većim žrtvama savez je počeo slabiti, ali se do kraja rata nije raspao što je bilo presudno za francuske ratne napore.²³⁷

Austro-ugarska ratna cenzura u potpuno drugom svjetlu prikazuju francusku odlučnost da obrane zemlju. Prikazuje se da Francuzi bježe od mobilizacije, da se boje Nijemaca, te da

---

²³³ *Jutarnji list*, God. 3., br. 823.2. listopada 1914.

²³⁴ *Ibid.*

²³⁵ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 101.

²³⁶ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 406.

²³⁷ *Ibid.* 411.

se ne žele boriti za svoju zemlju. O Francuskoj se piše kao o *klasičnoj zemlji sindikalizma i antimilitarizma*²³⁸ gdje je *internacionalizam i antimilitarizam pustio već tako duboko korjenje, da se ljudi, koji su tom kugom zaraženi, ne mogu liečiti ni primjerom čovjeka.*²³⁹ Čovjek kojeg se često spominje kao onoga za čijim bi se primjerom Francuzi trebali povesti je Gustave Hervé, socijalist, prije rata poznati pacifist, ali izbijanjem rata odbacuje pacifizam i odlazi u rat. Međutim, zbog nedostatka patriotizma u Francuskoj, *taj značajni pojav ostao je u Francezkoj neopažen,*²⁴⁰ *te mu tamo nisu pripisivali nikakove osobite znamenitosti.*²⁴¹ Navodni francuski nedostatak patriotizma prikazuje se kao najveća sramota koju zemlja može doživjeti. Smatra se kako Francuzi *ne osjećaju više ni truna onoga živoga patriotizma, bez kojega ni jedna država ne može živjeti.*²⁴² Donose se i prognoze što će se zbog takvog stava Francuza prema obrani domovine s istom dogoditi: *Zar prema svemu tomu nije opravdana bojazan za francuzke patriote, da bi u tom kobnom ratu moglo doći do ogavnih i strašnih prizora, u kojima se sinovi Francuzke ustručavaju umirati za svoju domovinu? Zar se ne bi moglo lahko dogoditi, da u istinu francuzki antimilitariste i socijaliste izvrše ono, čim su se grozili, da na očigled neprijateljskih bojnih redova bacaju oružje iz ruku, te skrste ruke na prsima? Zar je trećoj republici možda ipak sudjeno, da postane žrtvom onih, koje je kroz tolike godine tetošila, kojima je povjerila svoju sudbinu, koje je digla do vlasti i dostojanstva, te koji tu svoju vlast u istinu nisu upotriebili u nikakovu drugu svrhu, nego da udovolje socijalno-političkim potrebama one sveze, u kojoj se nalaze.*²⁴³ Uzme li su u obzir činjenica da su francuske žrtve i broj mobiliziranih u odnosu na broj stanovnika bili najviši u ratu, vidi se da su ovakvi članci bili isključivo propagandnog karaktera, kako bi se javnost u Monarhiji uvjerila kako su protivnici Njemačke i Austro-Ugarske slabi, te kako je konačna pobjeda samo pitanje vremena.

---

²³⁸ *Jutarnji list*, God. 3., br. 747.13. kolovoza 1914.

²³⁹ Ibid.

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Ibid.

²⁴² Ibid.

²⁴³ Ibid.

2.4.5 Bitka na Marni

Rat na zapadu 1914. godine nije mogao početi bolje za Nijemce. Prema francuskom ratnom planu, Francuzi su kako bi spriječili njemačko napredovanje, trebali prvi krenuti u napad kako bi onesposobili ofenzivnu sposobnost njemačke vojske (tzv Plan 17). Taj niz napada Francuza na Nijemce u prvim danima rata je u historiografiji poznatiji pod nazivom *Bitka za granice* (eng. Battle of the Frontiers).²⁴⁴ Iako su uspjeli zauzeti nekoliko njemačkih pograničnih mjesta, francuska se vojska iz njih ubrzo morala povući uslijed žestoke navale njemačke vojske. Nakon toga započinje serija francuskih poraza u sukobu s Nijemcima zbog kojih počinje ono što se često naziva *Veliko povlačenje*.²⁴⁵ Istovremeno njemačka vojska upada u Belgiju, gdje se suočava s belgijskom vojskom i Britanskim ekspedicijskim korpusom (BEF) koji ne predstavljaju veći problem. Već nakon tjedan dana Nijemci prelaze francusko-belgijsku granicu i napreduju kroz sjevernu Francusku.²⁴⁶ Iako bi osvajanje Pariza bio značajan vojni uspjeh njemačke vojske, to nije bio njen cilj. Nijemci su namjeravali skretanjem vojske prema jugoistoku (istočno od Pariza, dakle nije bila namjera opkoliti Pariz) opkoliti francusku vojsku koja se povlačila prema zapadu.²⁴⁷ U tim manevrima otvorio se prazan prostor između dvije njemačke armije, što se na koncu pokazalo ključnim za francusku obranu. Naime, iako su se povlačili, Francuzi nisu trpjeli veće gubitke, te je vojska praktički ostala netaknuta. Sve gubitke u početnim danima rata Nijemci su nanijeli Francuzima u uzaludnim francuskim napadima na njemačku vojsku u *Bitci za granice*. Pošto je vojska ostala sačuvana, Francuzi su iskoristili procjep između dvije njemačke armije i svoju vojsku smjestili u taj prostor čime je njemački plan opkoljavanja postao neizvediv.²⁴⁸ Tako je 5. rujna 1914. počela Prva bitka na Marni, u kojoj su se, uz francusku vojsku, Nijemcima suprotstavio i Britanski ekspedicijski korpus. Uvidjevši da ne mogu bez velikih žrtava ostvariti svoj cilj, Moltke, zapovjednik njemačkog glavnog stožera, daje zapovjed svojim vojnicima da se povuku. Danas se smatra da je Moltke mogao dobiti Prvu bitku na Marni samo da je i dalje ustrajao na njemačkom pritisku. Francuska je obrana već počela popuštati i bilo je samo pitanje vremena kada će potpuno popustiti.²⁴⁹ Tako je propustio priliku koja se njemačkoj vojsci više nikada neće ukazati do kraja rata. Nakon bitke na Marni rat ulazi u novu fazu. Vojnici se ukapaju u rovove što je značilo i kraj manevarskog rata.

---

²⁴⁴ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 177.

²⁴⁵ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 114.

²⁴⁶ Kardum, *Suton stare Europe*, 98.

²⁴⁷ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 117.

²⁴⁸ Ibid. 118.

²⁴⁹ Ibid. 120.

Veliko napredovanje njemačke vojske u Francuskoj slavljeno je kako u Njemačkoj, tako i u Austro-Ugarskoj. Svugdje se očekivao poraz Francuske i kraj rata. Tako zagrebački *Jutarnji list* piše o važnosti bitke, te smatra da *ako se ovom bitkom i ne će svršiti rat, to je ipak sigurno, da će biti odlučna za sudbinu Francuzke,*²⁵⁰ te da je ovakav razvoj situacije samo dokaz *da je njemačka vojska u glavnom pogledu bolja od francuzke.*²⁵¹ Piše se i o posljedicama bitke za Francusku koje će biti užasne. Upozorava se na problem Pariza, koji je u dometu njemačke vojske, te se smatra da bi u glavnom francuskom gradu mogla izbiti pobuna jer se tamo *sad nalazi do 600.000 nezaposlenih radnika, a to je onaj materijal, iz kojega je u svoje doba nastala i komuna i revolucija,*²⁵² te bi ona mogla uvelike olakšati osvajanje grada. Kako se zbog napredovanja njemačke vojske očekivao pad Pariza, novine su počele napadati francuskog predsjednika Poincaréa, koji je *zajedno sa čitavom vladom skrovito pobjegao iz francuzke prijestolnice, te nastojao taj svoj bieg opravdati razlozima, to jest takovim razlozima, koji se uvijek onda navadjaju, kad drugih nema, te koji su tim manje razumljivi, čim su "viši".*²⁵³ Ovo se nastoji prikazati kao izdajom svoje zemlje i najvećom sramotom za jednog političara koji drži do svoje domovine, te se govori kako *nije ondje Francuzka, gdje je gospodin Poincaré, nego ondje, gdje je Pariz, a Pariz je ostao na svome mjestu, dočim je gospodin Poincaré otišao u Boredeaux, da odande vlada Parizom.*²⁵⁴ Zanimljiva je činjenica da su svi ovi članci koji prognoziraju skori pad Pariza i kraj rata izašli nakon što je bitka za Nijemce bila izgubljena, te su se vodile samo manje borbe koje nisu mogle promijeniti konačni ishod bitke. Nakon što je postalo jasno da je bitka za Nijemce usitinu izgubljena, novine nisu donijele niti jedan članak o njemačkom povlačenju, nego su jednostavno prestale pisati o operacijama na zapadu i prebacile pažnju na operacije protiv Rusije i Srbije. Iako se ne može reći da su u bitci na Marni Francuzi i Britanci vojno porazili Njemačku, ipak je ta bitka bila strateška pobjeda Antante koja je značila krah Schlieffenova plana, a ujedno i kraj njemačke nade u brzi kraj rata na zapadu.

---

²⁵⁰ *Jutarnji list*, God. 3., br. 792.15. rujna 1914.

²⁵¹ Ibid.

²⁵² Ibid.

²⁵³ *Jutarnji list*, God. 3., br. 786.11. rujna 1914.

²⁵⁴ Ibid.

2.5 Slika saveznika 1914./1915. – Sjedinjene Američke Države

2.5.1 SAD do početka Prvog svjetskoga rata

SAD su bile najmoćnija država od svih sila Antante, ali ujedno i najmlađa po postanku. Zbog toga je njihovo proučavanje još zanimljivije. Kako je nekadašnja britanska kolonija postala industrijski najrazvijenija i vojno najmoćnija država svijeta je fenomen neponovljiv u svjetskoj povijesti. U početku se jezgra današnjih Sjedinjenih Država sastojala od 13 kolonija pod britanskom upravom. Za razliku od europskih zemalja, ovdje se od početka razvijaju kapitalistički društveni odnosi, što pogoduje razvoju SAD-a koji preskače feudalnu fazu, u kojoj je krajem 18. stoljeća zaglavila većina europskih država. Ipak, zemlju je u svojem daljnjem razvoju ograničavala kolonijalna vlast Velike Britanije i teški porezi koji su nametani Amerikancima. Upravo to iskorištavanje zemlje od strane Velike Britanije je bio uzrok Američkom ratu za nezavisnost (1775.-1783.). Već 1776. godine na Drugom kontinentalnom kongresu dana 4. srpnja donesena je Deklaracija o nezavisnosti, kojom 13 kolonija proglašavaju svoju nezavisnost od britanske krune.²⁵⁵ Osim toga, u Deklaraciji se ističu temeljna prava čovjeka, što utječe na ideje Francuske revolucije 1789. godine koje su istaknute u Deklaraciji o pravima čovjeka i građana.²⁵⁶ Američki rat je konačno završio godine mirom u Parizu kojom su proglašene Sjedinjene Američke Države. Nakon završetka rata SAD se počinju sve više širiti prema zapadu. To se postiže protjerivanjem indijanskih plemena ili kupnjom teritorija. Primjerice, 1803. godine je od Napoleona kupljena Louisiana, čime je američki teritorij udvostručen.²⁵⁷ Kupnjom Aljaske od Rusije 1867. godine²⁵⁸ i aneksijom Havaja 1898. godine²⁵⁹ teritorij SAD-a je većim dijelom imao granice kakve ima i danas. U drugoj polovici 19. stoljeća SAD je potresao Građanski rat (vođen od 1861. do 1865.), jedini rat koji se vodio na teritoriju SAD-a u povijesti, te je približio ratna stradanja američkim građanima. Rat je počeo izborom Abrahama Lincolna, poznatog pristaše abolicionizma (ukidanja ropstva) za predsjednika SAD-a. Jug SAD-a, poznat po plantažama pamuka na kojima su radili robovi dovezeni iz Afrike, pobjegli su se da će ukidanjem ropstva ostati bez besplatnog izvora radne snage, te da će početi zaostajati za sjevernim, industrijski razvijenijim državama Unije. Osim toga, industrijski proizvodi sa sjevera postizali su veću

---

²⁵⁵ Howard Zinn, *Narodna povijest SAD-a*, (Zagreb: VBZ, 2012.), 88. (dalje: Zinn, *Narodna povijest SAD-a*)

²⁵⁶ <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=14286>

²⁵⁷ Zinn, *Narodna povijest SAD-a*, 149.

²⁵⁸ Kissinger, *Diplomacija*, 30.

²⁵⁹ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 28.

cijenu od poljoprivrednih proizvoda s juga.²⁶⁰ Istupanjem nekolicine južnih država iz Unije i osnivanjem Konfederacije izbija Američki građanski rat koji završava pobjedom Unije i ukidanjem ropstva. Američki predsjednik Lincoln nije dugo uživao u pobjedi, te je iste godine ubijen u atentatu. Završetkom rata nastavlja se industrijski rast SAD-a, te početkom 20. stoljeća gotovo i dostiže europske države. Gospodarskom razvoju pogoduje i stalan priljev useljenika, od kojih mnogi dolaze sa područja Austro-Ugarske.²⁶¹ Dok su europske zemlje sa strahom gledale na industrijski razvoj Njemačke, on je bio zanemariv u usporedbi s razvojem američkog gospodarstva. Međutim, u SAD-u je bio drugačiji poredak nego u Njemačkoj, koji ga je više približio zemljama poput Velike Britanije i Francuske. Izbijanjem rata, upravo je američka podrška Velikoj Britaniji i Francuskoj omogućila da izdrže u ratu, a krajem rata je intervencija SAD-a dala ključan doprinos pobjedi Antante nad Centralnim silama, te omogućila uspostavu novog poretka.

2.5.2 Odnosi Velike Britanije i SAD-a

Odnosi Velike Britanije i SAD-a su kroz povijest bili prilično burni. Zbog kolonijalnog iskorištavanja i kasnijeg izbijanja Američkog rata za nezavisnost, Britanci su bili glavna prijetnja i neprijatelj opstanku SAD-a kao samostalne države. Završetkom rata i uspostavom SAD-a kao nezavisne države mirom u Parizu 1783. godine Velika Britanija priznaje američki suverenitet na teritoriju istočno od rijeke Mississippi, odnosno nad teritorijem koji je 1763. dobila od Francuske nakon pobjede u Sedmogodišnjem ratu.²⁶² Iako je rat bio dobiven, za Amerikance opasnost od Velike Britanije još nije u potpunosti nestala. Dok je SAD-u prepušten teritorij do rijeke Mississippi, Britanci su još uvijek nadzirali Kanadu, te tako predstavljali prijetnju Amerikancima. Takvi napeti odnosi dovode do izbijanja novog rata između SAD-a i Velike Britanije 1812. godine. Iako se kao glavni razlog tog sukoba navodi eliminacija opasnosti koja prijeti SAD-u od britanske vojske u Kanadi, Amerikanci u taj rat ulaze kako bi svoju vlast proširili i na Kanadu, što im nije uspjelo. Rat kojem su povod bile britanske trgovačke restrikcije američkim brodovima zbog Napoleonovih ratova u Europi završio je 1815. godine bez ikakvih teritorijalnih promjena.²⁶³ Ipak se jedan događaj iz tog rata posebno urezao Amerikancima u pamćenje – britansko osvajanje

---

²⁶⁰Zinn, *Narodna povijest SAD-a*, 214.

²⁶¹Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 49.

²⁶²Zinn, *Narodna povijest SAD-a*, 109.

²⁶³Ibid. 150.

Washingtona i spaljivanje Bijele Kuće. Bio je to čin koji Amerikanci nisu nikad zaboravili, ali to je bio i zadnji čin neprijateljstva SAD-a i Velike Britanije, te se od tada odnosi dvije zemlje poboljšavaju. Nakon Anglo-američkog rata 1812. godine američki predsjednik James Monroe donosi tzv. *Monroeovu doktrinu* (1823.), prema kojoj je cjelokupni američki kontinent područje interesa SAD-a, te je jasno naznačeno da će bilo kakvo uplitanje europskih sila na tom području za posljedicu imati intervenciju SAD-a. Zauzvrat se SAD neće miješati u europske poslove.²⁶⁴ Dok se europske sile u 20. stoljeću nisu miješale u prilike na američkom kontinentu, SAD se u europske prilike miješao samo u slučaju krajnje nužde i kada su to zahtjevale europske sile poput Velike Britanije i Francuske. Primjer takvih intervencija su bila dva svjetska rata iz kojih se rodilo savezništvo SAD-a s Velikom Britanijom i Francuskom koje traje i danas, te je učvršćeno NATO paktom.

Izbijanjem rata, stari su sukobi u politici Velike Britanije i SAD-a već bili prevladani, te nisu utjecali na daljnje zbližavanje dviju zemalja. Ipak zagrebački *Jutarnji list* nastoji prikazati te sukobe još uvijek aktualnima, te svoje čitatelje uvjeriti da neće doći do miješanja SAD-a u europski sukob. Tako se britanska pomorska dominacija naziva *militarizmom na moru*, koji je gori od onog na kopnu koji SAD-u na prijeti. Međutim, *gospodstvo na moru Englezke bilo bi isto tako štetno, kao i ono Japana, Rusije ili Njemačke. Sviet ne bi ništa dobio time, ako se Njemačka uništi, a na njezino mjesto stupi francuzki ili ruski militarizam. Isto tako nema koristi, ako se militarizam na kopnu zamieni onim na moru.*²⁶⁵ Od britanske pomorske dominacije najviše će štete pretrpjeti upravo SAD, koje moraju imati jaku flotu kako bi se uspješno mogla provoditi Monroeova doktrina. Međutim, situacija je otežana jer se *Englezka drži načela, da mora imati mornaricu dva puta jaču od ikoje druge mornarice, te je tim i to postigla, da joj se i ista Amerika klanja.*²⁶⁶ Osim snage britanske mornarice, zbog Velike Britanije SAD ima velike štete u trgovini s europskim zemljama. Velika Britanija, zbog pomorske prevlasti, je u mogućnosti određivati koja je roba kontraband, tj. roba koja se može koristiti u ratne svrhe, te će se zbog toga *pomutiti srdačni odnošaj između Saveznih Država i Englezke, ako se uzrujanost, što je nastala uslied konfiskacije američkih ladja naskoro ne ukloni.*²⁶⁷ Osim pomorske dominacije Velike Britanije, novine navode i britanske veze s Japanom kao razlog sukoba sa SAD-om. Novine pišu o velikom problemu koji SAD imaju sa imigrantima iz Kine i Japana koji postaju izravna konkurencija bijelcima. Zbog toga

---

²⁶⁴ Ibid. 328.

²⁶⁵ *Jutarnji list*, God. 3., br. 933.4. prosinca 1914.

²⁶⁶ *Jutarnji list*, God. 3., br. 952.17. prosinca 1914.

²⁶⁷ *Jutarnji list*, God. 3., br. 870.29. listopada 1914.

*Amerika ne će mirno gledati, kako se Japan širi, onaj isti Japan, koji je već počeo škiljiti na američanske Filipine, onaj isti Japan, koji svojim nezasićenim radnicima i izseljenicima hoće da poplavi Ujedinjene Države.*²⁶⁸ Navodi se čak i mogućnost da zbog velikog broja imigranata SAD mogle zaratiti s Japanom. Za sve je ovo odgovorna Velika Britanija, koja se povezala s Japanom, *te pozvala svoje mongolske saveznike, da udare na zemlju, (SAD) kojoj u civilizaciji danas nema premca.*²⁶⁹ Tijekom 1914. godine u novinama su se mogli zateći članci koji su, ne samo željeli prikazati neslaganje politika SAD-a i Velike Britanije, već su nastojali uvjeriti ljude da je politika SAD-a bliskija Njemačkoj i Austro-Ugarskoj. Tako se donosi navodna izjava bivšeg američkog predsjednika Theodora Roosevelta u kojoj on iskazuje otvorenu podršku Nijemcima. Roosevelt navodno smatra da je *gore nego absurdno, kad se prikazuje, da je njemački car začetnik krvožednoga rata,*²⁷⁰ te da je njemačko ratovanje sasvim opravdano jer *njemački je narod pošao u boj s uvjerenjem, da je rat bio prieka potreba ne samo za njemačku egzistenciju, jer su narodi zapadne Evrope izdajice zapadne kulture.*²⁷¹ Ovakvih članaka se moglo naći u tisku samo 1914. godine kada se o SAD-u još pozitivno pisalo. Kasnije se zbog trajanja rata i velikih žrtava SAD-u zamjera pružanje pomoći Antanta, te se austro-ugarska ratna cenzura okomila i na zemlju koju se nekad veličalo.

2.5.3 Američka pomoć Antanti

Danas se svi povjesničari slažu da je Prvi svjetski rat uništio prevlast Europe u svijetu. Iako su i Francuska i Velika Britanija, tada najveće kolonijalne sile, teritorijalno profitirale od rata prisvojivši kolonije oduzete Njemačkoj, bila je to Pirova pobjeda. Prava cijena rata bila je prevelika i s ljudskog i s ekonomskog aspekta da bi se mogla platiti bilo kakvim teritorijem. Najveći dobitnik Prvog svjetskog rata time definitivno ostaju Sjedinjene Države. Izbijanjem rata SAD proglašavaju neutralnost i pokušavaju, uz papu, biti posrednik za mirno okončanje sukoba. Iako formalno neutralne, SAD obilno kreditiraju Veliku Britaniju i Francusku zbog čega te dvije zemlje uspjevaju izdržati daljnje ratovanje. Činjenica je da je rat 1914. godine stigao u pravo vrijeme za SAD. Zemlja je 1914. bila u ozbiljnoj recesiji, borila se s

---

²⁶⁸ *Jutarnji list*, God. 3., br. 759.23. kolovoza 1914.

²⁶⁹ *Ibid.*

²⁷⁰ *Jutarnji list*, God. 3., br. 888.8. studenog 1914.

²⁷¹ *Ibid.*

nezaposlenošću, a industrija je radila znatno ispod svojih kapaciteta.²⁷² Izbijanjem rata, zemlje Antante postaju veliko tržište za američke proizvode. To američkoj ekonomiji daje veliki poticaj, te se počinje proizvoditi vojna oprema i velike količine hrane za izvoz u Europu. Primjerice, U.S. Steel Company je samo 1916. godine imao 346 milijuna dolara profita od rata u Europi.²⁷³ Osim robe, zemlje Antante uzimaju velike zajmove u SAD-u, čime Amerikanci zarađuju i od kamata. Kako je Velika Britanija bila glavni kupac američkih proizvoda, plaćala ih je svojim zlatnim rezervama što je uzrokovalo pad vrijednosti funte.²⁷⁴ U svemu navedenom može se vidjeti i razlog američkog ulaska u rat. Ulazak SAD-a u rat nije bio nikakav filantropski čin, nego jednostavna zaštita investicije. Ako bi Centralne sile pobijedile u ratu, plaćanje opreme izvezene u zemlje Antante i vraćanje kredita postalo bi, u najboljem slučaju, jako otežano.²⁷⁵

Dok su 1914. godine u novinama prevladavali pozitivni članci o SAD-u, godina 1915. donosi promjene. SAD-u se zamjera što pomažu zemljama Antante u opremi i hrani, te su na taj način odgovorne za produljivanje rata. *Jutarnji list* ističe važnost pomoći SAD-a Velikoj Britaniji, te piše kako *treba samo pomisliti, što bi za Englezku značilo, kad bi Amerika zabranila izvažanje oružja i streljiva ili, što bi još gore bilo, izvoz žita i brašna!*²⁷⁶ SAD se smatra silom koja samo želi što više zaraditi od rata, te da je njima svejedno tko pobijedi u ratu. Tako se navodi *da je Unija u ovom ratu onaj, koji bi hotio biti tertius gaudens, ali joj to uspijeva samo polovicom: ona može prodavati streljivo Sporazumu, a ne može centralnim vlastima i Turskoj, i to jednostavno zato, jer je Englezka od nje jača, te joj ne dopušta. Kad bi Unija imala flotu, koja se može mjeriti s Engletkom, mogla bi prodavati i Njemačkoj i Austro-Ugarskoj i Turskoj, a posao bi onda bio daleko unosniji, jer bi rat dulje trajao, dakle bi se dugo uzdržala ova visina konjunktura, koja navadja zlatnu kišu u željezne sanduke američkih milijardaša.*²⁷⁷ Osim američke želje za zarodom, napada se i američkog predsjednika Wilsona, koji se smatra glavnim krivcem za takvu politiku. Wilsonovo je mišljenje *da se prava "amerikanska" neutralnost sastoji u tome, da pomaže i jednome o drugome protivniku, te da profit dobiva od obojice.*²⁷⁸ Kada se od američkog predsjednika tražilo da se strogo drži neutralne politike i zabrani izvoz vojne opreme u zemlje Antante, *predsjednik je odgovorio,*

---

²⁷² Zinn, *Narodna povijest SAD-a*, 396.

²⁷³ Ibid. 397.

²⁷⁴ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 346.

²⁷⁵ Zinn, *Narodna povijest SAD-a*, 397.

²⁷⁶ *Jutarnji list*, God. 4., br. 980.5. siječnja 1915.

²⁷⁷ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1198.28. srpnja 1915.

²⁷⁸ *Jutarnji list*, God. 4., br. 980.5. siječnja 1915.

*da toga ne može učiniti, jer da to ne bi bio neutralni čin, te time Wilson (koji je u civilnom životu po struci bio profesor) dokazuje, da američki profesori stoje na istoj kulturnoj visini, na kojoj stoje američki milijardaši: na kulturnoj visini dolara.*²⁷⁹ Kako bi se američkog predsjednika što više ocrnilo u javnosti, novine donose priču kako je Wilson poslao brod pun igračkica za djecu u Njemačku i Austro-Ugarsku. To bi, prema novinama, bila lijepa gesta, ali *te igračke i darove dobivala su djeca, kojih otcevi, braća i rođaci su stradavali na bojištu od onoga istoga gvozdja, koje je dolazilo našim neprijateljima od – Amerike!*²⁸⁰ Iako su članci pisani na napadački način i prilagođeni ratnom vremenu, propaganda u njima ima neznatan utjecaj. Činjenica je da je Prvi svjetski rat započeo uspon SAD-a i pretvorio ih u renomiranu svjetsku silu što su ostale do danas.

2.6 Slika saveznika 1914./1915. - Italija

2.6.1 Odnosi Italije i Austro-Ugarske do izbijanja Prvog svjetskog rata

Situacija je u talijanskim zemljama bila slična kao i u njemačkim u 19. stoljeću. Današnji je teritorij Italije bio podijeljen na velik broj malih nezavisnih država koje su dijelile zajedničku kulturu i njegovale talijanski jezik koji je bio oznaka njihovog državnog identiteta. U Napoleonovim ratovima propada nekada najvažnija talijanska država, Mletačka Republika, a njezin se teritorij dijeli između Austrije s jedne i Francuske s druge strane. Poraz Napoleona i uspostava ravnoteže na Bečkom kongresu donosi i promjene talijanskom teritoriju. Austrija dobiva Veneciju i Lombardiju s Milanom, a manje talijanske kneževine dobivaju nove vladare, ovisno o njihovim zaslugama u borbi protiv Napoleona.²⁸¹ Kako se Mletačka Republika ne obnavlja, iz razloga što je njezin teritorij pripojen Austriji, koja je bila jedna od stupova novog poretka, najjača talijanska država 19. stoljeća postaje Kraljevina Sardinija, odnosno Pijemont, zemlja koja je zauzimala otok Sardiniju i sjeverni dio Italije oko Torina, koji je bio i glavni grad zemlje. Te će zemlja postati snaga koja će u kasnijim desetljećima imati glavnu ulogu u procesu ujedinjavanja talijanskih država. Sve dok je europski poredak bio čvrst, nijedna država nije mogla svojevrijedno mijenjati granice, pa tako ni Pijemont.

---

²⁷⁹ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1042.23. veljače 1915.

²⁸⁰ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1355.29. prosinca 1915.

²⁸¹ Giuliano Procacci, *Povijest Talijana*, (Zagreb: Barbat, 1996.), 201. (dalje: Procacci, *Povijest Talijana*)

Trebalo je čekati na povoljan čas, kada će velike sile u Europi biti zauzete drugim stvarima, pa tada pokušati provesti ujedinjenje talijanskih zemalja. Prva se takva prilika pružila u revolucijama 1848./1849. godine. Na vijesti o izbijanju revolucija u Beču i Budimpešti, 18. ožujka 1848. godine revolucija je izbila i u Milanu, tada pod austrijskom vlašću. Ustanak je bio toliko žestok da je austrijska vojska na čelu s generalom Radetzkyjem morala napustiti grad. Pošto je Austrija, glavna prepreka talijanskom ujedinjenju bila zauzeta smirivanjem revolucije kod kuće, pijemontski kralj Karlo Albert je krenuo u akciju, te pokušao ujediniti Italiju. Sve je krenulo prema planu. Nakon Milana ustala je i Venecija, a Pijemont je imao i podršku pape.²⁸² Međutim, nakon toga sve je krenulo nizbrdo. Papa je povukao podršku Pijemontu, Ferdinand II. Napuljski počeo je zadobivati vlast na odmetnutim gradovima svog kraljevstva (gradovi su se pobunili iz razloga što spomenuti vladar nije dopuštao liberalne reforme, te su se okrenule Pijemontu), a Austrijanci su nakon smirivanja stanja kod kuće krenuli vratiti izgubljene posjede u sjevernoj Italiji. Ti su događaji rezultirali porazom Pijemonta protiv Austrije i bitci kod Novare u veljači 1849., nakon čega je kralj Karlo Albert abdicirao u korist Viktora Emanuela II. koji je potpisao mir s Austrijom.²⁸³ Pokušaj ujedinjavanja talijanskih zemalja propao je i postalo je jasno da Pijemont neće moći sam ostvariti ujedinjenje Italije bez podrške neke od velikih sila. Prilika za dobivanje saveznika za ostvarivanje svog cilja ukazao se prilično brzo. U Krimskom ratu, koji izbija radi nesuglasica Rusije s jedne i Francuske s druge strane, Pijemont podupire Francusku što mu se vratilo na najbolji mogući način. Već 1858. godine Francuska i Pijemont potpisuju sporazum prema kojem će, nakon poraza Austrije, Francuskoj pripasti Nica i Savoja, dok će Pijemont dobiti Italiju sjeverno od Apenina.²⁸⁴ Rat između Pijemonta i Francuske s jedne i Austrije s druge strane započinje već sljedeće 1859. godine. Nakon poraza i potpisivanja mira Austrija je morala Pijemontu predati Lombardiju s Milanom. Istovremeno su diljem Italije počeli izbijati ustanci kojima je cilj bio pridruživanje Pijemontu. Tu je veliku ulogu odigrao i Giuseppe Garibaldi sa svojim "crvenokošuljašima"²⁸⁵ Tako je većina Italije došla pod vlast Pijemonta, te je 1861. proglašena Kraljevina Italija. Izvan Italije su ostali još samo Venecija i Rim.

Godine 1866. izbija austrijsko-pruski rat u kojem Italija podupire Prusku, te je zahvaljujući pruskoj pobjedi nad Austrijom kod Sadowe dobila Veneciju.²⁸⁶ Rim je čuvala francuska posada koja je imala moralnu obvezu čuvanja pape, te Talijani nisu mogli doći do

---

²⁸² Ibid. 213.

²⁸³ Ibid. 215.

²⁸⁴ Ibid. 223.

²⁸⁵ Ibid. 224.

²⁸⁶ Ibid. 232.

Rima dok je Francuska bila jaka, te bi svaki pokušaj zauzimanja Rima rezultirao ratom Italije i Francuske. To se mijenja nakon poraza Francuske u ratu protiv Pruske, te 1871. Italija dobiva i Rim, koji je proglašen glavnim gradom, čime je konačno završen proces ujedinjenja talijanskih zemalja.²⁸⁷ Iako je većina talijanskih zemalja bila u sastavu Kraljevine Italije, postojalo je još ljudi talijanskog porijekla koji nisu živjeli u Italiji. Tako se javlja pokret "Italia irredenta", kojem je bio cilj dovesti sve Talijane koji su živjeli u susjednim zemljama pod vlast talijanskog kralja. Tu su spadali teritoriji Francuske (Nica i Savoja), te Austro-Ugarske (istočna jadranska obala, Istra, slovensko primorje, južni Tirol). Bez obzira na suprotnosti Italije i Austro-Ugarske zbog talijanskih presizanja na teritorij Austro-Ugarske, Italija se 1882. godine priključuje savezu Njemačke i Austro-Ugarske, te tako nastaje Trojni Savez. Na ovaj se korak Italija odlučila kako bi imala otvorene ruke za ekspanziju u Africi, na što Velika Britanija i Francuska ne bi blagonaklono gledale. Kako je Italija bila u savezu s Njemačkom, te su dvije zemlje to prešutile, ne želeći riskirati sukob s Njemačkom radi talijanske ekspanzije u Africi.²⁸⁸ Trojni Savez je za Italiju bilo samo čuvanje leđa, jer njezin pravi neprijatelj ostaje Austro-Ugarska, te se samo čekao povoljan trenutak kako bi se objavio rat njenom rivalu za dominaciju na Jadranu.

2.6.2 Talijanska neutralnost 1914. godine

Izbijanjem rata 1914. godine stigao je jedan od težih udaraca u ratu za Beč i Berlin – Italija je proglasila neutralnost i odlučila se ne uplitati u ratne sukobe na strani svojih saveznica. Glavni razlog proglašavanju talijanske neutralnosti bila je upravo Austro-Ugarska. U jednoj prepisci između njemačkog cara Wilhelma II. i talijanskog kralja Viktora Emanuela II., talijanski kralj govori da Italija neće ući u rat na strani Njemačke i Austro-Ugarske jer u Rimu postoje utjecajni krugovi koji bi rado zaratili s Monarhijom pošto ona drži pod svojom vlašću krajeve na koje pretendira Italija. Kako je njemački car primio tu vijest govori činjenica da je na margini pisma talijanskog kralja napisao samo jednu riječ: "Hulja!"²⁸⁹ Talijanska neutralnost 1914. godine bila je najbolji izbor za Italiju imajući na umu ciljeve koje je vlada htjela postići. Bilo je logično da se zemlja ne uključuje u sukob na strani Centralnih sila, pošto je najveći dio njenih eventualnih teritorijalnih gubitaka trebao oštetiti Austro-

---

²⁸⁷ Ibid. 233.

²⁸⁸ Ibid. 247.

²⁸⁹ Jakovina, *Trenuci katarze*, 17.

Ugarsku. S druge strane, na spomenuti je austro-ugarski teritorij pretendirala i Srbija koja je bila u taboru Antante, te bi, ako bi Italija ušla u rat na strani Antante, sukob Srbije i Italije bio neminovan. Italiji u korist nikako nije išao opstanak Austro-Ugarske, koja joj je bila vječni takmac na Jadranu, dok joj s druge strane nije odgovaralo ni jugoslavensko ujedinjenje, jer bi u tom slučaju snažna slavenska država na Jadranu bila prepreka talijanskom širenju. Stoga je talijanska vlada od izbijanja rata 1914. godine i kroz prvu polovicu 1915. godine pregovarala i s Centralnim silama i s Antantom. Bilo je samo pitanje koja će joj strana ponuditi više i koliko će se ponuđeno slagati s talijanskim ciljevima. Kao velesila, Italija nije mogla ostati izvan svjetskog sukoba.²⁹⁰

Iako je talijanska neutralnost pogodila vlasti u Beču, novine su nastojale uvjeriti javnost kako je sve u najboljem redu, te da je talijanska pasivnost posve u skladu s odredbama ugovora iz 1882. godine. Zagrebački *Jutarnji list*, kako bi svoje čitatelje uvjerio u to, 18. kolovoza 1914. donosi neke članke ugovora s Italijom, prema kojima Italija nije dužna ući u rat, pošto je Njemačka objavila rat Francuskoj, dok bi kod obratne situacije, odnosno da je Francuska objavila rat Njemačkoj ili Austro-Ugarskoj, Italija bila dužna objaviti rat Francuskoj. Italiju se prikazuje kao *iskrenoga saveznika, u koga se doista možemo i pouzdati*,²⁹¹ te se njezina neutralnost smatra opravdanom jer *joj nije moguće drugačije postupiti*.²⁹² Talijanska pasivnost se predstavlja kao neosporna dobit za Njemačku i Austro-Ugarsku, jer je tako *saveznim centralnim vlastima moguće zadržati preko neutralne Italije kakav takav saobraćaj sa prekomorskim krajevima i nabavljati uzprkos ratnomu stanju, koje voljom Englezke vlada na svim oceanima, stanovite živežne namirnice, do kojih bi inače jedva doći mogle*.²⁹³ Osim uvjeravanja da je Italija vjerna saveznica, te da su njezini postupci u skladu s ciljevima Centralnih sila, austro-ugarska se ratna cenzura potrudila uvjeriti svoje čitatelje da se Italija neće odreći neutralnosti i pristupiti Antanti. Naravno, to je bilo potpuno krivo. Austro-ugarski i njemački političari su bili svjesni da Italija neće ući u rat na strani Centralnih sila, te da je u stvari mnogo bliža pristupanju Antanti. Italija je paralelno pregovarala sa objema zaraćenim stranama, pa se događalo da su se predstavnici Centralnih sila i Antante počeli sretati u Rimu na pregovorima s Italijom. Nijemci su pokušavali uvjeriti Talijane da barem ostanu neutralni ako već ne žele u rat na strani Njemačke i Austro-Ugarske. Austro-ugarska je ratna cenzura, uvidjevši da je javnost zabrinuta zbog talijanske neutralnosti,

---

²⁹⁰ Ibid. 18.

²⁹¹ *Jutarnji list*, God. 3., br. 848.16. listopada 1914.

²⁹² Ibid.

²⁹³ Ibid.

te da bi se vrlo lako moglo dogoditi da Italija zarati s Austro-Ugarskom, počela navoditi razloge zbog čega Italiji ne bi bilo u interesu ratovati na strani Antante. Tako se piše da je od početka ovoga rata želila Italija pobjedu trojnom savezu, jer su interesi njezini bolje vezani uz vlasti *saveza, nego entente, što je dokazano time, da Italija nije preuzela baš nikakvih obveza naprama trojnom sporazumu.*²⁹⁴ Pobjedom Centralnih sila Italija bi postala *gospodaricom dviju obala Sredozemnog mora,*²⁹⁵ te bi tada mogla *razviti trgovinu i naći blizu prodju za svoje produkte.*²⁹⁶ Ako bi Italija ušla u rat na strani Antante, time bi samo radila protiv svojih interesa, *jer niti Englez niti Francuz ne će trpiti takovu Italiju. U slučaju naše pobjede ne bi se u najgorem slučaju promienilo ravnotežje na Jadranu na štetu Italije, dočim bi na Sredozemnom moru već tim, što bi bili potisnuti naši neprijatelji, mnogo dobila.*²⁹⁷

Zagrebački list *Obzor* polazi od potpuno drugačijih pretpostavki. Smatra se da su Talijani zadovoljni što je ubijen austro-ugarski prijestolonasljednik jer je *u Italiji prevladalo mišljenje, da se sve navodne prototalijanske tendencije u susjednoj monarkiji – utvrde na granici, događaji u Trstu, antagonizam u Albaniji itd. – usredotočavaju u osobi pokojnog nadvojvode Franje Ferdinanda.*²⁹⁸ Talijansko se savezništvo s Austro-Ugarskom predstavlja samo kao kupovanje vremena, te se piše kako su Talijani zabrinuti *radi nepripravnosti Italije u sadanjem času, a i nepripravnosti eventualnih saveznika na koje Italija računa, u njima je uvjerenje, da će se ta pripravnost moći obaviti tek kroz pet šest godina.*²⁹⁹ Dok je *Jutarnji list* nastojao umiriti čitatelje vijestima kako neće doći do rata Italije i Monarhije, *Obzor* je javnosti pružio mnogo uvjerljiviju sliku odnosa dviju zemalja. Početkom ratnih operacija 1914. i stupanju na snagu cenzure, članci *Jutarnjeg list* i *Obzora* pišu gotovo na isti način.

2.6.3 Ulazak Italije u rat 1915. godine

Neuspjeh strategije manevarskog rata 1914. godine natjerao je i Centralne sile i Antantu da pokušaju pronaći nova rješenja. Nakon bitke na Marni, rat ulazi u stajaću fazu, te nijedna strana nije mogla probiti neprijateljsku obranu i zauzeti strateški važne položaje bez

---

²⁹⁴ *Jutarnji list*, God. 3., br. 757.22. kolovoza 1914.

²⁹⁵ Ibid.

²⁹⁶ Ibid.

²⁹⁷ Ibid.

²⁹⁸ *Obzor*, God. 57., br. 188. 10. srpnja 1914.

²⁹⁹ Ibid.

ogromne žrtve u ljudstvu i ratnoj tehnici. Stoga se i jedna i druga strana okreću alternativnim riješenjima – pokušajima uvlačenja drugih zemalja u rat kako bi se razvukle neprijateljske snage, te postigao ključan uspjeh. Time je bila obilježena cijela 1915. godina. Ipak, ključni je događaj godine bilo pristupanje Italije Antanti. Dugotrajno pregovaranje Italije i Antante je na kraju rezultiralo potpisivanjem Londonskog ugovora 26. travnja 1915. godine kojim su Italiji obećani znatni teritorijalni dobiti na štetu Austro-Ugarske.³⁰⁰ Ipak, talijanska se vlada suočavala s velikim problemom kojeg je povlačila objava rata – unutarnjopolitičkom krizom. Talijanska opozicija nije bila sklona ratu, te je vlada nakon potpisivanja Londonskog ugovora trebala pridobiti parlament na vođenje rata. Posebno je šakljivo za vladu bilo pregovaranje s Centralnim silama prije potpisivanja ugovora kada su Njemačka i Austro-Ugarska Italiji obećale Južni Tiroi i uspostavu Trsta kao slobodnog grada. Time bi Italija dobila sve ono što se može opravdati načelom etničkog samoodređenja, dok bi odbijanje prijedloga značilo otkrivanje talijanskih imperijalističkih namjera čime se riskirao i pad vlade.³⁰¹ Kada se većina talijanskog parlamenta izjasnila protiv rata, talijanski premijer Antonio Salandra dao je ostavku. Međutim, tada diljem Italije izbijaju demonstracije (poznatije kao *ozareni svibanj*) kojima je cilj bio uvesti Italiju u rat na strani Antante. Kako nije uspio pronaći prikladnijeg kandidata za sastav vlade, Viktor Emanuel II. je mandat za sastav vlade ponovno povjerio Salandri, a s tim se na koncu pomirila i opozicija. Italija je objavila rat Austro-Ugarskoj 23. svibnja 1915. čime se otvorila nova bojišnica na rijeci Soči.³⁰²

Dok je 1914. godine Italija prikazivana kao vjerna saveznica Austro-Ugarske i Njemačke, objavom rata 1915. sve se to okreće. Italija je postala najveći neprijatelj koji ugrožavama i sam opstanak Monarhije. Ličnost koju se u člancima najviše napada je upravo premijer Antonio Salandra. Opsuje ga se kao licemjernog državnika koji se *je izkazao kao dostojan učenik svoga velikoga zemljaka Macchiavella, jer je spremao svoje sile u doba, kad je posve sigurno i pred javnošću i pred svojom savješću bio saveznik Austro-Ugarske i Njemačke, da ih upotriebi onda, kad mu budu trebale.*³⁰³ Salandrini se postupci nazivaju izdajom koja je *karakteristična crta Salandrine kulture i latinske kulture u obće.*³⁰⁴ Talijanski je premijer pokušao uvjeriti talijansku javnost *da je monarkija "gotova",*³⁰⁵ što je daleko od istine, te će ga to potejenjivanje protivnika na kraju skupo koštati. Salandra ipak nije jedini

---

³⁰⁰ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 189.

³⁰¹ Ibid. 191.

³⁰² Ibid. 192.

³⁰³ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1130.22. svibnja 1915.

³⁰⁴ Ibid.

³⁰⁵ Ibid.

talijanski političar kojeg se napada. U člancima se, uz njega, spominju i *fanatični i opaki Sonnino*³⁰⁶ (ministar vanjskih poslova) i talijanski kralj *vjerolomni i lažljivi Viktor Emanuel*.³⁰⁷ Svibanjske demonstracije su u talijanskim gradovima bile prilično česta tema zagrebačkih novinskih napisa. One se tumače kao još jedna od nesposobnosti talijanske vlade jer dokazuju da svjetina ima velik utjecaj na vođenje vanjske politike u Italiji zbog čega talijanske državničke svako zamjeranje puku može koštati položaja. Talijansku je vladu u *rat ulica prisilila, a ta ista ulica će joj (ako rat pođe po zlu) i suditi*.³⁰⁸ Talijanski se demonstranti opisuju kao *divljaci, koji se od svojih prijatelja, indijskih Ghurka, senegalskih crnaca i azijskih Tatara razlikuju samo tim jednim, što znadu, što je civilizacija, te što naumice proti njoj griješe*,³⁰⁹ te kao ljudi kojima je mrsko sve što nije talijansko. Citiram: *To su oni ljudi, koji sa suverenim prezirom gledaju na sve, što nije latinsko, koji nelatina ne smatraju ni čitavim čovjekom, koji su u istinu uvjereni, da su pravi pravcati izabrani narod. Oni iznose pred sud Evrope i poviesti svoju starodavnu kulturu*.³¹⁰ Zagrebački novinari se vraćaju još dalje u povijest, te traže korijene ovakvom ponašanju u Rimskom Carstvu gdje se ljude ubijalo ako nekome nisu bili po volji. Talijansku se svjetinu naziva *potomcima onih Rimljana, koji su u rimskim cirkusima pružali palce, osudjivali jadne robove, stoputa bolje ljude od sebe samih na smrt, koji su se dali gaziti od šake još gorih, nego li su i sami bili, koji su bili najveći izmet, što ga je Bog u najvećem svom gnjevu stvorio*.³¹¹ Osim toga, Talijane se želi prikazati nesposobnima za bilo što, te se smatra kako sve što imaju mogu zahvaliti Austro-Ugarskoj i Njemačkoj jer sami nemaju nikakvih zasluga. Citiram: *Biesna zvierad! Da nije naših otaca, ne bi ni cesta imali, onih divnih cesta sa drvoredima od voćaka, koje su naši otcevi sagradili talijanskoj lienosti i po kojima će, ako Bog dadne i sreća junačka, i opet do mala stupati krjepka noga "barbara", da tu razpojasanu vižlad nauči, kako se ne samo u politici, nego i u privatnom životu poštuje ono, što je tuđe. Da nije Niemaca, koji su na češkim poljanama iznieli pobjedu, danas jošte ne bi bila "Italia unita"*.³¹² Iako se činilo da će Antanta mnogo dobiti ulaskom Italije u rat, nade su se izjalovile. Italija je u svibnju objavila rat samo Austro-Ugarskoj, te su Britanci i Francuzi i dalje bili sami protiv Nijemaca na zapadu. Ni otvaranje novog fronta na Soči nije polučilo željene rezultate. Austro-Ugarska je uspješno odbijala talijanske navale, a protiv Talijana su se najsrčanije na Soči borili upravo pripadnici

---

³⁰⁶ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1139.31. svibnja 1915.

³⁰⁷ *Ibid.*

³⁰⁸ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1147.8. lipnja 1915.

³⁰⁹ *Jutarnji list*, God. 4., br. 1139.31. svibnja 1915.

³¹⁰ *Ibid.*

³¹¹ *Ibid.*

³¹² *Ibid.*

slavenskih naroda svjesni da time čuvaju vlastitu zemlju od talijanskih pretenzija. Ulazak Italije u rat na strani Antante samo je slavenskim podanicima Monarhije dao razlog za borbu.³¹³

2.7 Događaji 1916. godine

Događaji iz 1915. godine u potpunosti su išli u prilog Centralnim silama. Dok na zapadu nije bilo većih borbi, na istoku su Njemačka i Austro-Ugarska Rusiju gotovo bacile na koljena kada je ruska vojska početkom svibnja poražena kod Gorlica. Linije su u potpunosti bile razbijene, te je počelo veliko povlačenje ruske vojske koje je završilo tek u rujnu nekoliko stotina kilometara istočno od Varšave. I kampanja na Balkanu je bila uspješna za Centralne sile. U listopadu se u rat uključila Bugarska, te su sa svojom novom saveznicom Njemačka i Austro-Ugarska uspjele pregaziti Srbiju, nakon čega srpska vlada i vojska bježe na Krf. Valja spomenuti i uspješnu osmanslijsku obranu Dardanela od britansko-francuske invazije. S druge strane, Antanta je uspjela privući Italiju na svoju stranu, što nije dalo rezultate kakvima su se nadali čelnici Antante. Kako bi se uspješnije oduprli Njemačkoj i Austro-Ugarskoj, državnici se Antante odlučuju za strategiju istodobne ofenzive. Ofenzive na jednom bojištu iz prijašnjih godina nisu davali rezultata, pošto su Njemačka i Austro-Ugarska graničile, te su tako mogle uspješno prebacivati postrojbe s jednog na drugo bojište prema potrebi. Planove su im donekle pokvarili Nijemci koji su željeli rat završiti 1916., te su pokušali u jednoj jedinoj bitci uništiti vojsku Antante. Zbog takvih strategija i jedne i druge strane, 1916. je bila "godina velikih bitaka".³¹⁴ U veljači Nijemci počinju napad na Verdun u nadi da će Francuzi u njegovu obranu poslati većinu svoje vojske, koju će Nijemci tamo uništiti.³¹⁵ Bitka kod Verduna je na kraju završila porazom Nijemaca i ostavkom načelnika njemačkog glavnog stožera von Falkenhayna. Bila je to ujedno i najdulja bitka Prvog svjetskog rata koja je trajala gotovo 10 mjeseci.³¹⁶ Njemački je napad na Verdun omeo planove Antante, ali su na kraju krenuli u ofenzive na oba bojišta. Na istoku su Rusi, suprotno svim njemačkim očekivanjima, u lipnju počeli ofenzivu na austro-ugarskom dijelu fronte pod vodstvom najsposobnijeg ruskog generala Brusilova, prema kojem se u historiografiji ova

---

³¹³ Herman Kaurić, *Prvi svjetski rat: više ili manje poznate činjenice*, 617.

³¹⁴ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 252.

³¹⁵ Ibid. 255.

³¹⁶ Ibid. 257.

ofenziva naziva Brusilovljevom ofenzivom.³¹⁷ Veliki su početni uspjesi potaknuli Rumunjsku da se uključi u rat na strani Antante, pretežno zbog Transilvanije koja je bila pod austro-ugarskom vlašću.³¹⁸ Prikupivši snage, Austro-Ugarska i Njemačka su do kraja 1916. uspjele okupirati Rumunjsku. Na zapadu, kako bi se oslabio njemački pritisak na Verdun, početkom srpnja, u vrijeme kada su sve moguće njemačke snage bile potrebne na istoku protiv Rusa, Britanci su krenuli u ofenzivu na rijeci Sommi gdje su prvi put u povijesti upotrebljeni tenkovi.³¹⁹ Iako je njemačka crta bila probijena, rezultati su za Antantu bili razočaravajući. Strategija "borbe do iscrpljenja" nije se pokazala dobrom, dok je njemačka obrana, usprkos početnom šoku, ipak uspjela izdržati navalu Antante. Neznatne teritorijalne dobitke Antanta je preskupo platila u ljudstvu.³²⁰ Godine 1916. dogodila se i jedina velika pomorska bitka u ratu – bitka kod Jutlanda. Od početka rata flote su bile stacionirane u svojim lukama i nisu tražile konačni obračun na moru. Nijemci su bili svjesni veličine i snage britanske flote, te znali da se njemačka flota ne može suprotstaviti cijeloj britanskoj floti.³²¹ Njemački car Wilhelm II. želio je posegnuti za flotom jedino ako rat na kopnu dođe do mrtve točke.³²² Međutim velike ljudske žrtve su ga prisilile da posegne za tim oružjem možda ranije nego što je mislio. Njemačka je strategija bila izmamiti tek dio britanske flote u otvorenu bitku. Međutim, cjelokupna britanska flota je isplovila, što se nije nikako uklapalo u njemačke planove. Dana 31. svibnja njemačka se flota sukobila tek s dijelom britanske flote, i imala uspjeha u tim borbama, ali se počela približavati i glavnina flote, te su se Nijemci dali u bijeg. Bitka je završila neriješeno, iako su Britanci imali više gubitaka od Nijemaca.³²³ Zapovjednik njemačke flote admiral von Scheer, shvativši da je uništenje njemačke flote izbjegao samo zahvaljujući sreći, odlučio je više ne pokušavati ništa slično. Zbog toga je flota do kraja rata ostala usidrena u lukama, a njemačke pomorske akcije su se ograničile na podmornički rat. Događaji godine 1916. nisu donijeli nikakve značajnije dobitke nijednoj strani, dok su se i Centralne sile i Antanta iscrpile u krvavim borbama. Zemlje su postajale sve iscrpljenije, ali nijedna nije htjela potpisati mir. Nijemci nisu mislili na mir smatrajući da vrijeme radi za njih jer su još uvijek držali pod svojom okupacijom veći dio sjeverne Francuske i zapadne Rusije, dok Antanta nije ni pomišljala na sklapanje mir dok je njezin teritorij pod okupacijom. Uzme li se to u obzir, mir je na kraju 1916. godine bio udaljeniji nego ikad prije tokom rata.

---

³¹⁷ Ibid. 260.

³¹⁸ Ibid. 264.

³¹⁹ Ibid. 261.

³²⁰ Ibid. 262.

³²¹ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 385.

³²² Ibid. 157.

³²³ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 259.

2.8 Slika saveznika 1917./1918. - Srbija

2.8.1 Srbija nakon okupacije

Nakon poraza Srbije 1915. počelo je povlačenje naroda i vojske, u srpskoj historiografiji poznatije kao "Albanska golgota". Srbi su se povlačili preko planina sjeverne Albanije do Valone, gdje ih je čekala saveznička mornarica, te ih prevezla do otoka Krfa. Međutim, samo je dio prevezen na taj način. Po dolasku na Krf, dosta je ljudi umrlo od iscrpljenosti, gladi i bolesti nakon proživljenih strahota povlačenja. Srpska se vojska na Krfu oporavila, te je krajem 1916. prebačena na Solunski front, gdje se pridružila britanskim i francuskim snagama preostalim od neuspješne galipoljske ekspedicije. Srpska je vojska tamo ostala do kraja rata.³²⁴ Solunski front, zamišljen kao sporedni front, postat će jedan od važnijih frontova Prvog svjetskog rata u završnici sukoba kada će njegov proboj početi izbacivati Centralne sile iz rata.

Dok se srpska vojska borila oko Soluna, Srbija je bila okupirana. Bugari su okupirali Makedoniju, Kosovo i Srbiju južno od Kruševca, dok je ostatak bio pod upravom Austro-Ugarske, formiran kao Generalni guverner. Srbi, koji nisu otišli sa svojim sunarodnjacima prema Krfu, bili su izvrgnuti bugarskim pokušajima asimilacije (zabrana jezika i imena), te raznim zlostavljanjima. Nije bilo dosta hrane, a bugarska je uprava neke ljude zatvarala u radne logore.³²⁵

Godina 1917. donosi velike promjene na svjetskoj političkoj sceni. Rusija, koja je Srbiji pružala najveću diplomatsku podršku, izlazi iz rata. S druge strane, u travnju se u sukob uključuju SAD, čiji je predsjednik Thomas Woodrow Wilson bio žestoki protivnik sklapanja tajnih ugovora, što se ne uklapa u srpske planove, jer je Srbiji prema Londonskom ugovoru bio obećan južni Jadran.³²⁶ Za Srbiju, koja se nadala i profitirati od rata, jedini je izlaz bio u pokušaju dogovora sa ostalim slavenskim narodima u Austro-Ugarskoj. Time je jasno da se srpska vlada odlučila za "veliko rješenje", to jest, stvaranje jugoslavenske države, koja je *de facto* trebala biti Velika Srbija. Kako bi se taj cilj ostvario, srpska vlada stupa u kontakt s Jugoslavenskim odborom, te u lipnju 1917. Ante Trumbić dolazi na Krf, gdje je bilo sjedište srpske vlade, i s Nikolom Pašićem potpisuje Krfsku deklaraciju. Iako je postignut dogovor

---

³²⁴Sima M. Ćirković, *Srbi među europskim narodima*, (Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga, 2008.), 269. (dalje: Ćirković, *Srbi među europskim narodima*)

³²⁵Ibid. 269.

³²⁶Matković, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, 45.

oko važnih stvari (naziv države, dinastija, vjera, pismo), najvažnije pitanje, kako će nova država biti uređena, nije riješeno, te je prepušteno Ustavotvornoj skupštini nakon završetka rata.³²⁷

Neuspjeh njemačke "Proljećne ofenzive" 1918. godine značio je da je propuštena zadnja prilika za dobivanje rata. Nakon toga Antanta drži sve usvojim rukama. Usporedno s bojevima na zapadu, u rujnu 1918. francuske, srpske i britanske snage konačno probijaju Solunski front i izbacuju Bugarsku iz rata.. Mjesec dana nakon Bugarske, primirje traži i Austro-Ugarska čime je za Srbiju Prvi svjetski rat bio završen.³²⁸ Trebalo je još samo pokupiti nagradu, odnosno sve južnoslavenske zemlje i narode okupiti u novu državnu zajednicu pod dominacijom Srbije, što bi bila kruna srpskih žrtvi i četverogodišnjih ratnih napora.

2.8.2 Sudbina Srbije

Kada je 1914. godine izbio rat, bila je to samo kap koja je prelila čašu. Austro-ugarske su vlasti godinama prije (točnije od Majskog prevrata kojim je došlo do smjene dinastija na srpskom prijestolju) imale problema sa velikosrpskom agitacijom na svojem teritoriju, te je samo bilo pitanje koliko će dugo Beč i Budimpešta tolerirati srpske provokacije. Kada je Srbija odbila ultimatum, a Austro-Ugarska joj objavila rat, austro-ugarske su vlasti akcije u Srbiji željele ograničiti samo na kažnjeničku ekspediciju, te bi u najgorem slučaju privremeno okupirali Srbiju. Iako su Nijemci predlagali tzv. plan *Halt-in-Belgrad* prema kojem bi austro-ugarska vojska trebala samo zauzeti Beograd kako bi se osigurala da će Srbija ispuniti uvjete iz ultimatum, on nije zaživio.³²⁹ Poslijeratna sudbina Srbije, u slučaju pobjede Centralnih sila, bila je obnavljanje srpske državnosti u nekom obliku. Austro-Ugarska nakon rata nije željela anektirati Srbiju, jer bi se suočavala s istim problemima kao u Bosni i Hercegovini. Naime, prije aneksijske krize, austro-ugarski su političari bili podijeljeni u stavovima oko Bosne i Hercegovine. Iako je strateški taj teritorij bio važan kako bi se zaštitila jadranska obala, političari su se bojali prevelikog jačanja slavenske komponente u državi. Priključenjem Bosne južnoslavenska je komponenta ojačala, ali nije došlo do nikakvih dodatnih zahtjeva. Problem bi tek nastao ako bi Monarhija odlučila anektirati Srbiju nakon rata. Tada se slavenska komponenta u Monarhiji ne bi mogla kontrolirati, te bi vjerojatno izbijale pobune u

---

³²⁷ Ibid. 47.

³²⁸ Bogdan Krizman, *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslavenske države*, (Zagreb: Školska knjiga, 1977.), 39. (dalje: Krizman, *Raspad Austro-Ugarske*)

³²⁹ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 82.

južnoslavenskim dijelovima zemlje. Sve se to trebalo izbjeći obnovom Srbije, ali vezanjem iste uz Austro-Ugarsku. Za Monarhiju bi rješenje bilo u obnavljanju Srbije kakva je bila pod dinastijom Obrenovića, kada je *de facto* bila austro-ugarski vazal.³³⁰

Prema pisanju zagrebačkih novina, nakon rata sudbina Srbije svakako ne može biti u južnoslavenskoj državi. Jugoslavensko pitanje *se može samo umjetno stvoriti*,³³¹ a razlog tomu je nesloga između južnih Slavena. U prvom redu je to zbog toga *jer je antagonizam između Srba i Bugara tako dubok, intenzivan i očajan*,³³² dok su s druge strane *trvenja između Hrvata i Srba još uvijek prilično velika*.³³³ Konstatira se da Srbija nakon rata teritorijalno neće biti ista jer će slijed rata *dovesti do toga, da Srbija u korist Bugarske znatno okrnji. Ako će se i tražiti za Srbiju kompenzacija u Sjevernoj Albaniji i u Crnoj gori, ne može se ipak odstraniti činjenica, da će se Srbija i teritorijalno i po broju žitelja umanjiti*.³³⁴ Zbog toga će Srbija znatno oslabiti, te *ne će biti sposobna za opstanak, jer ne bi mogla odoljeti pokušajima bulgariziranja, pa će zbog toga biti upućena na čvrsti savez sa Austro-Ugarskom, koja je historijski, gospodarski i geografski pozvana za to*.³³⁵ Postoje dva načina za vezanje Srbije uz Austro-Ugarsku; prvi je *rješenje ovoga pitanja u okviru krune sv. Stjepana i Deakove nagodbe, prema kojem bi ujedinjeni Hrvati i Srbi bili bi unutar jedne loyalne autonomije jaka potpora Ugarske*,³³⁶ dok je drugi način *da Srbija ostane samostalna država, koja bi imala zajedničku gospodarsku i vanjsku politiku sa Ugarskom pod vladavinom nove dinastije. Zajedničke carine i vojnički ugovori stvorili bi čvrsti savez između Srbije i monarhije, tako da bi ono, što se danas čini nemogućim, postalo samo po sebi razumljivim*.³³⁷ Koji god način izabrali, krajnja posljedica će biti vezanje Srbije uz Monarhiju, što će koristiti Srbiji, te će *ona biti vjerna i pouzdana saveznica, koja će svojom politikom u prvom redu Ugarskoj koristiti*.³³⁸

Osim problema obnove nekog oblika državnosti zemlje, Srbija ima problema i sa svojom saveznicom – Italijom koja *danas traži iz želje za osvajanjem one krajeve, na koje nema nikakvo pravo, jer su u velikoj većini jugoslavenski. Srbi su se bojažljivo pozivali na princip narodnosti i čedno podsjećivali, da je ujedinjenje Talijana pod Mazzini-em i Garibaldi-em imalo isti smisao, kao današnja nastojanja Srba. Nu srca pobornika talijanskog*

---

³³⁰ Kardum, *Suton stare Europe* 59.

³³¹ *Jutarnji list*, God. 6., br. 2022.20. listopada 1917.

³³² Ibid.

³³³ Ibid.

³³⁴ Ibid.

³³⁵ Ibid.

³³⁶ Ibid.

³³⁷ Ibid.

³³⁸ Ibid.

*imperijalizma ostala su hladna.*³³⁹ Kako bi dobili potporu za ostvarenje svojih zahtjeva, *Srbi obratili su se za pomoć "Velikoj braći" u ententi,*³⁴⁰ ali je nije dobila jer *ni u Londonu, ni u Parizu, ni u Petrogradu nisu pokazali velike sklonosti posvajati se s Italijom radi Srbije.*³⁴¹ Navodi se licemjerje sila Antante koja je koristila srpsku vojsku kada ju je trebala, a zauzvrat nije Srbiji ništa dala, te i u ovom trenutku *zadnje ostatke Srba ententa žrtvuje kod Soluna, a engleske čete povlači.*³⁴² Navode se i velike žrtve koje je srpska vojska imala u ratu, te se kritizira Antantu zbog takvog odnosa prema Srbiji čije su žrtve *tako velike prema njihovom broju, kao kad bi od Nijemaca izginulo 17 milijuna.*³⁴³ Smatrajući da će uskoro Srbi biti vezani uz Monarhiju, ratna je cenzura pisala članke ovakvog tipa kako bi na neki način pokušala privoliti i Srbe u Monarhiji i Srbe u Srbiji, da nakon rata prihvate savezništvo s dojučerašnjim neprijateljem. Ipak, poraz u ratu i raspad Monarhije su onemogućili ostvarivanje ovakvih planova.

2.8.3 Kraj rata

Nakon proboja Solunskog fronta i izbacivanja Bugarske iz rata, stvari se dalje brzo razvijaju. Centralne sile su istrošile sve svoje snage i samo je pitanje vremena kada će rat završiti. Sljedeća je na redu bila Austro-Ugarska. Najvjerniju njemačku saveznicu su osim nedostataka namirnica i skupoće pogađali i nacionalni problemi. Četiri godine su se narodi Austro-Ugarske borili za državu koju nisu smatrali svojom. Vojnici su počeli dezertirati, te se stvara *zeleni kadar*, to jest dezerteri koji su se skrivali po šumama i pljačkali kako bi se mogli prehraniti. Zbog masovnog dezertiranja vojnika krajem rata počinju se raspadati austro-ugarski frontovi.³⁴⁴ Tako talijanska vojska početkom studenog 1918. ulazi u Veneto praktično bez borbi, pošto su se vojnici počeli vraćati kućama. Istovremeno, narodi Austro-Ugarske počinju osnivati narodna vijeća, svjesni da se zemlja raspada. Tako se u Zagrebu 5. listopada 1918. osniva Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, koje postaje predstavnik južnoslavenskih naroda Monarhije. Posljednji austro-ugarski car Karlo pokušava spasiti Monarhiju, te izdaje manifest u kojem obećava preuređenje zemlje iz dualističke u trijalističku. Međutim, takvo rješenje više nikoga ne zanima jer narodi Dvojne Monarhije

---

³³⁹ *Jutarnji list*, God. 6., br. 1988.21. rujna 1917.

³⁴⁰ Ibid.

³⁴¹ Ibid.

³⁴² Ibid.

³⁴³ Ibid.

³⁴⁴ Matković, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, 52.

žele svoje države. Dana 29. listopada 1918. Hrvatski sabor raskida sve državnopravne veze s kraljevinom Ugarskom i carevinom Austrijom, te je stvorena Država Slovenaca, Hrvata i Srba. Nakon 400 godina Habsburško je carstvo nestalo.³⁴⁵

Iako je rat bio završen, novonastala Država SHS je imala brojne probleme. Bila je nepriznata, dok su Talijani nadirali sa zapada, te zauzimali hrvatske i slovenske krajeve, čak i one koji im nisu bili obećani Londonskim ugovorom. Kako nije imala vlastitu vojsku, Država SHS se nije mogla suprotstaviti, a čak i da je to bila u mogućnosti, izazvala bi reakciju ostalih članica Antante. Ponestavši im izbora, Narodno vijeće SHS poziva srpsku vojsku kako bi se suzbilo nadiranje Talijana.³⁴⁶

Početak listopada 1918. godine u novinama nestaje ratne cenzure, te se počinje otvoreno pisati o smrti Austro-Ugarske, makar je ona još formalno postojala. Ulaskom srpske vojske u Zagreb, Srbi se počinju veličati i slaviti kao braća, te se i u novinama iskazuje zahvalnost srpskoj vojsci *koja je za naše oslobodjenje prolila rijeke krvi i herojski podnijela nadčovječne žrtve.*³⁴⁷ Veliča se bratimljenje Hrvata i Srba. Citiram: *Sa srpskom zastavom naprijed, vojnom glazbom, uz klicanje gradjana, domaćih oficira i vojnika, kojih je bivalo na svakom koraku sve više, krenula je svečana povorka preko Zrinjskog trga na Jelačićev. Uzvici: Živila srpska vojska, živio kralj Petar. Živio Pašić, neprekidno su prilamali vazduh, a kao odgovor od strane srpskih oficira: Živila Hrvatska, živili braća Hrvati, živila Jugoslavija.*

Završetkom rata počinje se misliti na obnovu života. Kako je Srbija, koja je u ratu bila poharana i razrušena, u novinama se pojavljuju članci koji pozivaju na pomoć Srbiji *gdje hara španjolska pošast.*³⁴⁸ Piše se kako je *vrijeme zabava i parada je prošlo,*³⁴⁹ te da sada treba *narodno jedinstvo dokazati manje svečanim i bučnim, ali korisnijim i snažnijim načinom u ozbiljnom i realnom radu i ličnim žrtvama i odricanjima.*³⁵⁰ Spominju se zločini koji su počinjeni u Srbiji za vrijeme okupacije kada je *neprijateljska okrutnost i pohlepa išla je tako daleko, da nije iz Srbije odvušla samo hranu i živež i sve stvari od vrijednosti, već je odnijela i ono, što je potrebno bolnima i nemoćnima. Neprijatelj je opljačkao i bolnice i odnio sav sanitetski material iz Srbije.*³⁵¹ Smatra se kako je dužnost svakog Hrvata, *da čim prije*

---

³⁴⁵ Ibid. 56.

³⁴⁶ Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918-2008.* (Zageb: Novi Liber, 2008.), 16.

³⁴⁷ *Jutarnji list*, God. 7., br. 2497.10. studenog 1918.

³⁴⁸ *Jutarnji list*, God. 7., br. 2511.27. studenog 1918.

³⁴⁹ Ibid.

³⁵⁰ Ibid.

³⁵¹ Ibid.

*pomognemo braći i da pridonesemo sve što možemo, da spasimo sinove zemlje, u kojoj je već toliko harala crna smrt i koja je pridonijela tolike žrtve za našu zajedničku slobodu. I to je još više nego dužnost: To je zajednički osjećaj boli i patnje, najsvetiji dokaz narodnog jedinstva.*³⁵² Nekoliko dana nakon izlaska ovakvih članaka Hrvatska ulazi u novu državnu zajednicu sa Srbima, te počinje represija zbog čega je nestalo ovakvog entuzijazma u narodu zbog raspada Austro-Ugarske. Posebno su od te represije trpili oni jugoslavenski državljani koji su se silom prilika zatekli u austro-ugarskoj vojsci za vrijeme rata. O tome govori Pero Blašković, bivši časnik austro-ugarske vojske, u vrijeme stvaranja Banovine Hrvatske 1939. godine: "Kultus zaveden poslije Ujedinjenja da se govori ogavno o svima nama koji smo se borili na raznim ratištima pod Monarhijom, kao da smo radi toga izdajice i crno-žute hijene mora neminovno prestati. Ne samo to, nego ne može biti ni da se veliča samo Kajmakčalan, Crni Vrh i Mačkov Kamen, a da se zaboravi na Soču, na Karpate ili na Volhiniju, gdje su se pripadnici našega naroda često borili kao lavovi i ostavili tamo svoje kosti. Nisu se borili za Habsburga ili crnožute zastave, već za svoj život i radi svoje građanske dužnosti."³⁵³ Ovakve su stvari bile samo početak represija u svrhu pretvaranja nove države u Veliku Srbiju.

2.9 Slika saveznika 1917./1918. - Rusija

2.9.1 Rusija u zadnjim ratnim godinama

Nakon velike njemačke ofenzive Gorlice-Tarnow, ruska je vojska bila razbijena. Nijemci su osvojili Varšavu i odbacili Ruse nekoliko stotina kilometara istočno od grada. Konačno se u rujnu fronta stabilizirala. Rusko je *Veliko povlačenje* trajalo od početka svibnja do rujna.³⁵⁴ Nakon ogromnih ruskih gubitaka, Njemačka i Austro-Ugarska su smatrale da više nikada Rusi neće moći nadoknaditi gubitke iz te bitke. Međutim, ruski car Nikola II. nije ni pomišljao na predaju.³⁵⁵ Kako je bilo dogovoreno sa ostalim saveznicima, Antanta je odlučila napasti Centralne sile istovremeno na više mjesta kako bi na taj način probila neki od frontova, te osigurala pobjedu u ratu.

U skladu s tim dogovorom, 4. lipnja 1916. godine započela je Brusilovljeva ofenziva na jugozapadnom dijelu fronta, prema Austro-Ugarskoj, koja je okarakterizirana kao

---

³⁵² Ibid.

³⁵³ Hameršak, *Tamna strana Marsa*, 280.

³⁵⁴ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 248.

³⁵⁵ Ibid. 249.

najslabija karika Istočnog fronta.³⁵⁶ Brusilov je silovitim napadima uspio probiti austro-ugarske linije, u čemu mu je pomoglo i masovno dezertiranje austro-ugarskih vojnika (većinom Čeha). Ipak, ruska vojska nije nastavila sa sjajnim uspjesima iako je, uzmemo li u obzir velike ofenzive Antante 1916. godine, Brusilovljeva ofenziva bila najuspješnija. Linija fronte je pomaknuta za stotinjak kilometara zapadno, potaknula ulazak Rumunjske u rat, te je uništen veći dio austro-ugarske vojske na istoku (400.000 zarobljenika i 600.000 poginulih). Međutim, ovi su uspjesi preskupo plaćeni gubicima u ljudstvu. Ruska je vojska imala preko milijun ranjenih, ubijenih i zarobljenih.³⁵⁷

Godina 1917. bila je ključna za Rusiju. Iscrpljena teškim ratnim teretima, zemlja više nije mogla izdržati dodatne napore, pogotovo iz razloga što se ratu kraj nije ni nazirao. Uz to veliki je dio zemlje bio pod okupacijom Centralnih sila. Sve ovo dovodi do preokreta 1917. i izbijanja dviju ruskih revolucija: Februarske i Oktobarske, od kojih je potonja obilježila svijet gotovo do kraja 20. stoljeća. Ruska je vojska bila u kaosu. Zapovjedni je lanac gotovo nestao, a ljudski su gubici bili ogromni.³⁵⁸ U srpnju 1917. Rusi kreću u zadnju ofenzivu u ratu (ofenziva Kerenskog), koja nije postigla ništa zbog neposluha i masovnog bijezanja vojnika.³⁵⁹ Za Rusiju su dani bili odbrojani, te je bilo samo pitanje vremena kada će ona izaći iz rata. Ovo se i dogodilo 3. ožujka 1918. u Brest-Litovsku gdje su Centralne sile potpisale separatan mir s Rusijom, te je ona izašla iz rata, opterećena unutarnjim problemima koje je trebalo riješiti.³⁶⁰ Za Centralne sile je izlazak Rusije iz rata stigao u posljednji trenutak. Završetak ratnih operacija na istoku je značio rasterećenje milijuna vojnika koji su sada bili slobodni za pokušaj proboja na zapadu. Ovo je za Nijemce bila posljednja prilika za dobivanje rata.

2.9.2 Februarska revolucija

Ratne teškoće i nedostatak osnovnih životnih potrepština od svih su se zaraćenih zemalja najjače osjećale u Rusiji. Rat je u potpunosti uništio rusku privredu. Sva je proizvodnja stala, dok su željezničke mreže bile preopterećene zbog transporta vojnika i

---

³⁵⁶ Ibid. 263.

³⁵⁷ Ibid. 266.

³⁵⁸ Kardum, *Suton stare Europe* 294.

³⁵⁹ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 489.

³⁶⁰ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 373.

materijala do fronte. Revolucionarno se raspoloženje sve više osjećalo, na što su utjecali i socijalisti.³⁶¹

Dana 8. ožujka (23. veljače) izbile su spontane demonstracije građana u Petrogradu jer je u gradu ponestalo kruha. Masa ljudi se sve više povećavala jer su se počeli pridruživati radnici iz tvornica, te se povorka počela kretati prema središtu grada. Masa je zauzela Finski kolodvor i oslobodila zatvorenike iz Petropavlovske tvrđave.³⁶² Ključni događaj se zbio dana 12. ožujka (27. veljače) kada je vlada poslala vojsku na demonstrante. Međutim, petrogradski se garnizon pobunio, odbio izvršiti naređenje, te se pridružio pobunjenicima. Bilo je jasno da carističku vladu više nitko ne sluša. Nakon toga su formirana dva suprotstavljena tjela vlasti: s jedne strane Petrogradski sovjet u kojem su glavnu riječ vodili socijalisti i revolucionari, a s druge su strane političari iz Dume formirali Privremenu vladu na čelu s knezom Lavovim. U toj je vladi kasniji premijer Aleksandar Kerenski, socijalist, dobio poziciju ministra pravosuđa. Dana 15. ožujka (2. ožujka) car Nikola II. Romanov je abdicirao, te je Rusija proglašena republikom.³⁶³

Kako su sve veze s Rusijom u vrijeme revolucije bile u kolapsu, tako vijesti o revoluciji nisu na vrijeme došle do Zagreba. Zagrebački *Jutarnji list* spominje prve vijesti o revoluciji tek 16. ožujka, dakle nakon što je ruski car Nikola II. abdicirao. U početnim člancima o Rusiji se javljaju samo vijesti o demonstracijama, ali se ništa sa sigurnošću još nije znalo. Kako bi svojim čitateljima dali nekakvih naznaka da se nešto događa u Rusiji, ali da se ne zna točno novine pišu kako je *Rusija zemlja zagonetnih revolucija, ali te revolucije nemaju ništa zajedničkoga s revolucijama zapada. Uzroci ruskog revolucionarizma nejasni su i nerazumljivi i s historijskog i sa sociološkog stanovišta.*³⁶⁴ Članci o pravom stanju stvari u Rusiji se pojavljuju tek krajem mjeseca ožujka. Tako se počinje pisati da *razvoj događaja u Rusiji postaje usprkos svoje zamršenosti ipak sve jasniji, te kako se u nutrini ove goleme države obavlja proces rastvaranja nevaljaloga i preživjeloga sustava i da se na neredu – stvara novi red i poredak.*³⁶⁵ Revolucijom su u tadašnjem vrhu, kako Njemačke, tako i Austro-Ugarske, oživjele nade da će Rusija potpisati separatan mir s Centralnim silama, te tako oslabiti Antantu. To se tada prikazivalo i u novinama. Smatra se kako *stara Rusija više ne postoji, - ona Rusija, koja je branila sarajevsko umorstvo, 1914. mobilizovala, a 1916.*

---

³⁶¹ Ibid. 305.

³⁶² Ibid. 305.

³⁶³ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 456.

³⁶⁴ *Jutarnji list*, God. 6., br. 1799.16. ožujka 1917.

³⁶⁵ *Jutarnji list*, God. 6., br. 1804.21. ožujka 1917.

*podrugljivo odbila mirovnu ponudu. S novom Rusijom želi Njemačka čim prije živjeti u miru, koji je sagrađen na osnovi časnoj sa obadvije strane. Pad cara Nikolaja znači slom one pustolovne carističke politike, koja je dovela do rata s Njemačkom. Demokratska Rusija lakše će se sporazumjeti s demokratskom Njemačkom. Njemački narod ne želi ruskom narodu oteti zadobivenu slobodu, što više, njemački narod će nastojati, da Rusija bude čvrsti i sugurni grudobran mira, da se postigne zbliženje ovih dvaju naroda, koji su upućeni na dobro susjedstvo.*³⁶⁶

Februarska se revolucija u zagrebačkim novinama želi predstaviti kao djelo sila Antante. Prema napisima u novinama, Antanta nije zadovoljna ruskim angažmanom u ratu, te je odlučila u revoluciji srušiti ruskog cara, kako bi dovela na vlast ljude koji će nastaviti rat. Od svih članica Antante, za revoluciju je najviše odgovorna Velika Britanija, te se smatra kako je *car Nikola je izgubio krunu zbog neogranične požude Velike Britanije za vlašću, koja obara u bezdno i saveznoga vladara, ako se usudjuje, da se protivi britskim imperijalističkim interesima, te i predpostavlja interese vlastite zemlje.*³⁶⁷ Smatra se da se silama Antante plan obio o glavu jer *ruska demokracija, koja se sigurno ne zanaša imperijalističkim utopijama carističke politike, sigurno će uvidjeti, da neprijatelji Rusije imaju prema ruskom narodu daleko slobodumnije i prijateljskije namjere, nego li njezini saveznici.*³⁶⁸ Ovakvo je prikazivanje Rusije kao zemlje koja će sasvim sigurno sklopiti mir s Centralnim silama trajalo otprilike mjesec dana nakon izbijanja Februarske revolucije. Kako se separatan mir s Rusijom nije sklopio glavni je problem bio u ruskoj vladi koja je otežavala mirovne pregovore. Piše se kako *ruski narod može već sutra imati mir, ako odbaci svaku dvoličnost u vanjskoj politici, ali mi ne kanimo ruskom narodu, nadoknaditi ono, što mu je zgriješio prijašnji vladar.*³⁶⁹ Iz ovog je citata vidljivo kako se smatra da se Rusija još nije riješila utjecaja Antante, te da zbog nje i dalje vodi rat. Februarska je revolucija bila samo uvod u ono što će tek uslijediti – Oktobarsku revoluciju, koja je ostavila još dublji trag i iznjedrila novi politički sustav.

---

³⁶⁶ *Jutarnji list*, God. 6., br. 1814.31. ožujka 1917.

³⁶⁷ *Jutarnji list*, God. 6., br. 1801.18. ožujka 1917.

³⁶⁸ *Jutarnji list*, God. 6., br. 1814.31. ožujka 1917.

³⁶⁹ *Jutarnji list*, God. 6., br. 1842.28. travnja 1917.

2.9.3 Oktobarska revolucija

Nakon Februarske revolucije, kada je masa prisilila cara na abdikaciju, smatralo se da su svi problemi Rusije riješeni. Stupanjem na čelo privremene vlade poboljšala se opskrba gradova hranom što je donekle umirilo mase. Ipak, glavni zahtjev ruskih građana, izlazak Rusije iz rata, nije ostvaren. Privremena vlada nije željela istupiti iz rata još uvijek smatrajući da Rusija može ostvariti ratne ciljeve – poraz Njemačke i Austro-Ugarske i dobivanje kontrole nad tjesnacima Bospor i Dardaneli. Vojska je i nakon revolucije bila u kaosu, te je teško izdržavala ratne napore. Za ruske unutarnje probleme nijednu zemlju nije bilo briga. Njemačkoj i Austro-Ugarskoj takva je situacija odgovarala jer je slabila ionako slabu Rusiju, dok sile Antante nije bilo briga sve dok je Rusija ostala u ratu i nije potpisala separadni mir. U srpnju je ruska vojska krenula u *ofenzivu Kerenskoga*, posljednju rusku ofenzivu u ratu, koja je završila neuspjehom.³⁷⁰

Teško stanje u Rusiji omogućilo je povratak u zemlju Vladimira Iljiča Lenjina, vođe ruskih boljševika, koji je za vrijeme Februarske revolucije boravio u Švicarskoj zbog represije carističkih vlasti. U povratku u Rusiju boljševicima su pomogle njemačke vlasti, znajući za boljševički program rušenja demokracije i uspostave diktature proletarijata.³⁷¹ Kada bi Lenjin uspio u svom naumu preuzimanja vlasti, Rusija bi još više oslabila, te bila prisiljena potpisati separadni mir s Centralnim silama. Prvi pokušaj državnog udara neslavno je propao, dok je Lenjin morao pobjeći u Finsku kako bi izbjegao uhićenje.³⁷² Vratio se tek u listopadu 1917. godine. Propašću *ofenzive Kerenskoga* Rusija je bila u težem stanju nego ikada. Industrija nije radila, padala je vrijednost novca, te su se ponovno pojavile poteškoće u opskrbi gradova hranom. Uz sve to, Rusijom se širila boljševička propaganda o rješenu agrarnog pitanja, što je samo pogoršalo već prilično kaotičnu situaciju u zemlji. Dana 1. studenog Lenjin je objavio članak pod imenom *Pismo drugovima* kojim je pozvao na državni udar.³⁷³

U noći sa 6. na 7. studenog 1917. Petrogradski je garnizon, odan boljševicima, zauzeo ključne pozicije u gradu (kolodvori, elektrane, telefonske centrale), a krstarica *Aurora* je dala znak za početak napada na *Zimski dvorac*, sjedište Privremene vlade. Posljednji branitelji

---

³⁷⁰ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 362.

³⁷¹ Kardum, *Suton stare Europe* 311.

³⁷² Ibid. 315.

³⁷³ Ibid. 317.

dvorca su se predali u noći sa 7. na 8. studenoga. Od tada je sva vlast bila u rukama Lenjina i boljševika.³⁷⁴

Kao i u vrijeme prethodne revolucije, malo je bilo vijesti koje su stizale iz Rusije, pa je tako i zagrebački tisak raspolagao ograničenim informacijama. Članci pišu kako *Rusija proživljava jedan takav preporod, za kakav su drugi narodi trebali stoljeća,*³⁷⁵ te kako *nitko ne može znati danas, šta će se u Rusiji sutra dogoditi.*³⁷⁶ Stanje u Rusiji i nova revolucija se uspoređuje s Francuskom revolucijom iz 1789., ali je razlika u tome što je *medjunarodni položaj ruske revolucije ipak je posve drugi, nego onaj francuske. Ruska se revolucija ne mora boriti sa toliko neprijatelja, kao francuska, nju su sa najvećim veseljem pozdravile baš s njom zaraćene vlasti.*³⁷⁷ Isto se tako naglašava kako se u Rusiji još uvijek vode borbe između pristaša Privremene vlade i boljševika, te kako je *gospodar je sada situacije u Petrogradu Lenjin, a tko će biti sutra, teško je predvidjeti. Kerjenski, koji je tek pred kratko vrijeme izdržao borbu sa generalissimusom Kornjilovom, nekud se je sklonuo, dočim su njegovi ministarski drugovi, medju ostalima i Tereščenko, bačeni u tamnicu.*³⁷⁸ Kada je izbila Februarska revolucija, novine su pisale kako je samo pitanje vremena kada će se sklopiti mir, te da će taj mir, zbog demokratske vlasti u Rusiji, biti trajan. Kod Oktobarske revolucije je potpuno suprotna situacija. Austro-ugarske vlasti, zbog programa boljševika koji osuđuje carski poredak, te se zalaže za jednakost, ne vjeruju Lenjinu i njegovim pristašama. Tako se piše da *Lenjin i njegovi drugovi mogu dakle mirovnu ideju samo kompromitirati, mir, koji bi se sklopio s njima, ne bi bio stalan i čvrst.*³⁷⁹ Novinari svoje čitatelje žele uvjeriti kako su Centralne sile sklone miru, ali se *ne mogu se upustiti u mirovne pregovore s Rusijom sve dotle, dok ne budu znale s kim će pregovarati, jer danas za sklopljeni mir u ime Rusije može jednako jamčiti isto tako Lenjin, kao i Kerenskij, ili Kaledjin, ili već koji drugi poglavica od onih pet ili šest vlada, koje se danas nalaze u Rusiji.*³⁸⁰ Razdirana položajem vojske na fronti, te početkom građanskog rata između boljševika i njihovih protivnika boljševička će Rusija ubrzo zatražiti primirje s Centralnim silama.

---

³⁷⁴ Ibid. 319.

³⁷⁵ *Jutarnji list*, God. 6., br. 2044.15. studenog 1917.

³⁷⁶ Ibid.

³⁷⁷ Ibid.

³⁷⁸ *Jutarnji list*, God. 6., br. 2037.9. studenog 1917.

³⁷⁹ *Jutarnji list*, God. 6., br. 2044.15. studenog 1917.

³⁸⁰ *Jutarnji list*, God. 6., br. 2054.26. studenog 1917.

2.9.4 Mir u Brest-Litovsku i poslijeratna Rusija

Odmah po preuzimanju vlasti u Rusiji, boljševici donose *Dekret o miru*, što je značilo mir Rusije s Centralnim silama bez odšteta i aneksija. Već 20. studenog je Trocki, tadašnji komesar za vanjske poslove poslao notu silama Antante i neutralnim zemljama, koje to prenose Centralnim silama, o promjeni vlade u Rusiji, te ih pozvao na potpisivanje mira.³⁸¹ Boljševička je vlast, bez obzira na sve, odlučila svoju zemlju izvesti iz rata koji je, prema njihovom mišljenju, bio imperijalistički.

Sile Antante nisu odgovorile na notu boljševičke vlade, dok su Centralne sile pristale na početak mirovnih pregovora, te su 20. prosinca započeli pregovori u Brest-Litovsku između Rusije s jedne i Centralnih sila s druge strane.³⁸² I jedna i druga strana su željele sklopiti mir čim prije, ali su se pregovori sveli na taktičko nadmudrivanje suparnika. Cilj pregovora nije bio samo postizanje mira, već i stjecanje što boljih pozicija za širenje vlastite ideologije ili sprečavanje protivničke. Odmah po preuzimanju vlasti Lenjin donosi *Deklaraciju o pravu naroda Rusije* po kojoj neruski narodi imaju pravo na odcjepljenje.³⁸³ Tako se nadao da će drugdje pobuditi revolucionarne pokrete. Pravo naroda na samoodređenje bio je jedan od ruskih zahtjeva na početku pregovora u Brest-Litovsku. Na njihovo iznenađenje, prijedlog su prihvatili i predstavnici Centralnih sila, ali iz svojih razloga. Ako se neruski dijelovi Rusije odcijepi od Rusije, stvorit će se manje države koje će biti pod utjecajem Njemačke i Austro-Ugarske, te će služiti kao tampon zona od širenja boljševičkih ideja prema Njemačkoj.³⁸⁴ Pregovori su se na koncu prelomili na Ukrajini koja je bila žitnica Ruskog Carstva, a čije su resurse željele i jedna i druga strana.³⁸⁵ Nakon što je Trocki, vođa ruske delegacije, odbio priznati Ukrajinu, dana 10. veljače je napustio mirovne pregovore. Kako nije postignut dogovor, njemačka je vojska 18. veljače krenula u daljnje napredovanje.³⁸⁶ Otpora nije bilo, pošto je većina ruske vojske već bila demobilizirana. Bilo je jasno da se mir mora uskoro potpisati, u protivnom je u pod znak pitanja dolazio i sam opstanak boljševičke Rusije. Nakon što je njemačka vojska napredovala gotovo 250

---

³⁸¹ Kardum, *Suton stare Europe*, 320.

³⁸² Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 562.

³⁸³ Kardum, *Suton stare Europe*, 319.

³⁸⁴ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 564.

³⁸⁵ Ibid. 565.

³⁸⁶ Kardum, *Suton stare Europe*, 334.

kilometara prema istoku, Rusi su pristali na pregovore, te je 3. ožujka 1918, godine potpisan mir u Brest-Litovsku kojim je Rusija izašla iz rata, ali se morala odreći ogromnih teritorija.³⁸⁷

Članci o Rusiji nakon primirja i početka mirovnih pregovora u Brest-Litovsku su prilično realno opisivali situaciju u Rusiji. Zbog Lenjinove deklaracije o pravu naroda na samoodređenje, *Jutarnji list* piše kako se time samo zakomplicirala ionako već teška situacija u Rusiji, te kako *Rusija Lenjina i Trockija ratuje sa Rumunjskom, Finskom, Ukrajinom, poljskim legionarima a gotovo i sa Švedskom i Japanom. Dakle mjesto dosadašnjih neprijatelja s kojima hoće Trockij sa sklapa mir, već se pomalja na obzoru pola tuceta novih neprijatelja. Ovi novi nisu ništa manje opasni od Njemačke i naše monarhije. Perspektiva je grozna i crna. Groznija ne može se ni zamisliti.* Opisuje se stanje u Rusiji: *Kase su prazne, privatno imanje se plijeni, usred bijela dana pljačkaši krađu državnu poštu, ubice Šingareva i Koškina još se slobodno šetaju, krv se proljeva više nego za Brusilovljeve ofenzive, narod umire u masama od gladi, lična nesigurnost nije nikada bila veća, pljačkaši i razbojnici slave svoje divljačke orgije, vojska se raspada...* Za takvo se stanje okrivljuju Lenjin i Trocki koje novinari nazivaju *fanaticima jedne nove vjere koji vjeruju, da će usrećiti ljudstvo, čovječanstvo i svoj narod.* Zbog takve se situacije u Rusiji smatra da je samo pitanje vremena kada će se potpisati mir.

Prekid mirovnih pregovora u Brest-Litovsku bio je prilično popraćen u zagrebačkim novinama. Austro-Ugarskoj je hitno trebao mir, jer je situacija u državi bila kritična. Samo je velika represija držala zemlju na okupu u kojoj je raslo revolucionarno raspoloženje. Novinari su razlog prekida mirovnih pregovora tražili u Njemačkoj, se ne optužuje boljševike za prekid pregovora, već Nijemce: *Sada će triumfirati svi, koji stavljaju život naroda samo na pravo bajuneta i topova. Oni će biti ponosni jer su njihove metode pobjedile. A imadu li razloga, da toliko triumfiraju? Da goloruki narod mora prihvatiti sve, što od njega traži njegov oružani i jači neprijatelj, to se samo po sebi razumije. Ali je li bilo mudro i opravdano upotrebiti prema jednom narodu ovakvu silu, to će se tek u budućnosti vidjeti. Kada su Kühlmann i Czernin pošli u Brest-Litovsk, oni su obećali svojim narodima da će sklopiti mir sporazumno. A je li sporazuman mir, koji se sada sklapa s Rusijom? Ne, to je pobjednički mir i upravo onakav kakav su zamišljali pangermanski generali i pruski junkeri. Ovaj mir usadit će strašnu klicu mržnje u srce ruskog naroda, a na zapadu će raspiririti nove mržnje i strasti protiv centralnih vlasti. Da li će ovakav mir biti dugotrajan, a naročito da li će nas približiti općem miru, koji*

---

³⁸⁷ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 575.

želi čitavo čovječanstvo, to je vrlo dvojbeno. U njemačkom carstvu zavladao je imperijalizam u prvim redovima. Za sada nema njemački narod dovoljno snage, da ga obori.³⁸⁸ Ipak, članci ovakvog tipa nisu bili česti. Ovo je bio samo iskaz ogorčenja jer se nije potpisao mir na istoku koji je Austro-Ugarskoj bio nužniji nego Njemačkoj.

Nakon potpisivanja mira, novinski se članci nisu bavili toliko samim odredbama ugovora, već se postavljalo pitanje stabilnosti mira i poštivanja odredbi ugovora od strane boljševika. Smatra se kako *ovaj mir nije ono, za čim smo mi nekada čeznuli. Kad vidimo ovaj mirovni ugovor, onda se u nama radja jaka sumnja, hoće li ovaj mir biti trajan. Boljševici će se naravno tužiti na njemačko radništvo, da im je u zadnjem i odlučnom času otkazalo svoju pomoć.*³⁸⁹ Bez obzira na sve, ističe se važnost mir s Rusijom jer je *klanje ljudi barem na istoku prestalo,*³⁹⁰ zbog čega su *Austro-Ugarskoj slobodne obje ruke, tako, da obim rukama možemo udariti na neprijatelja, koji jošte nisu skloni miru.*³⁹¹

Nakon potpisivanja mira u Brest-Litovsku članci o prilikama u Rusiji postaju rijetki, te se pažnja preusmjerava na događaje na zapadu gdje se odlučivalo o ishodu rata. Ipak, novine donose vijesti o *strahovladi boljševika.*³⁹² Smatra se kako boljševičko preuzimanje vlasti u Rusiji loše, te da zemlja nije ništa drugačija nego je bila pod carističkim režimom. Mjere koje su uvele boljševičke vlasti nisu ništa novo jer *sve boljševičke mjere već su u svoje doba upotrijebljene od gubernera i gradskih kapetana carske ere.*³⁹³ Navodi se kako je jedina razlika u tome *što se sada veli "proturevolucija" a onda se je govorilo "revolucija".*³⁹⁴ Nakon izlaska iz rata, ruski su problemi tek počinjali. U zemlji je buknuo krvavi građanski rat, koji je završio učvršćivanjem komunističke vlasti. Nakon godina obnove Rusija se, odnosno kasnije pod imenom SSSR, ponovno vratila na položaj svjetske sile kakav je uživala prije Prvog svjetskog rata.

---

³⁸⁸ *Jutarnji list*, God. 7., br. 2142.24. veljače 1918.

³⁸⁹ *Jutarnji list*, God. 7., br. 2152.6. ožujka 1918.

³⁹⁰ Ibid.

³⁹¹ Ibid.

³⁹² *Jutarnji list*, God. 7., br. 2114.27. siječnja 1918.

³⁹³ Ibid.

³⁹⁴ Ibid.

2.10 Slika saveznika 1917./1918. – Velika Britanija

2.10.1 Velika Britanija u drugoj polovici rata

Početak rata Velika je Britanija bila jedina koja nije imala uvedenu opću vojnu obvezu. Zbog toga je svoje ratno djelovanje morala svesti na pomorske akcije i na akcije BEF-a koji je odmah poslan u Francusku. Svjesni da će rat zahtijevati ogromne ljudske resurse, kako u ratnoj industriji, tako i na frontu, britanska je vlada bila primorana uvesti opću vojnu obvezu, zbog koje je Velika Britanija mogla krenuti u kopnene bitke većeg intenziteta tek krajem 1915. godine.

Britanci kreću u akciju 1916. godine. Kako je već bilo dogovoreno između vlada sila Antante, prestat će se s ograničenim ofenzivama i napast će se Njemačku i Austro-Ugarsku istovremeno sa svih strana. U skladu s time, Britanci su isplanirali pokušaj proboja na rijeci Sommei. Iz današnjeg kuta gledanja čini se kako je pokušaj proboja na rijeci Sommei bila vrlo čudna odluka britanskog glavnog stožera. Taj je dio bio među najutvrđenijim položajima na Zapadnoj frontu, a sastojao se od gustih šumaraka, jaraka i utvrđenih sela.³⁹⁵ S druge strane, njemački napad na Verdun u veljači 1916. znatno je smanjio planiranu francusku pomoć britanskom napadu, te su od planiranih 39 divizija poslali 22. Britanskom se vodstvu to nije činilo pretjerano važnim, jer su kod Somme planirali započeti novu strategiju iscrpljivanja, što znači da će napad početi jakim artiljerijskim bombardiranjem nakon kojeg će slijediti napredovanje pješništva.³⁹⁶ Napad je započeo 1. srpnja, te su već prvog dana ofenzive britanski gubici bili ogromni. Borbe su se nastavile sve do mjeseca studenog, a tokom kampanje poginulo je 420.000 britanskih i 194.000 njemačkih vojnika.³⁹⁷ Iako je Sommea bila pobjeda Antante, teritorijalni gubici nisu mogli opravdati velike ljudske žrtve. Nijemci su bili prisiljeni skratiti liniju fronte, te su tražili druge načine kako da iscrpe britanske snage.³⁹⁸

Godina 1917. je bila teška za Veliku Britaniju. Nakon neuspjeha u bitci kod Jutlanda Nijemci ponovno proglašavaju neograničeni podmornički rat. Za Veliku Britaniju, koja je ovisila o uvozu hrane i opreme i Sjedinjenih Država to je moglo značiti propast.³⁹⁹ Osim toga, Antantu su potresli i događaji u Rusiji. Nakon dvije revolucije Rusija je bila na koljenima i bilo je jasno da neće još dugo moći ostati u ratu. Kada je početkom 1918. potpisan separatni

---

³⁹⁵ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 266.

³⁹⁶ Ibid. 267.

³⁹⁷ Ibid. 266.

³⁹⁸ Ibid. 270.

³⁹⁹ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 301.

mir Rusije s Centralnim silama, bilo je jasno da će se Nijemci svom snagom baciti na Britance i Francuze na zapadu u nadi da će dobiti rat. Jedna svijetla točka ratne 1917. godine bila je ulazak SAD-a u rat koje su svojim ogromnim resursima, kako ljudskim, tako i industrijskim, mogle biti prevaga koja je trebala Antanti. Ipak, Amerikancima je trebalo vremena da obuče vojnike i pošalju ih u Europu.⁴⁰⁰

U proljeće 1918.⁴⁰¹ Nijemci kreću u veliku ofenzivu na zapadu u kojoj su u početku imali uspjeha, ali nisu uspjeli poraziti Antantu prije dolaska američkih vojnika. Nakon toga Antanta počinje potiskivati Nijemce i postaje jasno da je samo pitanje vremena kada će rat završiti.⁴⁰² Uz uspjehe na zapadu, i na Solunskom bojištu dolazi do proboja.⁴⁰³ Centralne sile potpisuju kapitulaciju, a zadnja od njih to čini Njemačka. Nakon završetka ratnih operacija, počele su pripreme za buduću mirovnu konferenciju gdje će Velika Britanija, kao pobjednica u ratu, imati vrlo važnu ulogu.

2.10.2 Pitanje mira

Tokom rata se nekoliko puta pokušalo potaknuti mirovne pregovore i okončati rat. Međutim, svaki je od tih pokušaja završio neuspjehom. Prvi pokušaj poticanja pregovora došao je od strane američkog predsjednika Wilsona već 5. kolovoza 1914. godine. Nažalost, pokušaj je propao zbog provedbe ratnih planova zaraćenih strana. Nijemci su pobjeđivali u Francuskoj, Austrija je htjela slomiti Srbiju kao osvetu za ubojstvo Franje Fredinanda, Britanci su se željeli riješiti Njemačke kao pomorske sile, a Rusi su još pobjeđivali na istoku (prvi su poraz pretrpjeli kod Tannenberga). Zbog toga je ideja mirovnih pregovora bila izrazito nepopularna u Europi.⁴⁰⁴

Nakon velikih bitaka 1916. godine i iscrpljenosti i jedne i druge strane Njemačka je ponudila mir Antanti. Međutim, ta je ponuda bila samo dio njemačke taktike zavaravanja javnosti. Centralne su sile kraj 1916. dočekale u strateški puno boljem položaju nego Antanta. Iako su pretrpjeli ogromne žrtve kod Verduna, uspjeli su preživjeti britanski nalet na Sommei. Na istoku su, nakon Brusilovljeve ofenzive, izgubili nešto teritorija, ali su uspješno svladali

---

⁴⁰⁰ Ibid. 320.

⁴⁰¹ Ibid. 389.

⁴⁰² Ibid. 406.

⁴⁰³ Kardum, *Suton stare Europe*, 363.

⁴⁰⁴ Ibid. 118.

Rumunjsku koja se zbog ruske ofenzive uključila u rat. Pošto su znali da Antanta neće prihvatiti mirovnu ponudu sve dokle su njezini teritoriji pod okupacijom, Nijemci su mirovnom ponudom htjeli pokazati domaćoj i svjetskoj javnosti da nisu Centralne sile krive za produljivanje rata, već to čini Antanta na čelu s Velikom Britanijom. Osim toga, htjela se poslati i poruka u tabor Antante kako Njemačka još ima snage za vođenje rata, te da ova mirovna ponuda (koja je poslana u trenutku kad su Centralne sile držale pod okupacijom dobar dio Antantina teritorija) samo znak njemačke dobre volje.⁴⁰⁵ Kako je bilo očekivano, Antanta je ponudu odbila, što je izazvalo velika razočaranja kod ljudi koji su imali veća očekivanja od mirovne ponude Centralnih sila. Osim ove, valja spomenuti i mirovne ponude pape Benedikta XV. i austro-ugarskog cara Karla I.(IV.) 1917. godine. Oba su pokušaja bila bez uspjeha.

Nakon Antantina odbijanja mirovnih pregovora članci su zagrebačkih dnevnih novina bili puni kritika na račun Antante, odnosno Velike Britanije, koju se smatralo najjačom zemljom. Smatra se da se Velika Britanija, kojoj je glavni cilj u ratu održati svoju prevlast na moru, odnosno eliminirati Njemačku koja britansku dominaciju može ugroziti, *ne usudjuje da sklopi mir, dok je netaknuta pomorska sila Njemačke.*⁴⁰⁶ Zbog toga je *prijeko nužno, da Velika Britanija ustraje u ratu i dalje bodri svoje saveznike, ako bi još bilo moguće, da se izvojuje konačna pobjeda. Premda se govori o pruskom militarizmu, u engleskim se krugovima ipak zapravo drži, da se mora uništiti njemačka mornarica i njemačka industrija, kako bi se obezbijedio mir Engleskoj.*⁴⁰⁷ Slično kao i na početku rata, novine pokušavaju dokazati da je Velika Britanija zemlja koja *imade najveću korist od rata. Ona se prikazuje kao patnica, priča svakomu o svojoj požrtvovnosti, a ipak to nije ništa drugo nego požudna želja za nastavkom puta, na kojem se ima engleska moć povećati i za buduće učiniti takovom, da se na nju ne može navaliti.*⁴⁰⁸ Zagrebački *Jutarnji list* navodi velike britanske teritorijalne dobitke koje je Velika Britanija ostvarila zbog ratnog stanja: *Engleska je zaposjela gotovo cijelo njemačko kolonijalno carstvo. Ona je svojoj svjetskoj državi anektirala Egipat, ona je provalila u Mezopotamiju, iz koje još nije opet protjerana. Ona je uzela pod svoje gospodstvo važne grupe otoka u Sredozemnom moru. Engleska sjedi u Solunu i Calaisu i namjerava za Rusiju tako zamamno otvorenje Dardanela trajno kontrolirati iz Egejskoga mora, dakle stvoriti drugi Gibraltar. Tako je Engleska ostala dobitnikom rata od dvije i pol godine. Na*

---

⁴⁰⁵ Ibid. 195.

⁴⁰⁶ *Jutarnji list*, God. 6., br. 1729.5. siječnja 1917.

⁴⁰⁷ Ibid.

⁴⁰⁸ *Jutarnji list*, God. 6., br. 1765.10. veljače 1917.

*račun svojih neprijatelja i svojih saveznika ona je svoj utjecaj proširila i svoju snagu konsolidirala.*⁴⁰⁹ Jedini izlaz iz ovakve situacije leži u tome da *valja Englesku uvjeriti, da nema više ništa dobiti, nego mnogo izgubiti.*⁴¹⁰ Zbog ratne cenzure u novinama se piše kako Velika Britanija ne želi mir. Međutim, ta je tvrdnja netočna. Zbog velikih gubitaka u ratu mir je bio prijeko potreban svim zaraćenim stranama, ali ga Velika Britanija nije htjela potpisati dok god je Njemačka držala pod okupacijom teritorije njenih saveznika. Iako je činjenica da je Velika Britanija teritorijalno proširila svoje kolonijalno carstvo zauzevši njemačke kolonije, ipak su ti dobici bili preskupo plaćeni. Zemlja je izgubila svoje mjesto najjače svjetske sile i predala ga Sjedinjenim Državama.

2.11. Slika saveznika 1917./1918. - Francuska

2.11.1 Francuska 1916. godine

U drugu polovicu rata Francuska je ušla u prilično teškom položaju, ali i dalje odlučna da obrani svoju zemlju. Industrijske regije sjeverne Francuske Nijemci su okupirali još početkom rata, te je Francuska, kako bi osigurala dovoljnu količinu resursa ovisila o Velikoj Britaniji, odnosno o Sjedinjenim Državama od kojih je Velika Britanija nabavljala ratni materijal. Kraj manevarskog rata na Zapadnoj fronti 1914. i početak rovovskog ratovanja 1915. najteže je padao Francuskoj čiji teritorij bio pod okupacijom.

Godine 1916. Antanta je odlučila krenuti u ofenzivu na zapadu, ali su je Nijemci preduhitрили. U veljači 1916. njemačka vojska počinje bitku kod Verduna. Plan je smislio šef njemačkog glavnog stožera Erich von Falkenhayn. Njemački je glavni stožer na zapadu težio za jednom odlučujućom bitkom u kojoj bi porazio svoje protivnike i završio rat. Za tu bitku su odabrali Verdun zbog njegova značenja za Francuze. Za Francuze Verdun je bio simbol otpora i nacionalnog ponosa Francuske. Zbog toga je von Falkenhayn u Verdun želio namamiti francusku vojsku, te bi je u jednoj bitci dokrajčio, nakon čega bi daljnje napredovanje na zapadu bilo uvelike olakšano.⁴¹¹ Ipak, intenzitet borbi oko Verduna iznenadio je Nijemce, te su imali više gubitaka nego što se očekivalo. Na kraju ipak nisu uspjeli slomiti Francuze, a sami su izgubili oko 240.000 vojnika. Glavni dio bitke za Verdun

---

⁴⁰⁹ Ibid.

⁴¹⁰ Ibid.

⁴¹¹ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 254.

bio je gotov krajem lipnja 1916. kada je Falkenhayn počeo smanjivati snage oko Verduna. Poraz kod Verduna koštao je Falkenhayna mjesta načelnika njemačkog glavnog stožera, te ga na tom mjestu mjenja Erich Ludendorff. Francuske su žrtve kod Verduna bile još veće od njemačkih, te je poginulo 275.000 vojnika.⁴¹² Verdun je bio prekretnica u francuskoj vojsci, te se nakon te bitke počinju u vojsci nazirati pacifistička strujanja koja su mogla zemlju stajati poraza u ratu. Međutim, najgore je tek dolazilo. Godina 1917. bila je za Francusku najteža u ratu, a kraj rata se činio jednako dalek kao i dvije godine ranije.

2.11.2 Kriza u Francuskoj 1917. godine

Kao i u britanskom slučaju, godina 1917. bila je izrazito teška za Francusku. Nakon njemačkog neuspjeha kod Jutlanda, postaje jasno da Nijemci neće flotom uspjeti ugroziti britansku pomorsku dominaciju. Zbog toga se ponovno odlučuju na neograničeni podmornički rat, mjeru koju su morali povući 1915. godine kako bi se izbjegao rat sa Sjedinjenim Državama zbog potapanja Lusitanije. Za Antantu, koja je ovisila o američkom ratnom materijalu i hrani, to je moglo biti kobno. Situacija je bila posebno teška za Francusku. Sjeverni dio Francuske, u kojem su se nalazila najvažnija industrijska postrojenja i ugljenokopi bio je pod njemačkom okupacijom. Osiguravanje dovoljne količine resursa ovisilo je o Velikoj Britaniji, koja je pak ovisila o SAD-u. S druge su strane u francuskim gradovima zbog inflacije rasle cijene osnovnih životnih namirnica, a visina nadnica ih nije slijedila.⁴¹³ Zbog teške gospodarske situacije i izostanka uspjeha na ratnom planu, u francuskom parlamentu počinju napadi na francusko vojno vodstvo. Takva je situacija mogla samo pogoršati već ionako prilično tešku situaciju u francuskoj vojsci.⁴¹⁴ Naime, nakon bitke za Verdun u francuskoj vojsci počinju bujati pacifističke ideje.⁴¹⁵ Situacija je kulminirala nakon neuspješne Nivelleove ofenzive, te počinje pobuna francuskih vojnika koji odbijaju izaći iz rovova na juriš. Srećom za Francuze, Nijemci za tu pobunu nisu saznali, te je nisu mogli iskoristiti za eventualni proboj francuskih linija. Zbog pobuna i neuspjeha ofenzive, smijenjen je načelnik francuskog glavnog stožera Robert Nivelle, te na njegovo mjesto dolazi Philippe Pétain. On obnavlja disciplinu u francuskoj vojsci teškom represijom. Neki su

---

⁴¹²Ibid. 257.

⁴¹³ Ibid. 269.

⁴¹⁴Ibid. 271.

⁴¹⁵ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 489.

vojnici predani vojnom sudu, koji je osudio 2873 vojnika, od čega je njih 629 osuđeno na smrtnu kaznu. Nakon ove mjere problema s disciplinom u francuskoj vojsci više nije bilo.⁴¹⁶

Zagrebačke novine tešku situaciju u Francuskoj pokušavaju okrenuti na svoju korist, te pokušavaju neizravno javnost uvjeriti kako je samo pitanje vremena kada će se Antanta predati, jer više neće moći izdržati nadljudske napore. Kada je počela nestašica živežnih namirnica, Antanta je uvela racioniranje, što Centralne sile nisu radile. Racioniranje se tumači kao znak potpune iscrpljenosti Francuske, te se smatra kako to Francuze neće spasiti od poraza: *Jošte u siječnju vlada je izjavljivala, da će biti dovoljno, ako se privremeno zatvore slastičarne, a sada hoće iznenada da uvedu i krušne karte. Ali sve mjere pokazuju se bezuspješne, jer se prekasno uvode.*⁴¹⁷ Kako bi se osigurale dovoljne količine hrane u Francuskoj, *Rusija obećala je, da će poslati žita, ali to obećanje ne vrijedi ništa, jer je promet nesiguran uslijed podmornica.*⁴¹⁸ Situaciju dodatno pogoršava francuski mentalitet. Smatra se da je *Francuska zemlja vječitih unutarnjih kriza i promjena državnih sistema i oblika. Francuska je republika, koja imade sijaset kandidata za svoje prijestolje, republika s nekoliko odbačenih dinastija, za koje nije isključeno, da bi se sutra mogle opet uspjeti na prijestolje. Od francuske revolucije ovamo mijenjaju se vladavine i vladari Francuske kinematografskom brzinom, i kao što su danas zastarjele knjige, u kojima je Francuska označena kao carstvo, tako bi doskora mogle zastariti one, u kojima Francuska dolazi kao republika. U Francuskoj se neprestano bore dva sistema: monarhistički i republikanski i jedan obara drugi.*⁴¹⁹ Ovime se nastoji objasniti svađa između francuskog parlamenta i vojnog vrha. Novine smatraju da do promjene u francuskom vojnom vodstvu nije došlo samo zbog neuspjeha ofenzive, već ta promjena *imade mnogo dublje i važnije uzroke i svrgnuće generala Nivellea moglo bi otvoriti niz događaja u Francuskoj od zamašnog historijskog značenja. Kao što se od početka rata opažalo u Francuskoj politici trvenje između republikanaca i danas već jakih monarhista, tako se opažala i u vojsci borba, između ova dva sistema.*⁴²⁰

Već prilično tešku situaciju u Francuskoj otežava i Georges Clemenceau, čovjek kojeg novine opisuju kao *rušitelja sviju vlada i sviju predsjednika republike od časa kada je prekoračio prag francuske komore, čovjek od neobuzdanog temperamenta, izvrstan govornik, publicista i novinar, čovejk affaira i lijepe geste, preuzimlje po drugi puta u životu mjesto*

---

⁴¹⁶ Ibid. 490.

⁴¹⁷ *Jutarnji list*, God. 6., br. 1794.11. ožujka 1917.

⁴¹⁸ Ibid.

⁴¹⁹ *Jutarnji list*, God. 6., br. 1846.2. svibnja 1917.

⁴²⁰ Ibid.

*ministra predsjednika u francuskoj republici.*⁴²¹ Dolazak Clemenceaua se smatra lošim za Francusku jer će doći i do promjene sistema u Francuskoj, a to se drži tim vjerojatnijim, jer je Clémanceau jednoć, kad je srušio neku vladu, pa bio pitan, zašto ruši vlade, odgovorio: "Do sada sam srušio samo jednu vladu, jer sve su iste!"⁴²² Osim što bi Clemenceau mogao dodatno destabilizirati Francusku, njegovo je političko djelovanje loše i za Centralne sile jer je Clémanceau je pristaša rata i jedan od stvaralaca entente, mirovna je stvar u njemu na odgovornom mjestu Francuske dobila sposobnog i odrješitog protivnika.⁴²³ Srećom za Francuze, kriza u vojnom i političkom vodstvu je uspješno prevladana, te nije ugrozila ratne napore. Nakon ulaska SAD-a u rat bilo je samo pitanje vremena kada će Antanta izvojevati konačnu pobjedu.

2.11.3 Kraj rata

Dana 21. ožujka 1918. Nijemci, ojačani postrojbama s ruske fronte, kreću u odlučujući napad na zapadu kako bi se porazili Britanci i Francuzi prije dolaska većeg broja američkih vojnika u Europu. U početku Nijemci imaju uspjeha, ali glavni cilj nije bio postignut.⁴²⁴ Dana 15. srpnja Nijemci dolaze do rijeke Marne, gdje je 1914. godine zaustavljeno njihovo napredovanje. Bitka je trajala 3 dana i 18. srpnja su Nijemci zaustavljeni.⁴²⁵ Tako je propala posljednja njemačka ofenziva u ratu. Prije početka ofenzive Ludendorff je izjavio kako je ofenziva na zapadu zadnja njemačka karta, te da će u slučaju njezina neuspjeha s Njemačkom biti gotovo. Na kraju se tako i dogodilo.⁴²⁶

Nakon neuspjeha njemačke ofenzive, Antanta, ojačana američkim postrojbama kreće u napad. Pokreće se niz ofenziva, poput one u Flandriji, te se Nijemci počinju povlačiti prema istoku. U kolovozu Nijemci su teško poraženi kod Amiensu gdje su izgubili 6 divizija.⁴²⁷ Svjesni da više ne mogu voditi rat, Nijemcima nije preostalo ništa osim traženja primirja. Zbog Wilsonova idealizma koji je bio izražen u njegovu programu "14 točaka" Nijemci su smatrali da bi američki predsjednik mogao biti ključ brzom primirju i kraju rata. Slijedilo je izmjenjvanje nota između Wilsona i njemačkog stožera u kojima se nisu dogovorili uvjeti

---

⁴²¹ *Jutarnji list*, God. 6., br. 2047.18. studenog 1917.

⁴²² Ibid.

⁴²³ Ibid.

⁴²⁴ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 594.

⁴²⁵ Ibid. 609.

⁴²⁶ Ibid. 584.

⁴²⁷ Ibid. 617.

primirja. Wilson je tražio abdikaciju cara i ostavke njemačkih generala, što je za Nijemce bilo neprihvatljivo.⁴²⁸ Na koncu je, zbog problema s opskrbom stanovništva hranom u Njemačkoj i revolucionarnog kaosa, njemački glavni stožer bio prisiljen potpisati primirje u Rhetondesuu noći s 10. na 11. studenog 1918. godine.⁴²⁹

Krajem rata novine su pune hvale za francuke vojnike. U člancima se izražava divljenje francuskoj hrabrosti i *francuskom vojniku od Verduna, osvetniku Alzacije i Lorene!*⁴³⁰ Dive se francuskom narodu, te ga se naziva *narodom najviše kulture Zapada, narod Gambeta, Igoa, Zole, Derujeda, Žoresa, Klemansoa, Brianda.*⁴³¹ Odaje se počast *velikom narodu, kojega je kultura i slobodarske ideje zavladała čitavom Evropom,*⁴³² te se iskazuje zahvalnost *Francuskoj koja je s začudnim heroizmom borila se za našu slobodu i pravo.*⁴³³ Kao dodatno priznanje Francuzima, novine pišu o vremenu Napoleonovih ratova, te francusku vlast nad hrvatskim zemljama nazivaju *peridom kojeg se sjeća naš narod u danas jošte u ugodnoj uspomeni.*⁴³⁴ Dodatni dokaz tome leži u činjenici što su *najbolje naše ceste (Lujzinska cesta od Karovca do Rijeke), neke ceste u Lici i veze sa Dalmacijom izgradili su u to vrijeme Francuzi, koje su nastojali da u krajevima, koje su zaposjeli dignu kulturu i blagostanje. Francuzi nisu nastojali da denacijonaliziraju zaposjednute krajeve i zato su Francuzi i u našim krajevima zadržali i nakon stotinu godina ugodnu uspomenu.*⁴³⁵

Kao i u slučaju ulaska srpske vojske u Zagreb, opisuju se dolasci francuskih vojnika i primirske gradove. Ovdje se pažnja posvećuje odnosima vojnika prema ljudima i oduševljenju koje narod iskazuje prema vojnicima: *Medjutim se između mase i francuskih vojnika razvio živahni saobraćaj. Naše su gospodje i gospodjice darivale mornare sa jugoslavenskim vrpčama sa svojih šešira sa natpisima jugoslavenska ratna mornarica SHS., dok su Francuzi u zamjenu davali svoje vrpce sa kapa sa napisima svojih ladja i darivali djeci sitni francuski novac i slično.*⁴³⁶ U prvim danima mira ovakvi su dočeci Antantinih vojnika bili česta pojava. Ljudi su se tako odnosili prema svim vojnicima Antante, izuzev Talijana, koje su smatrali neprijateljima, dok su ostale doživljavali kao zaštitnike koji će im pomoći suprotstaviti se Talijanima. Ubrzo su se uvjerali da je stvarnost bila nešto drukčija.

---

⁴²⁸ Kardum, *Suton stare Europe*, 379.

⁴²⁹ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 454.

⁴³⁰ *Jutarnji list*, God. 7., br. 2511.24. studenog 1918.

⁴³¹ *Ibid.*

⁴³² *Jutarnji list*, God. 7., br. 2498.11. studenog 1918.

⁴³³ *Ibid.*

⁴³⁴ *Jutarnji list*, God. 7., br. 2511.24. studenog 1918.

⁴³⁵ *Ibid.*

⁴³⁶ *Jutarnji list*, God. 7., br. 2498.11. studenog 1918.

2.12. Slika saveznika 1917./1918. – Sjedinjene Američke Države

2.12.1 Uloga SAD-a do ulaska u rat

Dok je u Europi bjesnio rat, Sjedinjene su Države proživljavale pravi gospodarski procvat zahvaljujući ratu. Trgovina sa silama Antante je cvjetala, a najviše su se izvozili ratni materijal i hrana. Međutim, sama gospodarska potpora nije bila jedina uloga SAD-a u ratu do njegova ulaska u sukob. Samo postojanje SAD-a bilo je sredstvo pritiska na Njemačku, koja nije željela riskirati američki vojni angažman u europskom sukobu. To je bilo vidljivo kada su Nijemci 1915. godine počeli neograničeni podmornički rat kako bi izolirali Antantu. Kada je u svibnju iste godine potopljena Lusitania na kojoj su stradali i američki državljani, Nijemci su, pod pritiskom SAD-a, morali suspendirati podmornički rat jer bi se u protivnom Amerikanci uključili u rat.⁴³⁷

Sjedinjene su Države do njihova aktivnog uključivanja u sukob bile most između Antante i Centralnih sila. Od početka rata SAD je nastojao pomiriti zaraćene strane, te ih potaknuti na pregovore kako bi se zaustavilo krvoproliće. Već u kolovozu 1914. Wilson je pozvao zaraćene strane da prekinu sukob, što je završilo bez uspjeha jer su i jedna i druga strana smatrale da mogu ostvariti svoje ratne ciljeve.⁴³⁸ Godine 1916. Centralne su sile ponudile mirovne pregovore Antanti. Wilson je u tome vidio priliku da pomiri zaraćene strane. Iz njegova kuta gledanja ovo je bila prilika koju se nije smjelo propustiti jer je smatrao da su se obje strane istrošile u velikim bitkama, te će sada biti sklonije miru.⁴³⁹ Američki predsjednik nije znao da je mirovna ponuda samo njemačka taktika da pridobije simpatije svjetske javnosti na svoju stranu. Wilson je poslao notu i Antanti i Centralnim silama u kojoj nudi posredovanje SAD-a u pregovorima. Nažalost, nota je izazvala nepovjerenje u oba zaraćena tabora. Antanta je smatrala da SAD pokušava pomoći Njemačkoj, te su bili ogorčeni što Wilson tretira obje zaraćene strane jednako. S druge strane, Centralnim silama nije mir bio na pameti, a Wilsonovu su notu ocijenili kao pokušaj Wilsona da pomogne Velikoj Britaniji.⁴⁴⁰ Ovo je ujedno bio i posljednji Wilsonov pokušaj pomirenja zaraćenih strana jer će se već sljedeće godine SAD uplesti u europski sukob.

---

⁴³⁷ Zinn, *Narodna povijest SAD-a*, 396.

⁴³⁸ Kardum, *Suton stare Europe*, 118.

⁴³⁹ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 288.

⁴⁴⁰ Ibid. 289.

2.12.2 Ulazak SAD-a u rat

Nakon velikih gubitaka 1916. godine, Nijemci shvaćaju da je jedini način za dobivanje rata izolacija Velike Britanije. Zbog toga u veljači 1917. godine ponovno počinju neograničeni podmornički rat što je značilo da će potopiti svaki brod koji opskrbljuje Veliku Britaniju bio on brod Antante ili neutralne države. Njemačko je vodstvo bilo svjesno da tom mjerom izaziva američku intervenciju, ali je smatralo da su sve mogućnosti već iscrpljene, te da moraju ponovno poseći za ovom mjerom. Osim toga, Ludendorff nije smatrao da će ulazak SAD-a u rat nešto bitno promijeniti. Opskrba Antante je, prema njemačkom vodstvu, najviše ugrožavala Nijemce, dok, ako bi SAD objavio rat Njemačkoj, u početku ne bi mogle poslati više od nekoliko pješadijskih divizija u Europu. Amerikanci su tek trebali mobilizirati i uvježbati svoje vojnike, a to je proces koji zahtjeva vremena. Ludendorff je računao da Amerikanci neće moći poslati prve vojnike u Europu prije proljeća 1918.⁴⁴¹ kada bi već bilo prekasno. Kako bi se dodatno osigurali od SAD-a, njemački tajnik vanjskih poslova Arthur Zimmermann šalje instrukciju njemačkom veleposlaniku u Meksiku. U toj instrukciji Zimmermann nudi Meksiku savez, novčanu pomoć i teritorije koje je SAD anektirao 1848. godine (Teksas, New Mexico i Arizonu) ako SAD objavi rat Njemačkoj. Tu su instrukciju presreli Britanci, te je prosljedili SAD-u.⁴⁴² Bila je ovo samo kap koja je prelila čašu. Zbog neograničenog podmorničkog rata i afere Zimmermann SAD 2. travnja 1917. objavljuje rat Njemačkoj i konačno se upliće u europski sukob.⁴⁴³

Zagrebačke novine počinju donositi članke o SAD-u već u veljači 1917. kada su prekinuti diplomatski odnosi između Njemačke i SAD-a. Nakon toga je bilo samo pitanje vremena kada će izbiti rat. Međutim, kako bi se umirila javnost piše se da će *prekid diplomatskih odnosa Unije s Njemačkom jedva imti kakav utjecaj na daljnji razvoj svjetskoga rata*⁴⁴⁴ jer je time Amerika javno izjavila svoje pristajanje uz one, koje je već dvije godine podupirala pod krinkom neutralnosti. To dokazuju ogromne količine municije, koje je Amerika slala u pomoć ententi, milijuni granata, koje su sijale smrt na bojištima i ubijale tisuće vojnika centralnih vlasti.⁴⁴⁵ Prikazuje se kako je prekidom diplomatskih odnosa SAD učinio uslugu Centralnim silama: *Dvolično držanje Amerike spriječavalo je dosada Njemačku, da upotrebi sva sredstva, da dokrajči rat. Danas je Unija prisiljena, da skine*

---

⁴⁴¹ Ibid. 300.

⁴⁴² Ibid. 317.

⁴⁴³ Ibid. 320.

⁴⁴⁴ *Jutarnji list*, God. 6., br. 1760.5. veljače 1917.

⁴⁴⁵ Ibid.

*obrazinu i baš zato prestaju svi obziri i obveze sa strane centralnih vlasti. Tako bi prelom diplomatskih odnošaja s Amerikom mogao uzeti kao olakšica centralnim vlastima, kojima su sada razvezane ruke.*⁴⁴⁶

Objavom rata Njemačkoj u travnju 1917. u člancima zagrebačkih novina se smatra kako se ovime nije ništa bitno promijenilo, te će *posljedice u vojničkom pogledu, koli na moru, toli na kopnu, biti će neznatne, to možemo slobodno reći, a da ne podcijenimo najnovijeg neprijatelja.*⁴⁴⁷ Kao i u prvoj polovici rata, novine napadaju Wilsona, te njegovu objavu rata nazivaju *dokumentom najkukavnijega licemjerja, koje nastoji rafiniranom demagogijom sakriti prave povode američkih ratoboraca sa demokratskim frazama, koje moraju usrećiti čovječanstvo.*⁴⁴⁸ Analiziraju se i razlozi zbog kojih se SAD upliće u europski sukob, te se smatra da kada *njemački podmornički rat ne bi prijetio pogibelju američkim milijardski dobitcima u dobavi za sporazum, sigurno Wilsonu ne bi bilo ni na kraj pameti, Njemačkoj navijestiti rat. Naga, bestidna pohota za dobitkom američkoga velikoga kapitala, kojega vjernim odvjetnikom se osjeća "demokrat" Wilson, doista je jedini uzrok, što se je Wilson upleo u evropski pokolj ljudi.*⁴⁴⁹ Analize zagrebačkog dnevnog tiska je pogriješila samo u jednoj stvari: u pretpostavci da američki vojni angažman neće utjecati na konačni ishod rata. Upravo je američka vojna pomoć bila ključ poraza Nijemaca na zapadu. S druge je strane istina da je SAD ušao u rat samo zbog velikih investicija u zemljama Antante.

2.12.3 Put prema miru

Neposredno prije ulaska SAD-a u rat, američki je predsjednik Wilson tražio i od jedne i od druge strane da definira svoje ratne ciljeve kako bi se sukob priveo kraju. Antanta je to učinila, dok Centralne sile nisu, ako se izuzme izjava austro-ugarskog ministra vanjskih poslova grofa Czernina kako Centralne sile nemaju nikakve namjere okupirati strani teritorij. Nijedna strana nije postavila načela pod kojima bi se mir trebao sklopiti. Bilo je jasno da će to morati učiniti predsjednik Wilson i Sjedinjene Države kao najjača neutralna zemlja.⁴⁵⁰

---

⁴⁴⁶ Ibid.

⁴⁴⁷ *Jutarnji list*, God. 6., br. 1819.5. travnja 1917.

⁴⁴⁸ *Jutarnji list*, God. 6., br. 1825.11. travnja 1917.

⁴⁴⁹ Ibid.

⁴⁵⁰ Kardum, *Suton stare Europe*, 242.

Dana 8. siječnja 1918. u dogovoru s pukovnikom Houseom Wilson je u pismu Kongresu formulirao svoj poznati mirovni program pod nazivom "14 točaka" u kojem postavlja načela pravednog mira.⁴⁵¹ Wilson u svojem mirovnom programu ističe tri osnovne ideje: poštovanje načela nacionalnosti, ukidanje tajne diplomacije i osnivanje Lige naroda. Poštovanje načela nacionalnosti posebno se odnosilo na Austro-Ugarsku i Osmansko Carstvo. Wilson nije nikako, kao ni ostale članice Antante, želio propast Dvojne Monarhije, pa se pravo narodnosti trebalo tumačiti kako će se u preuređenoj Monarhiji slušati i poštivati želje malih naroda. Stoga je to bila posljednja slamka spasa za Monarhiju, koja je sve teže podnosila ratne nedaće.⁴⁵² Nažalost za Wilsona, ni jedna ni druga strana nisu bile oduševljene njegovim načelima pravednog mira. Francuska i Velika Britanija su bile suzdržane jer, iako su im smetala načela slobodne plovidbe što bi ugrozilo njihovu dominaciju, nisu željele riskirati američku pomoć u ratu. S druge su strane Nijemci potpisali mir s Rusijom u Brest-Litovsku koji se u potpunosti protivio Wilsonovim načelima. Uz to su njemački generali, nakon potpisivanja mira s Rusijom, obećavali brzu pobjedu na zapadu, te bilo kakvi mirovni pregovori nisu dolazili u obzir.⁴⁵³

Nakon Wilsonova predstavljanja mirovnog programa, u zagrebačkim novinama okreću novu stranicu u prikazivanju SAD-a i Wilsona. U potpunosti se odbacuju fraze o Wilsonu kao dvoličnom i licemjernom političaru, te se njegov mirovni program hvali, pogotovo iz razloga što se ne želi raskomadati Austro-Ugarsku. Smatra se da je Wilson sa svojim mirovnim programom napravio *znatan korak do općeg mira*,⁴⁵⁴ te je on u programu *pobliže označio uslove, uz koje bi pregovori mogli doći do rezultata*.⁴⁵⁵ Novine ističu Wilsonovu važnost, te se smatra da treba prihvatiti *14 točaka* kao polazište mirovnih pregovora: *Ove Wilsonove uslove treba brižno ispitati, jer odluka o ratu i miru leži sada u Wilsonovim rukama, pošto on može pružiti ententi sredstva za nastavak rata ili ih uskratiti. Wilson ne traži posve ništa za Sjedinjene države. A što je najvažnije, on otklanja, da se zauzme za bilo koji teritorijalni zahtjev entente. Wilson hoće samo trajni mir, a do ovoga može doći jedino onda, ako sve zaraćene vlasti sudjeluju kod postavljanja mirovnih uslova i zajamče sadržaj mirovnog ugovora*.⁴⁵⁶ S druge strane, novine se dotiču i pregovora između Rusije i Centralnih sila koji su se tada još vodili u Brest-Litovsku, te pišu da *ako centralne vlasti same odluče na istoku,*

---

⁴⁵¹ Ibid. 246.

⁴⁵² Ibid. 249.

⁴⁵³ Ibid. 251.

⁴⁵⁴ *Jutarnji list*, God. 7., br. 2133.15. veljače 1918.

⁴⁵⁵ Ibid.

⁴⁵⁶ Ibid.

onda postaje mir na zapadu još dugo vremena nemoguć. Dakle ostaje samo dvoje: ili prihvatiti Wilsonove uslove, ili nastaviti rat na nedogledno vrijeme. Wilson je govorio pomirljivije, nego li i jedan državnik do početka rata.⁴⁵⁷ Wilsonovih 14 točaka trebalo je biti osnovno polazište u nastojanju postizanja pravednog mira na Versailleskoj mirovnoj konferenciji. Nažalost, interesi velikih sila su onemogućile ispunjenje Wilsonovih zahtjeva jer su ih smatrali nerealnima. Dok je Wilson inzistirao na pravednom miru, Velika Britanija i Francuska su smatrale da je očuvanje mira moguće samo metodom ravnoteže snaga. Poredak uspostavljen na mirovnoj konferenciji samo je posijao sjeme budućih sukoba, a nakon rata se SAD vraća staroj politici izolacionizma koja se očitovala u tome što je Kongres spriječio ulazak SAD-a u Ligu naroda, organizaciju čije je osnivanje predložio upravo predsjednik Wilson.

2.13 Slika saveznika 1917./1918. - Italija

2.13.1 Italija u ratnoj 1916. godini

Ulaskom Italije u rat 1915. godine otvara se novo bojište na rijeci Soči. Za Austro-Ugarsku je to bio dodatni udarac, jer je, kako bi sačuvala svoje granice, morala prebaciti dio vojske s Istočnog fronta čime ga je dodatno oslabila. Na sreću za Austro-Ugarsku, kada je Italija ušla u rat, Rusi su pretrpjeli težak poraz kod Gorilca, te je austrijska fronta prema Rusiji bila sigurna. Osim toga, Talijani nisu bili spremni za rat, te su zaustavljeni odmah na početku. Od 24. svibnja do 30. studenog 1915. Talijani su pokrenuli 4 bitke na Soči, ali nijedna nije polučila značajniji uspjeh.⁴⁵⁸

Godina 1916. donijela je ofenzivna djelovanja i na talijanskom frontu. U trenutku kada su Nijemci angažirali većinu svojih snaga kod Verduna kako bi slomili francusku vojsku, austro-ugarska je vojska krenula u obračun s Italijom. Šef austro-ugarskog glavnog stožera Conrad von Hötzendorf je premjestio austro-ugarske postrojbe s Istočnog fronta bez ikakva dogovora s Falkenhaynom. To je kasnije gotovo bilo kobno jer je u tom trenutku na austro-ugarskim položajima na istoku bio angažiran jednak broj divizija kao i ruskih. Upravo je to premještanje divizija na talijansko bojište omogućilo Rusima Brusilovljevu ofenzivu koju su pokrenuli upravo na austro-ugarskom dijelu fronte odakle je Hötzendorf premjestio

---

⁴⁵⁷ Ibid.

⁴⁵⁸ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 253.

divizije.⁴⁵⁹ Austro-ugarska je ofenziva krenula 15. svibnja i probila talijanske položaje kod Asiaga u pokrajini Tirol. Međutim, vojska je presporo napredovala, te nije iskoristila talijansko povlačenje za zauzeće važnijih strateških položaja.⁴⁶⁰ Ova je ofenziva austro-ugarske vojske izazvala napetosti između Falkenhayna i Hötendorfa jer su zajedničkim djelovanjem mogli postići puno više. Ubrzo nakon proboja kod Asiaga, Talijani se oporavljaju, te u kolovozu pokreću 6. bitku na Soči.⁴⁶¹ Do kraja godine, brojimo li od početka rata s Italijom, bilo je ukupno 9 bitaka na Soči. Za Italiju one nisu donijele ništa osim ljudskih žrtava.

2.13.2 Borbe s Italijom 1917. godine

Od početka borbi s Italijom Soča je bila jedini sektor fronte gdje se s talijanske strane pokušavao proboj, ali, zbog konfiguracije terena, i jedini dio gdje se proboj mogao izvršiti. Većina je talijansko-austro-ugarske granice bila teško prohodan i brdovit teren, dok je dolina rijeke Soče bila uzak prohodan prostor između Alpa i Jadranskog mora. Nažalost, za Talijane, rijeka Soča je bila prirodna prepreka gdje je austro-ugarska vojska utvrdila svoje položaje, te je na tom dijelu fronte pat-pozicija trajala od 1915. do 1917. godine. Iako je talijanska vojska bila brojnija od austro-ugarske, nisu uspjeli postići proboj fronte.⁴⁶²

Nakon brojnih talijanskih neuspjeha na Soči, u zagrebačkim se novinama počinju rugati talijanskoj vojsci. Smatra se da *ako dakle na primorskoj fronti od vremena do vremena nastupi zastoj, to se odmah znade, da se ovdje ne radi o izvjesnoj demonstraciji ili bilo kakvoj taktici, kao što se to događa primjerice kod Rusa, nego se uvijek sprema novi i ozbiljni napadaj.*⁴⁶³ Ovakav način ratovanja *odgovara posve razdražljivom temperamentu Talijana, koji samo na časove provali kao bujica, a onda pada u apatiju.*⁴⁶⁴ Dvoji se o snazi i borbenoj spremi talijanske vojske, te u članku koji izlazi u listopadu 1917. godine pod naslovom *Dvanaesta*, novinari pišu o skorom početku 12. talijanske ofenzive na Soči. U članku se smatra kako se oko te ofenzive ne treba uzrujavati jer će završiti kao i prijašnje: *Dvanaesta ofenziva na Soči imade, da započne, a moguće je već započela. Dvanaesta... mi to*

---

⁴⁵⁹ Kardum, *Suton stare Europe*, 157.

⁴⁶⁰ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 257.

⁴⁶¹ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 263.

⁴⁶² Ibid. 303.

⁴⁶³ *Jutarnji list*, God. 6., br. 1743.19. siječnja 1917.

⁴⁶⁴ Ibid.

*danas izgovaramo sa takovim mirom kao, da nad našim glavama nije probujalo jedanaest jednako groznih pokolja, koji su proždrlili ili osakatili na obje strane koji milijun ljudi... Osvjedočeni smo ali, da je i sa naše strane sve poduzeto, pače i više nego dosada, da se i ovaj puta kako i za prijašnjih jedanaest ofenziva osujeti namjera Talijana, koja pogadja najosjetljivije nas Slavene na Jugu monarhije jer se i ova dvanaesta bitka na Soči bje o Trst, o Istru, Primorje i Dalmaciju, koje su zemlje naše, koje iskupismo krvlju naše braće i oceva, i koje moraju ostati samo naše!*⁴⁶⁵

U drugoj polovici 1917. godine Austro-Ugarska proživljava najveću krizu od početka rata. Postojala je mogućnost potpisivanja separatnog mira, što Njemačkoj, koja nije mogla dopustiti gubitak svoje najvjernije saveznice, nikako nije bilo u interesu. S druge strane, ako Austro-Ugarska izađe iz rata, Antanta bi lako mogla ugroziti južne njemačke pokrajine, a Nijemci se tome ne bi mogli suprotstaviti jer su sve njihove vojne snage bile angažirane na drugim frontama. Kako bi ohrabrila Austro-Ugarsku za nastavak rata, Nijemci obećaju pomoć u austro-ugarskoj ofenzivi protiv Italije, te daju presudnu potporu.⁴⁶⁶ Napad, koji kasnije postaje poznat kao Bitka kod Kobarida (Caporetto) počinje jakim granatiranjem dana 24. listopada 1917. godine. Talijanske su se linije slomile već pri prvom naletu Centralnih sila.⁴⁶⁷ Talijanske su se snage dale u bijeg, te je zarobljeno oko 300.000 talijanskih vojnika. Linija fronte se stabilizirala tek na rijeci Piavi, gdje je Talijanima u pomoć stiglo 6 francuskih i 5 britanskih divizija.⁴⁶⁸ Glavni je cilj Njemačke bio postignut: Austro-Ugarska se još čvršće vezala uz Njemačku, dok je Italija proživjela smjenu vlasti – umjesto Paola Bosellija, na mjesto premijera dolazi Vittorio Orlando.⁴⁶⁹ U vrijeme proboja kod Kobarida, na talijanskoj fronti boravi i Frane Dubravčić, koji nam donosi zapis o stanju talijanske vojske nakon uspješnog proboja: "Patrola koja je čuvala lijevi bok pošla je kasnije prema kolodvoru, zarobila kojih stotinu Talijana i dopratila ih k meni. Jargani su javljali da su na kolodvoru vagoni puni topova. Bilo ih je preko pedeset. Vratila se i patrola koju samo poslao u mjesto vodeći zarobljenike. Bože moj, kakvi li su vojnici ovi Talijani da se tako lako predaju. Mojih šezdeset jargana, gotovo bez municije, zarobilo skoro tristo Talijana koji su imali oružja u izobilju. Čak smo na cesti nalazili njihove puške i municiju."⁴⁷⁰

---

⁴⁶⁵ *Jutarnji list*, God. 6., br. 2002.5. listopada 1917.

⁴⁶⁶ Renouvin, *Europska kriza i Prvi svjetski rat*, 358.

⁴⁶⁷ *Ibid.* 359.

⁴⁶⁸ *Ibid.* 361.

⁴⁶⁹ Stevenson, *Povijest Prvog svjetskog rata*, 531.

⁴⁷⁰ Dubravčić, *Živ sam i dobro mi je!*, 129.

Kao i u slučaju talijanskih neuspješnih ofenziva na Soči, novine se rugaju masovnom talijanskom povlačenju o kojem pišu da je to *neregularan uzmak koji je tako tipičan za talijansku vojsku. Priča se naime za ilustraciju uzmaka talijanske vojske nakon poraza kod Custozze, da je bilo skupina talijanske vojske, koje su u jednoj jedinoj noći na uzmaku provalile 75 kilometara! Fatalnost je to temperamenta i prednost brzih nogu!*⁴⁷¹ O porazu kod Kobarida se piše kako je to konačan talijanski poraz nakon kojeg će Talijani morati zatražiti mir, te ga se uspoređuje s francuskim porazom kod Sedana u francusko-pruskom ratu 1871. godine: *Slom na Tagliamentu ne samo po broju zarobljenika, slični mnogo na katastrofu Francuza kod Sedana. Sedan sedamdesetih godina donio je Franceskoj mir. Sadašnji Sedan na Tagliamentu ne može imati neposrednog utjecaja u pitanju mira, pače vjerojatnije je, da će ovaj sadašnji Sedan talijanske vojske u prvom redu doprinijeti revidiranju ratnih ciljeva i mirovnih uvjeta monarhije, kako je to već i grof Czernin naglasio kod posljednje mirovne pobude izrečene u Budimpešti. Hoće li sve to skratiti ili produljiti rat...?*⁴⁷² Zanimljivo je činjenicu da je pobjeda kod Kobarida ne bi bila moguća bez njemačke pomoći, ona je bila zadnji austro-ugarski uspjeh u Prvom svjetskom ratu. Godinu dana nakon ovog trijumfa, Monarhija će nestati s europskog zemljovid.

2.13.3 Kraj rata i talijanski teror

Izjedana unutarnjim problemima Austro-Ugarska se počinje raspadati i prije potpunog vojnog poraza Njemačke na zapadu, uz koju se Monarhija vezala. Dana 30. srpnja 1918. uz Wilsonovu pomoć Tomaš Masaryk potpisuje dokument sa slovačkom emigracijom o uspostavi čehoslovačke države nakon rata. Istog se dana u Parizu Češkom nacionalnom komitetu priznaje status zaraćene strane, te se time Čehe priznaje kao saveznike Antante. Iako je već ranije odustala od pokušaja očuvanja Monarhije, ovo su bili prvi pokazatelji da Antanta želi raskomadati Austro-Ugarsku. Vođeni češkim primjerom, i ostali narodi Monarhije počinju osnivati svoja narodna vijeća pokušavajući dobiti potporu Antante za ostvarenje svojih nacionalnih ciljeva (Narodno Vijeće SHS u Zagrebu 5. listopada 1918.).⁴⁷³ U trenutku kada se Monarhija u potpunosti dezintegrira, Italija kreće u ofenzivu, te probija austro-ugarske linije na Piavi. Pomirivši se s raspadom države, austro-ugarski vojnici napuštaju frontu i odlaze kućama. Kako ih je većina bila slavenskog porijekla, nisu vidjeli smisla u

⁴⁷¹ *Jutarnji list*, God. 6., br. 2028. 31. listopada 1917.

⁴⁷² *Jutarnji list*, God. 6., br. 2030. 2. studenog 1917.

⁴⁷³ Kardum, *Suton stare Europe*, 366.

borbi za državu koja je gušila njihove nacionalne težnje. Istovremeno, probivši Solunski front, s juga u Monarhiju napreduju srpski vojnici, čime se još više otežava situacija za Monarhiju.⁴⁷⁴ Uvidjevši da nema izbora, car Karlo traži od Antante primirje, koje je potpisano 3. studenog u Vili Giusti. Talijani su u primirju tražili da Monarhija isprazni područja koja su obećana Italiji Londonskim ugovorom. Time se Monarhija raspala. Iako je primirje trebalo stupiti na snagu na dan potpisivanja, Talijani su na dan potpisivanja primirja dodali klauzulu o prolongiranom ratnom stanju u roku od 24 sata. U tih je 24 sata talijanska vojska počela zauzimati teritorij novoproglašene Države SHS, koja im se bez vojske nije mogla suprotstaviti. Bio je to tek početak problema novostvorene države.⁴⁷⁵

Kako je početkom listopada u Zagrebu osnovano Narodno Vijeće SHS, prestaje ratna cenzura, te zagrebački tisak počinje otvoreno pisati o ratnim događajima. Iskazuje se čuđenje što je *ententa na konferenciji u Versaillesu priznala Čehoslovake kao savezni narod, a Jugoslavene nije.*⁴⁷⁶ Krivica za takav stav Antante se svaljuje na Italiju jer Italiji nije u interesu jaka jugoslavenska država zbog koje bi mogla zauvijek izgubiti istočnu jadransku obalu: *Bilo je odmah jasno, da je Italija tome kriva i kroz čitavo ljeto vodila se borba u Italiji radi ovoga pitanja. Mora se priznati, da Italiji nije bilo baš lako zauzeti stanovište u ovom pitanju. Država, koja bi imala ovdje nastati, bila bi dosta velika. Ona bi osim Srbije i Crne gore obuhvaćala Bosnu, Hercegovinu, Dalmaciju, Hrvatsku, Slavoniju, te velike dijelove južne Austrije i Ugarske i brojila bi otprilike 12 milijuna stanovnika.*⁴⁷⁷

Nakon što je talijanska vojska zaposjela dijelove Države SHS koji su joj bili obećani Londonskim ugovorom, zagrebačke novine svakodnevno javljaju o talijanskom teroriziranju slavenskog stanovništva u tim krajevima. Primjerice, opisuju se događaji u istarskim gradovima nakon talijanske okupacije: *Danas su u Lovranu povelili talijanski vojnici iz nepoznatih razloga 20 hrvatskih mladića pod nataknutim bodovima prema opć. poglavarstvu. Rulja Talijanaša pogrdjivala je te hrv. mladiće. Talijanski vojnici zauzeli su kotarsko poglavarstvo u Pazinu. Uložen je prosvjed. Talijanaši, u svemu 20 do 30 obitelji, htjeli su izvjesiti namjesto hrvatske talijansku zastavu. Načelnik dr. Kurelić odbio je taj zahtjev, našto su ga Talijanaši htjeli uhititi. Na to su došli talijanski karabinjeri i skoro da dr. Kurelić nije platio životom. Talijanaši su zatim zgazili i popljuvali hrvatsku zastavu. Talijanski*

---

⁴⁷⁴ Ibid. 369.

⁴⁷⁵ Ibid. 372.

⁴⁷⁶ *Jutarnji list*, God. 7., br. 2472.19. listopada 1918.

⁴⁷⁷ Ibid.

*zapovjednik zabranio je svako skupljanje, te izdaje proglase samo na talijanskom jeziku.*⁴⁷⁸ Ovakve su mjere bile samo početak talijanskog teroriziranja hrvatskog i slovenskog stanovništva u primorskim krajevima. Nakon Versailleske mirovne konferencije, te ugovora u Rapallu (1920.) i Rimu (1924.) kojima je konačno definirana granica Kraljevine SHS i Italije, slavensko je stanovništvo u tim krajevima podvrgavano sustavnom maltretiranju koje je završilo tek nakon kapitulacije Italije u Drugom svjetskom ratu i vraćanju tih krajeva pod jugoslavensku vlast.

3. ZAKLJUČAK

Slika država Antante je tokom rata varirala u zagrebačkim novinama, ovisno o situaciji kakva je bila na bojištu. O svim se zemljama ovdje prikazanim u nekom periodu rata pisalo izrazito negativno, ali se krajem rata o većini mišljenje promijenilo, prvenstveno zbog propasti Austro-Ugarske, s kojom je nestalo i njene ratne cenzure, i ulaska Hrvatske u novu državnu zajednicu sa Srbijom. U ovom ću djelu rada ukratko prikazati svaku zemlju Antante koja se spominje u radu, te kako se prikazivala u novinama.

Zbog atentata na Franju Ferdinanda u koji je, kako je istraga pokazala bila umješana Srbija, slika je Srbije u početku rata bila izrazito negativna. Novinari su često iznosili činjenice iz prošlosti kada su Srbijom vladali Obrenovići i kada je bila uvelike ovisna o Monarhiji, te su smatrali kako su Srbija i njena vlada nezahvalni i licemjerni jer se mješaju u unutarnji poredak zemlje kojoj toliko toga duguju. U tim člancima posežu za raznim epitetima koji nisu uobičajeni u današnjem novinarstvu. Jedan od tazloga zbog kojih bečka vlada toliko pokušava ocrniti Srbiju je jugoslovenstvo. Nakon osamostaljenja Srbije, među južnoslavenskim narodima počinje jačati ideja o ujedinjenju sa Srbijom, što nije bilo dobro prihvaćeno u bečkim krugovima jer bi to značilo propast Monarhije. Srbe se stoga nastoji što više ocrniti kako bi se prikazao Hrvatima da se s takvim narodom ne valja povezivati jer će od toga imati više štete nego koristi. Kada su krenule borbe na srpskom bojištu zbog ratne cenzure pisalo kako je samo pitanje vremena kada će se Srbija pokoriti. Međutim dva poraza austro-ugarske vojske na Ceru i Kolubari su u potpunosti iznenadili austro-ugarski glavni stožer. O bitci na Ceru nije gotovo ništa izravno napisano, te je tadašnjoj javnosti bilo nemoguće saznati da se u Srbiji nešto uistinu dogodilo. Kod Kolubarske bitke situacija je bila

---

⁴⁷⁸ *Jutarnji list*, God. 7., br. 2500.13. studenog 1918.

obrnuta. Novine su donijele vijesti o zauzimanju Beograda, te su najavile brzi kraj rata sa Srbijom. Međutim, poraz na Kolubari nisu mogli sakriti, te su pisali kako se vojska morala povući iz taktičkih razloga. To je bila uobičajena novinarska fraza onog vremena kojom su se označavali porazi. Slika se o Srbiji mijenja nakon napada Centralnih sila i okupacije Srbije krajem 1915. godine. Tada se novinari počinju diviti srpskoj hrabrosti, te se u njihovim tekstovima nazire žaljenje. Za poraz Srbije okrivljuju se ostale članice Antante, a najviše od svih Velika Britanija. U drugoj polovici rata članci o Srbiji postaju izrazito rijetki, pošto je zemlja bila okupirana. Ipak, u nekoliko se članaka iznose razmišljanja o Srbiji nakon rata iz kojih je vidljivo da Austro-Ugarska nije ni u kojem slučaju željela okupirati Srbiju, prvenstveno zbog jake južnoslavenske komponente u Monarhiji. Nakon propasti Austro-Ugarske novine su pune hvale za srpske vojnike koji su se hrabro borili kako bi oslobodili svoje zemljake u Austro-Ugarskoj. U tadašnjim se člancima poziva Hrvate da pomognu Srbima u obnovi zemlje i u brizi za bolesnike jer tada je u Srbiji počela harati španjolska gripa.

Rusija je zemlja o kojoj se nalazi članaka u približno jednakom broju i na početku i na kraju rata. Kada je nakon austro-ugarske objave rata Srbiji Rusija stala na srpsku stranu i počela mobilizaciju, novinari počinju pisati kako je Rusija kriva za izbijanje rata jer je podupirala Srbiju bez čije se potpore Srbija na bi usudila izazvati rat. Slično kao i kod pisanja za Srbiju, kod koje se jugoslovenstvo ocjenjuje kao najveći problem, kod Rusije se ističe panslavizam. O panslavizmu se piše kako je taj pokret samo ruska prevara kako bi namamila slabije slavenske narode pod svoje okrilje i rusificirala ih. Puno se pažnje posvećuje i ruskoj vojsci, odnosno njezinoj borbenoj spremnosti. Kako su borbe na istoku počinjale ići na ruku Centralnim silama, tako se počinje pisati da je ruski vojnik slab borac jer je okorjeli alkoholičar i još k tome i nepismen što je najgora moguća kombinacija za vojnika u ratu kakav se vodi. Kada je ruska vojska poražena u svibnju 1915. kod Gorlica, novine smatraju da je time rat na istoku završen jer Rusi više nikada neće moći okupiti toliko ljudi koji bi nadoknadili gubitke u ovoj bitci. U drugoj polovici rata Rusija je česta tema zagrebačkih novina. Nakon Februarske revolucije, novine smatraju da je samo pitanje vremena kada će se potpisati mir s Rusijom, jer to više nije caristička Rusija, već demokratska Rusija s kojom se može dogovoriti. Planiranje se revolucije pripisuje Velikoj Britaniji koja nije bila zadovoljna ruskim ratnim naporima. Nakon izbijanja Oktobarske revolucije u člancima se počinje pisati kako se nesumnjivo u Rusiji događaju velike stvari, ali kako još uvijek nije sigurno tko ima vlast, te da se prema tome ne mogu ni početi pregovori oko mira. Boljševicima se nimalo ne

vjeruju, te se u novinama dovodi u pitanje mir koji bi se eventualno potpisao. Zbog karaktera boljševika taj mir ne bi bio trajan. Sličan se stav iskazuje i nakon potpisivanja mira u Brest-Litovsku. Nakon izlaska Rusije iz rata članci o situaciji u Rusiji postaju rjeđi, ali se piše kako u Rusiji vlada veliki teror, te kako se Lenjin ni po čemu ne razlikuje od ruskog cara.

Dok se u početku krivnja za rat pripisivala prvo Srbiji, a zatim Rusiji, Velika Britanija je, po pisanju tiska, najveći krivac za izbijanje rata. Ona je povukla Rusiju u rat, dok je ona povukla Srbiju. Glavni razlog britanskih izazivanja rata je želja Velike Britanije da dominira svijetom, te da iskorištava njegove resurse za svoj ekonomski probitak. Kada su počele prve akcije na zapadu, novine prikazuju britansku vojsku kao skup pojedinica kojima borba nije važna, već jedino što žele u životu je bavljenje sportom i zabava. Zbog toga se smatra da će Britanci izgubiti rat. Krajem 1914., kada se Osmansko Carstvo upliće u sukob na strani Centralnih sila, zagrebački tisak piše kako je to početak kraja britanskog kolonijalnog carstva. Kako je u najvažnijim britanskim kolonijama (Indija, Egipat) bilo muslimanskog stanovništva, očekivalo se izbijanje pobune zbog sultanova proglašenja džihada. Britanskoj se politici zamjera i savezništvo s Japanom. Početkom rata rasizam je još uvelike bio prisutan, te se japansko zauzimanje njemačkih kolonija na Dalekom istoku smatra britanskom direktivom i kao takvo baca ljagu na britansku politiku koja se usuđuje poslati Japance u borbu protiv Nijemaca, koji su bijelci. U drugoj polovici rata članci o Velikoj Britaniji postaju prilično rijetki, te se ograničuju na brzojavne vijesti s fronte o tijeku akcija i gubicima jedne i druge strane. U tom se periodu Velikoj Britaniji zamjera odugovlačenje pri potpisivanju mira. Prema napisima u novinama Britanci ne žele potpisati mir jer još nisu ostvarili svoje ciljeve, a to je potpuna svjetska dominacija Velike Britanije. O Velikoj Britaniji se pisalo u izrazito negativnom tonu i na početku i na kraju rata.

Tokom cijelog rata o Francuskoj se u zagrebačkom tisku pisalo u najblažem tonu. Ipak, i Francuzima se zamjeraju neke stvari. Početkom rata piše se kako Francuzi na najnehumaniji način deportiraju austro-ugarske podanike iz zemlje, tjeraju ih da pješake do granice bez hrane i vode. Smatra se da je Francuska nanestabilnija od svih zemalja Antante (izuzev Rusije) zbog njene revolucionarne prošlosti i čestih promjena vlade. Francuze se optužuje da su narod bez trunke patriotizma, te da se ne žele boriti za domovinu na što ukazuju veliki njemački uspjesi na zapadu početkom rata. Početkom bitke na Marni u rujnu 1914. u zagrebačkim novinama izlaze članci koji obećavaju pad Pariza i kraj borbi na zapadu. Međutim, nakon njemačkog poraza na Marni, novine ne donose nijednu vijest o njemačkom povlačenju, već se jednostavno prebacuju na izvještavanje s drugih bojišta dok zapadno

bojište zanemaruju. Kako je druga polovica rata bila teška za Francusku, zagrebački tisak u skladu sa situacijom u Francuskoj donosi i takve članke. Smatra se kako je zbog velikih ratnih napora Francuska uništena, dok teške prilike dodatno potpiruju svađe u francuskom parlamentu. Posebno se kritizira francuski premijer Georges Clemanceau kojeg se naziva *rušiteljem vlada* čime onemogućuje potpisivanje mira koji je Francuskoj potreban. Nakon kapitulacije Centralnih sila francuski vojnici dolaze i u hrvatske krajeve. Tada su novine pune hvale za njih, te se dive njihovoj hrabrosti i junaštvima koja su pokazali za vrijeme rata. Tada izlazi mnogo članaka koji opisuju druženje francuskih vojnika s Hrvatima.

Neutralnost SAD-a početkom rata imala je izrazito pozitivan odjek u zagrebačkim dnevnim novinama. Smatralo se da SAD naginje politici Njemačke i Austro-Ugarske, te se nastojalo prikazati kako je u sukobu s Velikom Britanijom jer ona svojim mjerama i pomorskom dominacijom šteti američkoj trgovini. Situacija se mijenja 1915. godine- Tada se u velikom broju pojavljuju članci koji kritiziraju SAD i predsjednika Wilsona, optužuju ga za dvoličnost jer s jedne strane zagovara mir, dok s druge strane opskrbljuje zemlje Antante oružjem. Smatra se kako Wilsona nije briga za ishod rata, već ga jedino zanima zarada od rata. Iako je ulazak SAD-a u rat bila ratne prekretnica, novine je takvom ne doživljavaju. Smatraju da SAD neće ništa promijeniti, te da je njihova glavna uloga u ratu ona koju igraju od početka sukoba: dobava oružja za zemlje Antante. Piše se kako SAD nema dovoljno vojske, te da za obuku i mobilizaciju treba vremena koje zemlje Antante nemaju. Prema novinama je bilo samo pitanje vremena kada će Antanta doživjeti poraz, te ih američka intervencija neće spasiti. Ponovna prekretnica u člancima o SAD-u je objava Wilsonovih *14 točaka* u siječnju 1918. Tada se počinje hvaliti Wilson i SAD, te se smatra kako je taj program jedino rješenje sukoba u Europi. Neizravno se poziva i Njemačku da prihvati Wilsonov program, jer bi njegovo neprihvatanje samo produljilo rat koji Monarhija više ne može voditi.

Proučavanje Italije u zagrebačkim novinama je prilično zanimljivo. Kada je 1914. godine Italija proglasila neutralnost, novine pišu kako je ovakav postupak Italije posve u skladu sa savezničkim ugovorom, te kako Italija samo igra ulogu koju treba u ovom ratu. Istina je bila da su i njemački i austro-ugarski vođe znali da Italija zbog pretenzija na jadransku obalu i južni Tirol neće nikada ući u rat na strani Centralnih sila. Ulazak Italije u rat 1915. godine na strani Antante u tisku je okarakteriziran kao izdaja. Tada se Talijanima pripisuju razne osobine: kukavičluk, lijenost, licemjerje i tome slično. Ističu se zasluge koje su zemlje Centralnih sila imale za razvoj talijanske države na koje Talijani zaboravljaju zbog svojih imperijalističkih težnji. Situacija se ne poboljšava ni u drugoj polovici rata. Zbog bitaka

na Soči i talijanskog poraza kod Kobarida u zagrebačkim novinama počinju izlaziti članci koji se rugaju talijanskoj vojsci zbog nemogućnosti probijanja austro-ugarskih linija na Soči, te zbog paničnog povlačenja nakon poraza kod Kobarida. Talijanske se vojnike naziva kukavicama i dvoji se o njihovoj borbenoj vrijednosti. Krajem rata i porazom Monarhije u zagrebačkim se novinama počinje javljati o talijanskom teroru nad slovenskim i hrvatskim stanovništvom u primorskim krajevima poput fizičkog maltretiranja i nepoštivanja nacionalnih simbola domaćeg stanovništva. Sva nada da će na to reagirati ostale sile Antante pokazala se uzaludnom.

Iako su sve zaraćene zemlje priželjkivale trajan mir, interesi se velikih sila na mirovnoj konferenciji nisu mogli zanemariti. Zbog toga se dvadesetak godina nakon mirovne konferencije svijet upustio u novi, još krvaviji i dugotrajniji sukob koji će obilježiti svijet sve do kraja 20. stoljeća.

4. Bibliografija

1. Literatura

Carpentier, Jean, Lebrun, Francois, ur. *Povijest Francuske*. Zagreb: Barbat, 1999.

Dubravčić, Frane. *Živ sam i dobro mi je!* Otočac: Katedra čakavskog sabora pokrajine Gacke, 2002.

Dukić, Davor, Blažević Zrinka, ur. et. al. *Kako vidimo strane zemlje: Uvod u imagologiju*. Zagreb: Srednja Europa, 2009.

Dukovski, Darko. *Povijest Srednje i Jugoistočne Europe 19. i 20. stoljeća*. Zagreb: Alinea, 2005.

Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918-2008*. Zagreb: Novi Liber, 2008.

Hameršak, Filip. *Tamna strana Marsa*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2013.

Jakovina, Tvrtko. *Trenuci katarze: Prijelomno događaji 20. stoljeća*. Zagreb: Fraktura, 2013.

Kardum, Livia. *Suton stare Europe: Europska diplomacija i Prvi svjetski rat*. Zagreb: Golden-marketing – Tehnička knjiga, 2009.

Kissinger, Henry. *Diplomacija*. Zagreb: Golden marketing, 2000.

Matković, Hrvoje. *Suvremena politička povijest Hrvatske*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, 1995.

Mitrović, Andrej. *Srbija u Prvom svjetskom ratu*. Beograd: Srpska književna zadruga, 1984.

Novak, Božidar. *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*. Zagreb: Golden-marketing – Tehnička knjiga, 2005.

Procacci, Giuliano. *Povijest Talijana*. Zagreb: Barbat, 1999.

Renouvin, Pierre. *Europska kriza i Prvi svjetski rat*. Zagreb: Golden-marketing – Tehnička knjiga, 2008.

Stevenson, David. *1914.-1918. Povijest Prvog svjetskog rata*. Zagreb: Fraktura, 2014.

Zinn, Howard. *Narodna povijest SAD-a.* Zagreb: VBZ, 2012.

2. Članci

Draženović, Vladimir, Barišin, Andrea. "Usporedba pandemijskog virusa A/H1N1/ iz 1918. godine s potencijalnim pandemijskim virusom A/H5N1 iz 2005. godine" u *Infektološki glasnik* 26. Zagreb, 2006.

Gavranović, Ante. "U borbi za nacionalni identitet: Kratka povijest hrvatskog novinarstva" u *Medianali*, sv. 6. br. 3. Zagreb, 2009.

Herman Kaurić, Vijoleta. "Prvi svjetski rat: više ili manje poznate činjenice" u *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije: časopis za pastoralnu orijentaciju* 6. Đakovo, 2014.

3. Web izvori

Hrvatski povijesni portal - <https://www.google.hr/#q=hrvatski+povijesni+portal>

Hrvatska enciklopedija - <http://www.enciklopedija.hr/>

4. Novinski izvori

Jutarnji list, odgovorni urednik: Josip Horvat, 1914., 1915., 1917. i 1918. godina

Obzor, odgovorni urednik: Ivan Gršković, 1914. godina

5. Summary

The end of World War I brought about a major change both in Europe as in the rest of the world. Since four great European empires (the Austro-Hungarian, Russian, German and Ottoman Empires) ceased to exist and a large number of smaller states were constituted on their former territories, global dominance shifted from Europe to the other side of the Atlantic – the United States. Even though the war was considered by the victory propaganda to be the last one in human history, this proved far from truth. The Treaty of Versailles had not secured just terms of peace, thus paving the way towards a new, even more horrifying global conflict. The number of human casualties of WWI was immense: around 10 million dead and 20 million injured people, and it took Europe a lot of time to recover. Today, as we commemorate the centennial of the outbreak of WWI, the majority of historical circumstances are well known. However, several questions have so far remained unanswered: how much of the general political context was known to those who survived the war or feared for their loved ones at the front; how the war was (re)presented by the conflicting sides and how human loss was justified to the general public. This diploma thesis tackles precisely these issues by analyzing the representation of the Entente countries (Serbia, the Russian Empire, Great Britain, France, the US, Italy) in Zagreb daily newspapers “Jutarnji list” and “Obzor” at the beginning of the war (1914/1915) as well as at its end (1917/1918). In so doing, this paper relies on the method of comparative analysis, i.e. it compares and contrasts representations of the Entente countries in the above mentioned periodicals at the beginning of the war as well as at its ending. The analyzed topics include: war developments on the front-lines and Austro-Hungarian domestic politics during as well as the shift in their representation after the War.

Key words: World War I, the Entente, representation of World War I, periodicals, “Jutarnji list”, “Obzor”

